

Ytringsfrihet i Putins Russland

En studie om betydningen av internasjonal kritikk for utviklingen av ytringsfriheten, belyst gjennom to brudd på ytringsfriheten

Anne Margit Jenssen

Masteroppgave i Statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

November 2009

Forord

Endelig i mål! Innleveringen av denne oppgaven markerer ikke bare at oppgaven er ferdig, den markerer også slutten på mitt liv som “evig student”. Arbeidet med oppgaven har vært den mest spennende og lærerike tiden i min studietid. Gjennom arbeidet med oppgaven har jeg ikke bare fått utdypet mine kunnskaper om enkelt tema, men jeg har også fått en dypere forståelse for alt det jeg har lært tidligere. Samtidig har det vært en, til tider, ensom og frustrerende prosess. Derfor er jeg svært takknemmelig for de som har hjulpet meg med oppgaven.

Først og fremst vil jeg takke min veileder Julie Wilhelmsen (vår og høst 2009), hvis ekspertise og kritiske kommentarer, har hjulpet meg til å løfte oppgaven fra det sørgelige første utkastet, til det endelige produktet. Også tusen takk til Helén, som har fulgt oppgaven så å si fra begynnelsen. Jeg er utrolig takknemmelig for at du tok deg tid. Det samme gjelder til Ingvild, Roar og Nina Cecilie, for nyttige kommentarer og oppmuntring, og til mamma for støtte og ekstreme mengder røde tegn i oppgaven. Til slutt vil jeg takke min kjære Thomas for tålmodigheten og troen på meg gjennom mange år som student, og fritak fra huslige forpliktelser i stressende perioder.

Denne oppgaven vil jeg dedikere til min far, som gjennom alle år har engasjert seg, alltid vært tilgjengelig på telefon og alltid har tatt seg tid til å lese arbeidene mine.

Oslo, 25.11.2009

Anne Margit Jenssen

Antall ord: 33 064

Innhold

FORORD	3
INNHold	4
1. INNLEDNING	7
1.1 PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING	8
1.2 DEFINISJON AV SENTRALE BEGREPER	9
1.3 DISPOSISJON	10
2. TEORI	11
2.1 TEORETISK BAKGRUNN	11
2.2 SPIRALMODELLEN	14
2.3 VURDERING AV SPIRALMODELLEN FOR OPPGAVEN	18
2.4 SPIRALMODELLENS FORUTSETNINGER OG HINDRINGER FOR ENDRING I ADFERD	19
2.4.1 Forutsetninger	19
2.4.2 Hindringer	21
2.4.3 Interne hindringer	23
2.4.4 Eksterne hindringer	26
2.5 OPPSUMMERING	27
3. METODE	29
3.1 VALG AV METODE	29
3.2 CASESTUDIER	30
3.3 VALG AV CASE	31
3.4 AKTØRER	32
3.5 VALG AV KILDER	34
3.6 OPPSUMMERING	34

---

4. KNEBLINGEN AV NTV OG YTRINGSFRIHETSSITUASJONEN I RUSSLAND UNDER PUTINS FØRSTE PERIODE.....	36
4.1 NTV – ET EKSEMPEL PÅ UNDERTRYKKELSE.....	36
4.2 “SAMTALEN” MELLOM VESTEN OG RUSSLAND OM NTV	38
4.2.1 Europeiske stater og EU	39
4.2.2 USA.....	43
4.2.3 Internasjonale organisasjoner	47
4.3 DEN TRANSNASJONALE NETTVERKETS PRESS.....	52
4.3.1 Press nedenfra	52
4.3.2 Press ovenfra	57
4.4 OPPSUMMERING.....	62
5. ANNA POLITKOVSKAJA OG YTRINGSFRIHETEN I RUSSLAND UNDER PUTINS ANDRE PERIODE	64
5.1 ANNA POLITKOVSKAJA – NOK ET EKSEMPEL PÅ UNDERTRYKKELSE.....	64
5.2 “SAMTALEN” MELLOM VESTEN OG RUSSLAND OM POLITKOVSKAJA	65
5.2.1 Europeiske stater og EU	65
5.2.2 USA.....	72
5.2.3 Internasjonale organisasjoner	77
5.3 DET TRANSNASJONALE NETTVERKETS PRESS	81
5.3.1 Press nedenfra	81
5.3.2 Press ovenfra	86
5.4 OPPSUMMERING.....	89
6. FUNN OG KONKLUSJON.....	92
6.1 YTRINGSFRIHETSSITUASJONEN 2000/2001 VS. 2006.....	92
6.2 VURDERING AV FUNNENE	95

6.2.1	<i>Betydningen av den internasjonale kritikken .....</i>	95
6.2.2	<i>Russlands mottakelighet for internasjonale normer.....</i>	96
6.2.3	<i>Vurdering av spiralmodellen og normers makt.....</i>	97
6.2.4	<i>Sluttkommentar .....</i>	98
7.	LITTERATUR.....	99
7.1	NYHETSARTIKLER	110

---

1. Innledning

I 2001 ble den russiske TV-kanalen NTV innstilt. NTV var Russlands eneste privateide, statsuavhengige og nasjonale TV-kanal, og var arbeidsplass for uavhengige og regimekritiske journalister.¹ Edward Lucas mener at “for dem som var optimistiske på vegne av Russlands fremtid, var NTV den mest sannsynlige kandidaten til å utvikle seg til en respektabel kanal, der profesjonelle journalister presenterte nyhetene objektivt”.² I løpet av 2000 og 2001 ble TV-kanalens eier arrestert, kontorene raidet og til slutt tok det statskontrollerte selskapet som hadde aksjemajoriteten i NTV, Gazprom, over kanalen og skiftet ut hele den regimekritiske staben. I Russland er det slik at den som kontrollerer fjernsynet, også er den som kontrollerer nyhetsbildet.³ Denne type kontroll er viktig fordi fjernsynet for folk flest er den viktigste kilden til informasjon.⁴ Hendelsen utløste internasjonal kritikk, det ble holdt demonstrasjoner, og saken ble betraktet som en advarsel til andre medier om å utvise varsomhet når det gjaldt dekning av nyhetene.⁵

7. oktober 2006 ble den regimekritiske, russiske journalisten Anna Politkovskaja skutt og drept i oppgangen til sitt eget hjem. Dette var en hendelse som fikk massiv internasjonal oppmerksomhet, og utløste internasjonal kritikk. Selv om daværende president Vladimir Putin karakteriserte henne som *ubetydelig*,⁶ er det få innenfor det internasjonale samfunnet som mener det samme. Politkovskaja var viden kjent for sin tilsynelatende fryktløse regimekritikk, spesielt vedrørende Russlands rolle i Tsjetsjenia og statlig korrupsjon, og personlig kritikk av Vladimir Putin. Politkovskaja ble ett nytt navn på listen over drepte russiske journalister de siste årene, og viste hvor utsatte de kritiske og uavhengige kreftene i Russland var.⁷

Ytringsfrihet er en menneskerettighet med røtter langt tilbake i historien. Til tross for dette, var det ikke før mot slutten av andre verdenskrig at man så en universalisering av menneskerettighetene, med FNs verdenserklæring om menneskerettigheter i 1948.⁸

---

¹ Remington 2006: 230

² Lucas 2008: 61

³ Hønneland m.fl. 2006: 136

⁴ Ibid

⁵ Remington 2006: 231

⁶ Lucas 2008: 11

⁷ Den Norske Helsingforskomité, rapport 2009

⁸ Shor 2008: 119

Stater forpliktet seg overfor hverandre til å behandle individer i samsvar med visse felles normer.⁹ Det ble rettet internasjonalt søkelys mot områder som tidligere var forbeholdt den nasjonale lovgivningen. I 1975 ble Helsingforserklæringen undertegnet, som dannet en bindende felles norm om menneskerettigheter for alle stater i Europa, også Russland.¹⁰ I menneskerettighetskonvensjonene er det klare retningslinjer for akseptert og ikke-akseptert adferd. Russland har blant annet ratifisert den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og flere andre europarådstraktater for beskyttelse av menneskerettigheter.¹¹

Pressens samlede funksjon i det offentlige rom er variert og viktig.¹² Den både praktiserer og formidler ytringsfriheten, former dagsorden, påvirker våre holdninger og våre meninger.¹³ Ytringsfrihet er både et demokratisk kjennetegn og en menneskerettighet. Episodene beskrevet ovenfor viser at det er et gap mellom utviklingen av internasjonale normer for ytringsfrihet, og Russlands forpliktelse til disse på den ene siden, og håndhevelsen av disse i Russland på den andre siden. Ytringsfriheten har ikke slått rot. Hendelsene er ikke unike, men gir inntrykk av å utgjøre en del av en systematisk hindring av ytringsfriheten. Hendelsene er dermed to blant mange som har fått stor internasjonal oppmerksomhet. Hvordan Russland har svart på oppmerksomheten og kritikken, som ble rettet mot Putinregimet på tidspunktene for de to hendelsene, vil være tema for denne oppgaven. Hensikten er å vurdere hvorvidt internasjonal kritikk av brudd på ytringsfriheten har hatt noen effekt på Russland, slik sentrale teorier om spredning av slike normer hevder – og under hvilke forutsetninger dette gjelder.

1.1 Problemstilling og avgrensning

NTV – og Politkovskajasaken fikk stor internasjonal oppmerksomhet. Internasjonal kritikk regnes som en drivkraft bak spredningen av menneskerettslige normer i det internasjonale systemet. I denne oppgaven vil jeg undersøke hvorvidt internasjonal

---

⁹ Høstmølingen 2005: 10

¹⁰ Risse m.fl. 1999: 205.

¹¹ Amnesty International Norge 29.9.2002

¹² Wyller 2007: 271

¹³ Ibid

kritikk og fordømmelse av menneskerettighetsbrudd, har hatt noen effekt på hvordan Russland behandler sine borgere med hensyn til ytringsfrihet. Gjennom en studie der NTV og Politkovskajasaken er valgt ut som komparative case, vil jeg se på den internasjonale kritikken som fulgte. Deretter vil jeg se på responsen russiske myndigheter ga kritikken. Det vil altså være en studie av hvordan *samtalen* mellom Russland og Vesten, rundt de to casene vedrørende ytringsfrihet, har utviklet seg. NTV-saken (2000/2001) fant sted tidlig i første del av Putins presidentstyre. På dette tidspunktet signaliserte Putin åpenhet overfor Vesten, og et ønske om integrering i den vestlige verden. Sovjetunionens sammenbrudd i 1991 hadde ført med seg store omveltninger, og det var uaktuelt å gjeninnføre et totalitært styre.¹⁴ Politkovskajasaken (2006) skjedde i andre halvdel av Putins presidentstyre. På dette tidspunktet hadde optimismen og ønsket om å være en del av den vestlige kultur forsvunnet, og begrepet *suverent demokrati* var blitt langt viktigere.

Problemstillingen blir som følger: *Hva slags innvirkning har internasjonal kritikk hatt på ytringsfrihetssituasjonen i Russland under Putins styre? Dersom Russlands mottakelighet for internasjonale normer har endret seg under Putins styre, hva kan forklare dette?*

Oppgaven vil kunne belyse hva slags innvirkning internasjonal kritikk har hatt på ytringsfrihetssituasjonen i Russland, samt variasjonen i Russlands mottakelighet for press om å overholde internasjonale menneskerettslige forpliktelser på to ulike tidspunkt. Oppgaven vil også kunne gi et bilde av Russlands relasjon til Vesten under Putins presidentstyre.

1.2 Definisjon av sentrale begreper

Internasjonal kritikk

Begrepet *internasjonal kritikk* omfatter ikke én felles kritikk fra det internasjonale samfunn. Oppgaven vil ta utgangspunkt i samtalen mellom Russland og Vesten om ytringsfrihet på to ulike tidspunkt. Betydningen av begrepet internasjonal kritikk i denne

---

¹⁴ Lucas 2008: 17-18

oppgaven vil derfor bli brukt om kritikk fra *vestlige aktører som antas å ha et sterkt presspotensial* overfor andre stater. Dette vil jeg utdype i metodekapitlet.

Vesten

Begrepet *Vesten* kan ha ulike betydninger. I denne oppgaven vil begrepet bli brukt om de landene som anses som liberale demokratier, og som også er medlemmer av EU eller NATO.

Ytringsfrihet/pressefrihet

I oppgaven vil begrepene *ytringsfrihet* og *pressefrihet* av og til bli brukt om hverandre. Dette vil ikke være problematisk, fordi nettopp en fri presse kan anses en manifestasjon på at ytringsfrihet eksisterer, og omvendt, at en kneblet presse viser at ytringsfriheten er begrenset.

1.3 Disposisjon

Kapittel 2 vil redegjøre for det teoretiske rammeverket for oppgaven. Her vil jeg forklare hva jeg leter etter, ut i fra dette rammeverket. I tillegg vil jeg ta for meg kritikk av den teoretiske modellen, og sette opp en rekke alternative variabler. Kapittel 3 omhandler metode for oppgaven, samt en redegjørelse av kilder og aktører. I kapittel 4 analyserer jeg NTV-saken ut i fra det teoretiske rammeverket og de alternative variablene. I kapittel 5 gjøres det samme med Politkovskajasaken. Da formålet med oppgaven er å sammenligne disse casene, vil funnene i kapittel 5 bli satt opp mot funnene i kapittel 4. Kapittel 6 vil inneholde en strukturert og oppsummerende sammenligning av de to casene, samt konklusjon og svar på problemstillingen.

---

2. Teori

Dette kapitlet vil redegjøre for det teoretiske rammeverket for oppgaven, som i hovedsak baserer seg på en fem-faset spiralmodell, utarbeidet av Thomas Risse, Stephen C. Ropp og Kathryn Sikkink. Spiralmodellen har som formål å forklare under hvilke forutsetninger internasjonale normer for menneskerettigheter overføres til det nasjonale plan. Begge de utvalgte casene viser negative utfall – *gjentatte brudd på ytringsfriheten* – altså mangel på forbedring i ytringsfrihetssituasjonen. Dermed er det ønskelig å undersøke hvorvidt spiralmodellens forutsetninger har vært til stede i henholdsvis 2000/2001 og 2006, og om det har vært forskjeller mellom casene. Dersom forutsetningene har vært til stede, men forbedringer ikke skjer, er det rimelig å anta at Risse m.fl.¹⁵ overser noen avgjørende variabler. Hva kan forklare eventuelle forskjeller mellom casene?

Først vil jeg gå igjennom den teoretiske bakgrunnen for spiralmodellen, før jeg presenterer selve modellens innhold. Deretter presenteres spiralmodellens forutsetninger og hindringer for spredningen av internasjonale normer for menneskerettigheter. Under hvert av disse momentene presenteres utfordringer til spiralmodellens forventninger. Utfordringene utgjør grunnlaget for en kritikk av spiralmodellens relevans med hensyn til Russland, og for formuleringen av alternative forklaringsfaktorer som må vurderes. Operasjonalisering av teorien med hensyn til casene gjøres eksplisitt i form av uthevede spørsmål underveis.

2.1 Teoretisk bakgrunn¹⁶

Den internasjonale kritikken som har blitt rettet mot Russland viser til den internasjonale normen om ytringsfrihet, og brudd på denne. Internasjonale normer er adferdsmønstre for aktører som deler en gitt identitet i verdenspolitikken,¹⁷ det vil si mønstre for korrekt oppførsel. Formelle normer er blitt laget for å beskytte individuelle rettigheter som

---

¹⁵ 1999

¹⁶ Deler av dette avsnittet er basert på en tidligere oppgave ved Universitetet i Oslo. Jenssen 2009

¹⁷ Thomas 2001: 7

ytringsfrihet.¹⁸ Det teoretiske analyseverktøyet for oppgaven, *spiralmodellen*, forsøker å forklare gjennom hvilke prosesser internasjonale normer for menneskerettigheter spres. *Modellen angir altså hvordan normene overføres fra det internasjonale til det nasjonale plan, slik at stater etterlever dem.* Da hensikten med oppgaven er å forstå hvordan internasjonal kritikk av brudd på ytringsfrihetsnormen kan påvirke en stats adferd, har valget av spiralmodellen som analyseverktøy vært naturlig.

Spiralmodellen har sitt utspring i den sosialkonstruktivistiske teoriretningen. Dette er en relativt ny retning innenfor internasjonal politikk som de siste tiårene har utfordret velkjente teoriretninger, særskilt realismen, som forklaring på staters adferd. Antagelsen har vært at realpolitikk har mistet mye av sin forklaringskraft, mens idealpolitikk har blitt langt viktigere, og sannsynlig til å øke i viktighet.¹⁹ Sosialkonstruktivismen vektlegger normers betydning for staters adferd i stor grad. Dette blir avvist av den realistiske teoriretningen.²⁰ Den realistiske teoriretningen hevder at kampen for å oppnå makt i det internasjonale systemet, ligger til grunn for staters adferd. Realismen går ut fra at stater er rasjonelle aktører, som handler ut fra et ønske om nyttemaksimering. Dersom en stat velger å overholde eller bryte menneskerettighetene gjøres ikke dette for normenes *egenverdi*, men for å maksimere egen nytte definert som makt.

I motsetning til realismen legger sosialkonstruktivismen vekt på at internasjonale relasjoner er sosialt konstruert. Dette betyr at staters adferd er et resultat av identitet og sosiale normer.²¹ For å forstå hvorfor stater handler som de gjør må man følge antagelsen om at aktører handler ved å følge normer som er relevante for deres identitet.²² Identitet forstås som et sosialt “vi”, i motsetning til “dem” eller “andre”.²³ Fordi stater er del av det internasjonale samfunnet, motiveres de til en adferd som samsvarer med internasjonale normer eller andre staters forventninger.²⁴ Aktørers interesser og identitet

---

¹⁸ Thomas 2001: 8

¹⁹ Realpolitikk innebærer motivasjon bak alle hendelser og handlinger som kan tilbakeføres til maktsøken, for å sikre egne grenser og interesser. Idealpolitikk defineres i motsetning til dette: fremme fred, menneskerettigheter og lignende, altså mål som ikke direkte tilbakeføres til den egne statens maktmoter (Matlary 2001: 22).

²⁰ Thomas 2001: 9

²¹ Mingst 2002: 75

²² Thomas 2001: 13

²³ Ibid

²⁴ Thomas 2001: 14

er ikke gitt, men formes av ideer. De er derfor ikke statiske. Identitet endres som følge av samarbeid og læring, en spredning og sosialisering av ideer.²⁵ Hva en aktør ønsker avhenger av hvem han identifiserer seg med. For eksempel, jo mer de statlige aktørene verdsetter den europeiske identiteten, jo lettere vil de adoptere og følge de normene andre europeiske stater følger.²⁶

Til forskjell fra realismen, og som vil vises i gjennomgangen av spiralmodellen, legger sosialkonstruktivismen vekt på at det ikke bare er stater som er relevante aktører i det internasjonale samfunnet. Spiralmodellen legger særskilt stor vekt på det *transnasjonale nettverket*, når det gjelder spredning av internasjonale normer. Dette nettverket består av individer som støtter særskilte normer, danner organisasjoner og nettverk både nasjonalt og transnasjonalt, hvor målet er å promotere disse normene.²⁷ Det typiske nettverket består av aktivistgrupper, lokale grupper, internasjonale og nasjonale ikke-statlige organisasjoner, media og lignende.²⁸

Til tross for at det realistiske perspektivet og det sosialkonstruktivistiske perspektivet her fremstår som motstridende, med hensyn til hva som styrer staters adferd og betydningen av normer, avvises ikke makt, politisk kamp, instrumentelle interesser og rasjonalitet i spiralmodellen. Tvert i mot hevder Risse m.fl.²⁹ at prosessen mot endring på menneskerettighetsområdet, i de fleste tilfeller, settes i gang av instrumentelle eller strategisk motiverte årsaker. Imidlertid går de ut fra at endringer på menneskerettighetsområdet setter i gang en prosess for endring i identitet som til slutt fører til vanedannelse. Normer som man i utgangspunktet rettet seg etter av instrumentelle årsaker vil derfor etter hvert etterleves fordi stater følger sine interesser definert gjennom deres identitet, ikke som følge av rasjonalitet eller materielle interesser.

---

²⁵ Mingst 2002: 75

²⁶ Thomas 2001: 15

²⁷ Schwartz 2004: 200. Mens begrepet *internasjonalt* omhandler relasjoner som er mellomstatlige, betyr *transnasjonale* relasjoner forhold som ikke er mellomstatlige, for eksempel mellom interesseorganisasjoner, kirker, politiske partier og lignende (Østerud 2007: 278).

²⁸ Keck og Sikkink 1998: 92

²⁹ 1999

2.2 Spiralmodellen

Med sosialkonstruktivismen som teoretisk utgangspunkt, har det blitt utviklet en spesifikk modell over hvordan ideer og normer får innflytelse på individers og staters adferd. Modellen har som siktemål å forklare under hvilke forutsetninger internasjonale menneskerettslige normer internaliseres i innenrikspolitisk praksis, og dermed påvirker den politiske transformasjonsprosessen.³⁰ Prosessen som fører til implementering av internasjonale normer forstås som en *sosialiseringsprosess*, hvor nye medlemmer lærer seg og tar imot de adferdsmåter som foretrekkes i et samfunn.³¹ Det skilles mellom tre typer kausale mekanismer som er nødvendige for den varige internaliseringen av normer: prosesser for instrumentell tilpasning og strategiske forhandlinger, prosesser for moralsk bevisstgjøring, utskjemming, argumentasjon, dialog og overbevisning, samt prosesser for institusjonalisering og vanedannelse.³²

Det transnasjonale nettverket er avgjørende i sosialiseringsprosessens tidlige faser ved at det kan starte en utskjemmingsprosess og moralsk bevisstgjøring, og gi makt til og styrke den opprinnelig svake opposisjonen.³³ Deretter forsøker nettverket å overbevise vestlige stater og internasjonale organisasjoner om å legge press på *målstaten*, altså det undertrykkende regimet. Målet er endring i målstatens adferd på menneskerettighetsområdet. Dette blir kalt et *bumerangmønster* for innflytelse.³⁴ Det transnasjonale nettverket kan dermed utøve press *ovenfra* gjennom transnasjonale sosiale nettverk og *nedenfra* gjennom nasjonale opposisjonsbevegelser.³⁵ Deres interaksjon fram og tilbake blir kalt *bumerangkast*.

Spiralmodellen består av en rekke bumerangkast, med varierende effekt på menneskerettighetssituasjonen i ulike land. Modellen fremstår som en kausalmodell som skal forklare denne variasjonen i gradene av bevegelse mot forbedring av

---

³⁰ Risse m.fl. 1999: 3

³¹ Op.cit: 11

³² Ibid

³³ Risse m.fl. 1999: 34

³⁴ Se Figur 2.1

³⁵ Shor 2008: 121

---

menneskerettslige forhold.³⁶ Modellens følgende fem faser angir under hvilke betingelser man kan forvente bevegelse fra en fase til en annen:

1. Undertrykkelse og aktivering av nettverk³⁷

Utgangspunktet er undertrykkelse i en stat, altså manglende samsvar mellom den internasjonale normen og den nasjonale implementeringen. I denne fasen antas det at en eventuell nasjonal opposisjon er for svak til å kunne gjøre motstand mot myndighetene. Å rette søkelyset mot overtredelser av internasjonale menneskerettigheter er det første steget for å kunne ansvarliggjøre de som bryter menneskerettighetene.³⁸ Dersom det transnasjonale nettverket får kjennskap til undertrykkelsen i det aktuelle landet, kan det sette denne på den internasjonale agendaen. Dermed skjer en overgang til neste fase.

2. Benektelse³⁹

Målstaten får ytterligere internasjonal oppmerksomhet, ofte som følger av én spesiell hendelse som bryter med menneskerettighetene. Det transnasjonale nettverket driver lobbyvirksomhet mot internasjonale organisasjoner og vestlige stater, og appellerer til deres moralske ansvarsfølelse. Det innebærer også noe utskjemming av målstaten, og utgjør det første presset på målstaten for å endre sin menneskerettslige praksis.

Målstatens reaksjon er som oftest benektelse, det vil si, det aksepterer ikke gyldigheten av de internasjonale menneskerettighetene, og anser innblanding i nasjonal praksis som illegitimt. Målstaten kan også, i denne fasen, mobilisere nasjonalistiske følelser for å få nasjonal støtte mot kritikken. Dette er en viktig del av sosialiseringsprosessen fordi dersom stater føler det er nødvendig å benekte kritikken, betyr dette nettopp at sosialiseringsprosessen er i gang. Det forklares også at denne fasen kan ta lang tid da noen stater ikke bryr seg om internasjonalt press, og kan ha flere strategier for å takle presset. Overgangen til fase 3 kan derfor være langtrukken og vanskelig, og avhenger av

---

³⁶ Risse m.fl. 1999: 18

³⁷ Dette avsnittet er basert på Risse m.fl. 1999: 22

³⁸ Evans 2005b: 89

³⁹ Dette avsnittet er basert på Risse m.fl. 1999: 22-24

det transnasjonale nettverkets styrke, samt målstatens sårbarhet overfor internasjonalt press.⁴⁰

3. Taktiske innrømmelser⁴¹

Dersom det internasjonale presset fortsetter kan målstaten ty til overfladiske endringer (taktiske innrømmelser) i menneskerettighetssituasjonen, for å berolige det internasjonale samfunnet, noe som gir rom for sosial mobilisering i målstaten. Dette er den mest prekære fasen, og det er her man kan se eventuelle midlertidige tilbakesteg til tidligere faser. Dersom prosessen ikke forsinkes, forventes en styrkning i den nasjonale opposisjonen, og presset kommer nå både *ovenfra* og *nedenfra*. Den nasjonale opposisjonen forventes å være sentrert rundt støtte til menneskerettigheter, men noen kan også delta i opposisjon på grunn av muligheten til å kritisere myndighetene. Utskjemning av målstaten blir et effektivt verktøy, ofte sammen med materielle sanksjoner. Målstaten begynner å ta det transnasjonale nettverket på alvor, noe som styrker det ytterligere. Ofte fører de taktiske innrømmelsene til en situasjon de undertrykkende statene vanskelig kan komme seg ut av. Prosessen som ble satt i gang av rent instrumentelle årsaker, hvor de statlige aktørene argumenterer mot anklagene mot dem, for å berolige det internasjonale samfunnet, vil etter hvert føre til en positiv endring i normens betydning for målstaten. Da avviser de ikke lenger de internasjonale, menneskerettslige normenes validitet, og kan bli fanget i sin egen retorikk. Valget blir da enten å implementere menneskerettslige normer, alternativt å øke undertrykkelsesnivået. Det sistnevnte vil ytterligere styrke opposisjonen, og det forventes en regimeendring.

4. Preskriptiv status⁴²

Preskriptiv status kjennetegnes ved ratifisering av internasjonale konvensjoner for menneskerettigheter, institusjonalisering av de menneskerettslige normene i grunnloven, og opprettelsen av klageinstanser for menneskerettslige overtredelser. De tidligere undertrykkende statene aksepterer de menneskerettslige normenes gyldighet uavhengig av hvem de taler til eller for; de avviser ikke disse normene som innblanding i nasjonale

---

⁴⁰ Sårbarhetsbegrepet inneholder momenter som behov for økonomisk eller militær bistand, ønske om deltakelse i det internasjonale, liberale samfunnet eller ønsket om godt omdømme internasjonalt.

⁴¹ Dette avsnittet er basert på Risse m.fl. 1999: 25-28

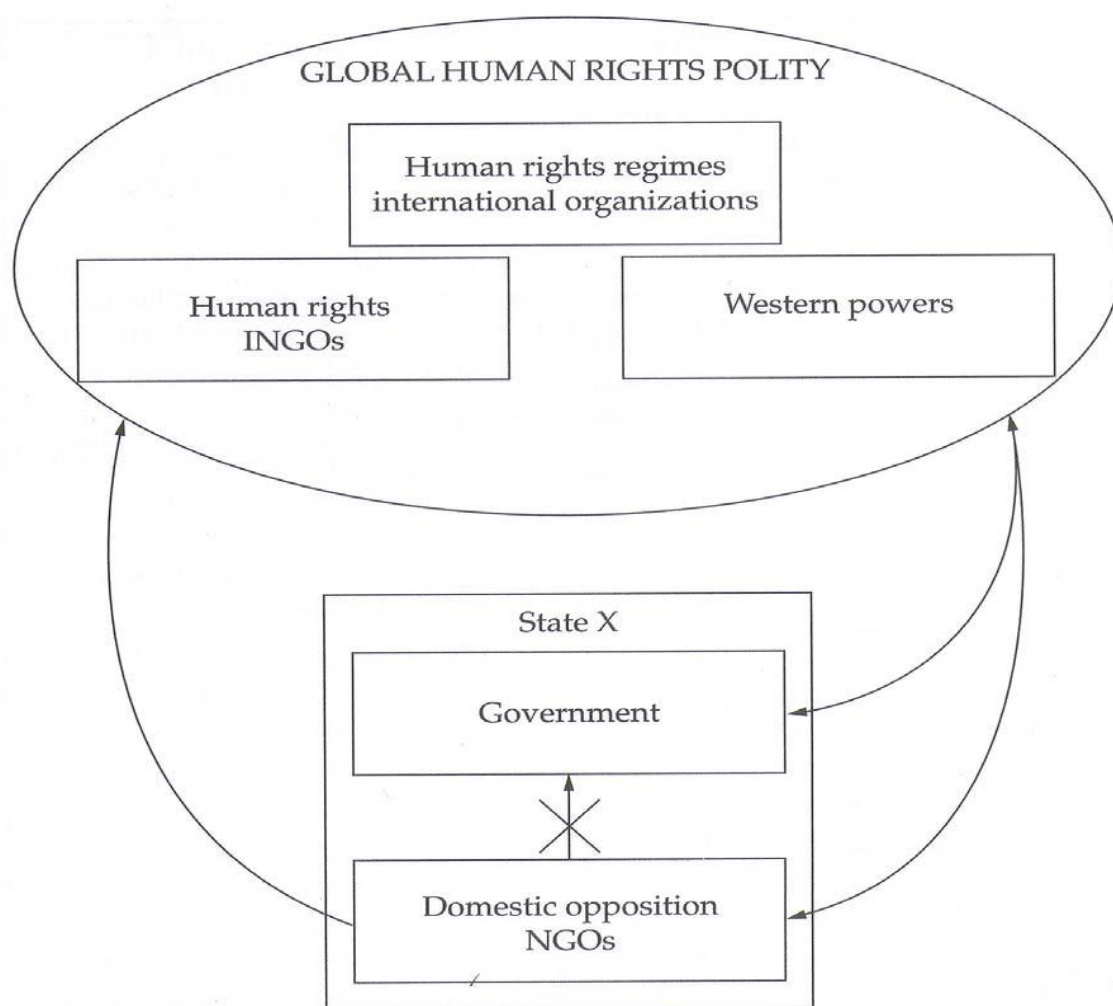
⁴² Dette avsnittet er basert på Risse m.fl. 1999: 29-31

anliggender; de tar heller del i dialog med sine kritikere; og det de sier samsvarer med handlingene deres. En slik tilstand fører landet inn i modellens femte og siste fase.

5. Regelkonsistent adferd⁴³

Denne fasen innebærer full institusjonalisering av normene og vanedannelse. Her er det viktig at den internasjonale oppmerksomheten rundt målstaten opprettholdes, slik at reformer kan settes i gang og etterfølges. Dersom menneskerettslige overtredelser synker, kan oppmerksomheten også synke.

Figur 2.1 Bumerangmønsteret. *Kilde: Risse m.fl. 1999: 19*

For å undersøke sosialiseringprosessen mener Risse m.fl.⁴⁴ at det er nødvendig å se på samhandlingen mellom aktører på følgende fire nivåer:

⁴³ Dette avsnittet er basert på Risse m.fl. 1999: 31-33

- Mellom den undertrykkende staten og samfunnet innad.
- Mellom den nasjonale opposisjonen og det transnasjonale menneskerettslige nettverket.
- Mellom det transnasjonale nettverket og internasjonale organisasjoner, samt vestlige makter.
- Mellom det transnasjonale nettverket, internasjonale organisasjoner og vestlige makter på den ene siden, og den undertrykkende staten på den andre siden.

2.3 Vurdering av spiralmodellen for oppgaven

Formålet med oppgaven er å undersøke under hvilke forutsetninger internasjonal kritikk kan påvirke en normimplementeringsprosess. Dette er viktig for å forstå hvordan internasjonal kritikk kan påvirke en stats adferd, og hvilken betydning internasjonale normer har i internasjonal politikk. På bakgrunn av dette virker det hensiktsmessig å studere de stegene og mekanismene som gjør at normer kan føre til endringer i adferd, slik spiralmodellen forventer.

Det fremheves at prosessene innenfor spiralmodellen varierer med hensyn til ulike stadier i sosialiseringsprosessen. Uten å foregripe analysen kan vi allerede her fastslå at det vi vet om utviklingen i Russland avviker fra de teoretiske forventningene i spiralmodellen. Med henblikk på spiralmodellen sitter Russland fast i de tidlige fasene i sosialiseringsprosessen, og kommer seg ikke videre. Et eksempel er at, til tross for at Russland har undertegnet flere menneskerettslige konvensjoner, er det et manglende samsvar mellom forpliktelsene i disse konvensjonene og den reelle situasjonen. Undertegnelse av slike konvensjoner, som legges til spiralmodellens fase 4 (preskriptiv status), kan derfor ikke tolkes som en internalisering av normene. Dette må heller tolkes som en instrumentell beslutning for å oppnå politisk legitimitet, og for å få innpass på den internasjonale arena. Det vil derfor være hypotesene for de tidlige fasene som er gjeldene for denne oppgaven.

---

⁴⁴ 1999: 37

Modellen gir inntrykk av å være svært optimistisk med hensyn til en stats mulighet for forbedring på menneskerettighetsområder. Dersom de nødvendige forutsetningene er til stede, kan man forvente en overføring av normer. Risse m.fl.⁴⁵ hevder også at sosialiseringprosessen gjennom spiralmodellen er universell og generaliserbar uavhengig av regimetype, region, politisk, økonomisk eller sosialt system, statens størrelse og lignende. Derfor er det grunn til å anta at spiralmodellen vil være fruktbar som et teoretisk redskap, for å undersøke prosesser for endringer på menneskerettighetsområdet i en rekke land. Imidlertid vil jeg gjennom kapitlet argumentere for at bruken av spiralmodellen på Russland fører med seg en rekke utfordringer.

2.4 Spiralmodellens forutsetninger og hindringer for endring i adferd

Risse m.fl.'s⁴⁶ casestudier tar for seg 11 land som alle er tilfeller av en positiv utvikling på menneskerettighetsområdet (unntaket er Tunisia). Likevel hevder de at spiralmodellen også skal kunne forklare variasjon og mangel på forbedring.⁴⁷ Modellen skal altså også kunne brukes på mindre vellykkede case. Av denne grunn virker spiralmodellen i utgangspunktet fruktbar for denne analysen, fordi vi vet at ytringsfriheten i Russland *ikke* er rotfestet. Det legges visse *forutsetninger* til grunn for at endring på menneskerettighetsområdet kan finne sted, og de er oppmerksomme på at det kan oppstå *hindringer* på veien i sosialiseringprosessen. Jeg vil undersøke hvorvidt disse forutsetningene var tilstede i henholdsvis 2000/2001 og 2006, og hva som eventuelt kan forklare en endring i forutsetningenes tilstedeværelse mellom disse tidspunktene. Videre vil jeg undersøke hvorvidt hindringene var til stede på de aktuelle tidspunktene.

2.4.1 Forutsetninger

Målstatens *sårbarhet* overfor internasjonalt press, og det *transnasjonale nettverkets styrke*, settes som forutsetninger for utvikling fra fase 2 (benektelse) til fase 3

---

⁴⁵ 1999: 238

⁴⁶ 1999

⁴⁷ Risse m.fl. 1999: 34

(preskriptiv adferd). Disse forutsetningene genererer to spørsmål som vil være gjenstand for undersøkelse gjennom oppgaven.

Med *sårbarhet* menes hvorvidt målstaten tar i mot presset og kritikken, og gjennomfører endringer. Risse m.fl.⁴⁸ går ut i fra at stater som mottar militær eller økonomisk støtte vil være mer sårbare ovenfor internasjonalt press. Det samme gjelder for stater som ønsker eller akter medlemskap i det liberale internasjonale samfunnet. Det fremheves også at de statene som er mest sårbare overfor internasjonalt press, er de som er redde for sitt internasjonale omdømme.⁴⁹ Evans⁵⁰ påpeker at “most governments confront real pressure to respect human rights in order to maintain a good international standing”. Med bakgrunn i dette vil jeg stille følgende spørsmål: **Hvor sårbart var Russland overfor internasjonal press i 2000/2001 sammenliknet med i 2006?**

Det fremsettes videre i spiralmodellen at det er en direkte *kausal* sammenheng mellom moralsk press utøvet av det transnasjonale nettverket, og endring i målstatens adferd på menneskerettighetsområdet.⁵¹ Spiralmodellen setter det *transnasjonale nettverkets styrke* som forutsetning for endring i målstatens adferd, og måler det transnasjonale nettverkets styrke ut i fra dets innvirkning på endring i en stat.⁵² Dette gir grunn til å stille følgende spørsmål: **Hvor sterkt var det transnasjonale nettverket i 2000/2001 sammenliknet med i 2006?**

Utfordringer

Ut i fra denne gjennomgangen av spiralmodellen er det nå mulig å sette opp to slutninger med hensyn til utvikling av ytringsfriheten. Disse slutningene vil fungere som utgangspunkt for videre kritikk av spiralmodellen senere i kapitlet.

1. Dersom forutsetningene for endring i adferd på menneskerettighetsområdet *var* til stede – altså at Russland *var* sårbar for internasjonal kritikk og at det transnasjonale nettverket *var* sterkt - skulle Russland i følge spiralmodellen, hatt gode sjanser for å bevege seg framover i sosialiseringsprosessen. Betingelsene for endring ville vært

---

⁴⁸ 1999

⁴⁹ Risse m.fl.1999: 38

⁵⁰ 2005b: 97

⁵¹ Schwartz 2004: 202

⁵² Op.cit: 203

oppfylt. Da denne utviklingen *ikke* har funnet sted – altså at det gjentatte ganger finner sted brudd på ytringsfriheten – er det grunn til å stille spørsmål ved hva det var som hindret denne utviklingen. Edward Lucas⁵³ mener at “den største feilen omverdenen har gjort siden 1991 er å anta at Russland er på rett vei mot å bli et “normalt” land”. Dersom forutsetningene *var* til stede, er det grunn til å undersøke hva som har hindret utviklingen av ytringsfriheten.

2. Dersom forutsetningene for endring på menneskerettighetsområdet *ikke* var til stede eller har vært svake – altså at Russland *ikke* var sårbar for internasjonal kritikk og at det transnasjonale nettverket var svakt – skulle dette tilsi, i følge spiralmodellen, at det ville vært vanskelig å påvirke de russiske myndighetenes adferd på menneskerettighetsområdet. Forutsetningene for endring ville ikke vært til stede. Med utgangspunkt i spiralmodellen kunne man dermed anslått at årsaken til manglende utvikling av ytringsfriheten, var de svake eller manglende forutsetningene. Er det ikke likevel grunn til å tro at manglende endring *kan* skyldes andre faktorer enn disse svake eller manglende forutsetningene? *Kan* spiralmodellen forklare manglende utvikling av ytringsfriheten i Russland? Dersom spiralmodellens forutsetninger *ikke* var til stede, er dette tilstrekkelig forklaring på manglende utvikling av ytringsfriheten?

2.4.2 Hindringer

Risse m.fl.⁵⁴ er oppmerksomme på at hindringer kan oppstå i sosialiseringsprosessen. Eventuelle hindringer antas imidlertid å være midlertidige. Det fremheves også at de gjerne oppstår i begynnelsen av sosialiseringsprosessen. Tilbakesteg til tidligere praksis er særlig mulig i fase 3, men kan vanskelig finne sted når prosessen har kommet godt i gang.⁵⁵ Eventuelle empiriske tilbakesteg fra forbedring til forverring i menneskerettighetssituasjonen i en senere fase tolkes som særskilte unntak, som finner sted i kun ett av de 11 landene (Tunisia) i deres undersøkelser.⁵⁶ For dem bekrefter dermed dette unntaket regelen.

---

⁵³ 2008: 17

⁵⁴ 1999

⁵⁵ Evans 2005b: 94

⁵⁶ Schwartz 2004: 206

Risse m.fl.⁵⁷ forklarer også at ikke alle land nødvendigvis går igjennom alle de fem fasene, av forskjellige årsaker. Noen hopper over noen faser og går direkte til en senere fase. Det er også forskjell på hvor lang tid ulike stater bruker på hver fase. Denne variasjonen i sosialiseringsprosessen forklares først og fremst, som nevnt ovenfor, ut i fra det *transnasjonale menneskerettslige nettverkets styrke*. Hvor *åpent* det aktuelle samfunnet er, kan også spille en rolle. Med dette menes at sosialiseringen vil kunne gå lettere for stater som har en kultur og institusjoner som er mottakelige for, og som kan tilpasse seg påvirkning utenfra.⁵⁸ Det fremheves også at et *personalistisk styre* kan gjøre endringer på menneskerettighetsområdet lettere - eller vanskeligere å gjennomføre, avhengig av statsoverhodet.⁵⁹ Prosessen vil også være enklere for stater hvor de internasjonale, menneskerettslige *normene ikke avviker* for mye fra eksisterende normer⁶⁰.

Utfordringer

Alle de overnevnte faktorene virker som plausible forklaringer på Russlands trege utvikling når det gjelder ytringsfrihet. Imidlertid forstås hindringene mer som midlertidige bremseklosser, enn vedvarende hindringer. Det fremheves at disse hindringene vil miste sin kraft etter hvert, når det har blitt opprettet en slagkraftig opposisjon, som er tilknyttet det transnasjonale nettverket.⁶¹ Som allerede nevnt hevdes sosialiseringsprosessen gjennom spiralmodellen også å være universell og generaliserbar, uavhengig av regimetype, region, politisk, økonomisk eller sosialt system, statens størrelse og lignende.⁶² Nettopp slike momenter er imidlertid viktige kjennetegn som skiller Russland fra flere andre stater. Russisk er geografisk, historisk, militært og ressursmessig en stor stat. Av den grunn kan ikke det internasjonale samfunnet unngå å forholde seg til Russland. De siste tiårene har Russland gjennomgått store sosiale, økonomiske og politiske endringer, som også har påvirket den nasjonale identiteten. I dag er Russland et delvis moderne, industrialisert samfunn.⁶³ Kjennetegn ved vestlige

---

⁵⁷ 1999

⁵⁸ Risse m.fl. 1999: 263

⁵⁹ Op.cit: 275

⁶⁰ Imidlertid er utgangspunktet for sosialiseringsprosessen nettopp en forskjell mellom den internasjonale normen og den nasjonale settingen (Risse m.fl.1999: 272).

⁶¹ Risse m.fl. 1999: 35

⁶² Op.cit: 238

⁶³ Kollontai 1999: 106

stater – demokrati, rettstat, maktfordeling – oppstod imidlertid langt senere i Russland, og mangler derfor et sterkt rotfeste.⁶⁴ Slike momenter tar ikke spiralmodellen høyde for, og kan derfor sette Russland i en særstilling, slik at spiralmodellen ikke passer enten delvis eller helt.

Ved å se på hvordan ulike faktorer virker inn på en normimplementeringsprosess, kan det være mulig å identifisere hva som må ligge til grunn for at den russiske adferden endrer seg, eller sagt på en annen måte: hva som hindrer denne endringen og hvorfor. Det antas at det legges for *stor* vekt på det transnasjonale menneskerettslige nettverkets styrke som forutsetning for endring i adferd, samt Russlands sårbarhet for internasjonalt press, og for *liten* vekt på interne og eksterne hindringer, som årsak til at internasjonale normer for ytringsfrihet ikke slår rot. Dermed vil oppgaven også vurdere modellens fruktbarhet.

Jeg har i det foregående redegjort for hva jeg leter etter ut fra spiralmodellens rammeverk, og jeg har introdusert utfordringer med spiralmodellen, både generelt og med hensyn til Russland. I de neste avsnittene vil jeg ta for meg hvilke faktorer som antas å fungere som bremseklosser for manglende implementering av ytringsfriheten i Russland, og som spiralmodellen undervurderer eller overser. I tillegg kan det være forskjeller mellom hindringenes tilstedeværelse eller styrke, på tidspunktene for de to casene. Hvorvidt de alternative variablene kan forklare disse forskjellene vil være gjenstand for undersøkelse. Følgende spørsmål vil være sentrale: Dersom spiralmodellen ikke passer for Russland, hvorfor gjør den ikke det? Dersom alle forholdene er til stede for at internasjonale normer for ytringsfrihet skal slå rot i Russland, hvilke interne og eksterne hindringer ligger til grunn for at dette ikke skjer?

2.4.3 Interne hindringer

Risse m.fl.⁶⁵ presiserer at spiralmodellen ikke legger vekt på den politiske og sosiale konteksten innad i en stat. Imidlertid vil et land alltid være preget av en historisk arv, en kulturell bakgrunn, en geografisk kontekst, en preget mentalitet og tradisjoner.⁶⁶ Slike

---

⁶⁴ Kollontai 1999: 106

⁶⁵ Risse m.fl. 1999: 258

⁶⁶ Kollontai 1999: 105

faktorer definerer det spesifikke i et samfunns utvikling.⁶⁷ Jeg vil i det følgende gå igjennom interne forhold i Russland som det er grunn til å tro at hindrer utviklingen av ytringsfriheten, og som spiralmodellen undervurderer eller overser. At begge casene viser negative utfall tilsier at ytringsfrihetssituasjonen ikke forbedret seg fra 2000/2001 til 2006. Derfor vil jeg sammenligne de alternative variablenes tilstedeværelse og kraft på de aktuelle tidspunktene, for å spore eventuelle forskjeller, og årsaker til dette.

Kultur

Sosialiseringsprosessen antas å være enklere for stater hvor de internasjonale, menneskerettslige normene ikke avviker for mye fra de eksisterende normene. Utgangspunktet for oppgaven er imidlertid nettopp en forskjell mellom den russiske settingen og den internasjonale normen for ytringsfrihet. Når vestlige ideer og praksis konkurrer eller kolliderer med nasjonale vaner og det man tror på, kan de bli avvist.⁶⁸ Det fremheves at Russere generelt har hatt et nostalgisk forhold til Sovjetunionen, og hvordan ting var da, og er mer fiendtlig innstilt overfor vestlige normer.⁶⁹ Jeg vil derfor undersøke om dette har vært en faktor som har gjort overføringen av de vestlige normene for ytringsfrihet vanskeligere. **Har det russiske normsettet vært så annerledes at det har hindret en internalisering av ytringsfriheten? Har normene som eventuelt kolliderer med de internasjonale normene for ytringsfrihet blitt sterkere fra 2000/2001 til 2006?**

Regimetype

Sosialiseringsprosessen gjennom spiralmodellen fremstår som universell og generaliserbar uavhengig av regimetype. Schwartz⁷⁰ påpeker imidlertid at regimetype er en nødvendig, dog ikke tilstrekkelig, forutsetning for hvorvidt en varig respekt for menneskerettigheter er mulig. Han forklarer at autoritære regimer kan garantere menneskerettigheter over en viss tid, og at demokratiske regimer kan undertrykke menneskerettigheter over en viss tid.⁷¹ Imidlertid vil forskjellen mellom regimetype og

---

⁶⁷ Kollontai 1999: 105

⁶⁸ Mendelson 2002: 39

⁶⁹ Op.cit: 59

⁷⁰ Schwartz 2004: 206

⁷¹ Ibid

overholdelse av menneskerettigheter bli synlig etter hvert. Cardenas⁷² legger også vekt på at etterlevelse av menneskerettigheter er sterkere i demokratier, hvor interessegrupper har tilgang til det politiske systemet, og kan gjøre det kostbart for beslutningstakerne å bryte internasjonale forpliktelser. Varig etterlevelse av menneskerettigheter kan, i følge Schwartz, kun finne sted i konsoliderte demokratier. **Har mangelen på et konsolidert demokrati⁷³ vist seg gjennom manglende internalisering av ytringsfriheten? Har det vært en endring i demokratiets styrke i Russland fra 2000/2001 og 2006?**

Risse m.fl.⁷⁴ skriver at det ikke vil være tilstrekkelig å vise til statlig suverenitet for å forsvare anklager om overtredelser av menneskerettigheter. Schwartz⁷⁵ fremhever imidlertid viktigheten av å koble internasjonale menneskerettigheter til statlig suverenitet. Suverenitetsprinsippet innebærer statens overordnede makt innenfor sine grenser, og tillater ikke en høyere makt innenfor disse grensene.⁷⁶ Menneskerettighetene begrenser imidlertid statens adferd innenfor sine egne grenser. Derfor er det grunn til å tro at jo sterkere suverenitetsprinsippet er, jo svakere vil de menneskerettslige normene være, og omvendt.⁷⁷ **Har Russlands suverenitetsprinsipp vært sterkere enn sårbarheten overfor internasjonal kritikk? Har det vært en endring i hvor sterkt Russland hevder sin suverenitet fra 2000/2001 til 2006?**

Geopolitisk posisjon

Geografiske forhold, som beliggenhet, størrelse og ressursgrunnlag, kan være avgjørende for et lands utenrikspolitikk, strategi og internasjonale rolle.⁷⁸ Det er også en utbredt oppfatning at maktpolitikk, uten hensyn til regler og avtaler, er mer utbredt jo sterkere en stat er.⁷⁹ Russiske ledere har ofte vært sensitive til den internasjonale maktbalansen og Russlands rolle i denne.⁸⁰ De elleve landene i Risse m.fl.'s⁸¹ undersøkelse var ikke stormakter, og spilte ikke en betydningsfull rolle, heller ikke historisk sett, i det

---

⁷² 2004: 217

⁷³ Med et konsolidert demokrati menes et regime som er så bredt og dyptgående legitimt blant dets borgere, slik at det er lite sannsynlig at sammenbrudd skal finne sted (Devold 2000: 38)

⁷⁴ Risse m.fl.1999: 266

⁷⁵ 2004

⁷⁶ Schwartz 2004: 203

⁷⁷ Ibid

⁷⁸ Østerud 2002: 241

⁷⁹ Op.cit: 236

⁸⁰ Remington 2010: 253

internasjonale systemet. Det har særlig vært små stater, med behov for beskyttelse, som har vært de fremste forkjemperne for folkerett og forpliktende normer i internasjonal politikk.⁸² Kan Russlands geopolitiske stilling og dets stormaktsposisjon i det internasjonale samfunnet, knyttes til mangelen på et behov for å høre til, eller høre på det internasjonale samfunnet? **Har Russlands geopolitiske posisjon i det internasjonale samfunnet svekket dets sårbarhet for internasjonal kritikk? Er det en forskjell på Russlands geopolitiske posisjon i 2000/2001 og 2006?**

2.4.4 Eksterne hindringer

Det erkjennes at interne hindringer for sosialiseringsprosessen kan forekomme. Imidlertid tas det ikke høyde for at eksterne faktorer kan hindre sosialiseringsprosessen. Finnes det eksterne hindringer som bremser utviklingen av ytringsfriheten i Russland, som spiralmodellen undervurderer eller overser?

Det internasjonale miljøet

Schwartz⁸³ mener at press og støtte fra vestlige stormakter er en viktig betingelse for hvorvidt en stats menneskerettslige situasjon vil bli bedre eller dårligere. Hensynet til eget omdømme og muligheten for samarbeid med andre stater, kan få stater til å respektere normer og regler. I motsetning til spiralmodellens sterke fokus på ikke-statlige aktører, fremholder Schwartz at noen stater er tilnærmet immune mot moralsk press fra ikke-statlige aktører. For disse statene vil kun et sterkt engasjement fra vestlige stormakter kunne påvirke en normimplementeringsprosess. Imidlertid er målstatens insentiv for endring lite, og kostnadene ved å bryte konvensjoner små, dersom det ikke fører til et sterkt internasjonalt engasjement. Dersom vestlige staters interesser overskygger viktigheten av en annens stats interne forhold, vil de vestlige statene forholde seg tause. Med dette som utgangspunkt vil jeg undersøke følgende: **Har presset fra vestlige makter vært sterkt nok til at Russland har følt seg nødt til å overholde internasjonale forpliktelser med hensyn til ytringsfrihet? Kan vi spore en forskjell i dette pressets styrke i 2000/2001 og 2006?**

---

⁸¹ 1999. De elleve landene var Tunisia, Marokko, Uganda, Kenya, Indonesia, Filippinene, Sør-Afrika, Chile, Guatemala, Tsjekkoslovakia og Polen.

⁸² Risse m.fl. 1999: 236

⁸³ 2004

Sikkerhetsaspektet

Spiralmodellen tar ikke hensyn til faktorer som sikkerhetstrusler og konflikter som kan hindre de menneskerettslige normenes påvirkningskraft.⁸⁴ Menneskerettighetsavtaler kan lett feies til side når det står *viktigere* ting på spill. Med *viktigere* ting mener jeg konflikter som blir oppfattet som en trussel mot landet og/eller innbyggerne der, eller trusler mot vitale nasjonale interesser⁸⁵. Dette gjør det lettere for stater å rettferdiggjøre undertrykkelse, og kan gå ut over ytringsfriheten. I følge Anders Kjølberg⁸⁶ har Russlands betydning for europeisk sikkerhet en spesiell posisjon: som potensiell motpart eller potensiell medspiller. Har vestlige staters prioritering av sikkerhetssamarbeid hindret press på Russland vedrørende menneskerettighetsspørsmål? **Har vektleggingen av nasjonal og internasjonal sikkerhet vært et hinder for overføringen av internasjonale normer for ytringsfrihet? Har det vært en forskjell denne vektleggingen i 2000/2001 og 2006?**

2.5 Oppsummering

Spiralmodellen er et nyttig redskap for å analysere spredningen av menneskerettslige normer. I analysen vil jeg besvare spørsmålene generert ut i fra spiralmodellen. Disse gikk ut på å undersøke hvor *sårbar* Russland var for internasjonal kritikk, samt hvor sterkt det *transnasjonale nettverket* var, i 2000/2001 og i 2006. Målet er å se hvorvidt det kan spores en endring i disse forutsetningene mellom de to tidspunktene.

Jeg har også argumentert for at det er grunn til å undersøke om spiralmodellen undervurderer, og ikke tar hensyn til, viktige eksterne og interne hindringer på veien mot implementering av menneskerettslige normer i Russland. På bakgrunn av dette utarbeidet jeg en rekke variabler og spørsmål som utfordrer spiralmodellen. I analysen vil disse variablene vurderes som mulige alternative forklaringsfaktorer for manglende utvikling av ytringsfriheten. Disse variablene var kultur (et annerledes normsett); regimetype (mangel på konsolidert demokrati); suverenitet; geopolitisk posisjon; det internasjonale miljøet (vestlige makters toleranse) og sikkerhet. Dermed vil analysen både sette de to

---

⁸⁴ Shor 2008: 122

⁸⁵ Ibid

⁸⁶ 2002

casene opp mot hverandre, samtidig som det teoretiske rammeverkets forklaringskraft testes ut.

3. Metode

Dette kapitlet tar for seg valg av metode og case for oppgaven.⁸⁷ Jeg har valgt å benytte meg av en kvalitativ tilnærming med komparativ casestudie som strategi. Først vil jeg forklare valg av metode. Deretter vil jeg kort beskrive casestudiet som metode, med der tilhørende metodiske utfordringer. Videre vil jeg ta for meg valg av case og aktører for oppgaven, før jeg kort redegjør for valg av kilder.

3.1 Valg av metode

Oppgaven har som mål å forklare hvordan internasjonal kritikk har påvirket ytringsfrihetssituasjonen i Russland, med fokus på to særskilte hendelser. Dette spørsmålet krever at man går i dybden av materialet heller enn i bredden. Et casestudie er en velegnet forskningsmetode for å gi denne dybdeforståelsen. Et casestudie kan beskrives som en intensiv studie av én eller få enheter (case), med den hensikt å forstå en større gruppe av like enheter.⁸⁸

Undersøkelsene utføres i lys av eksisterende teori om hvordan internasjonale normer internaliseres nasjonalt. Casestudiet kan derfor plasseres innenfor det som kalles en *teoretisk fortolkende* casestudietradisjon. Hensikten er å trekke teorier og generell innsikt inn for å tolke eller forklare det som studeres.⁸⁹ Som det framgår av teorikapitlet, vil oppgaven også være kritisk til det teoretiske analyseverktøyets forklaringskraft for Russland. Spiralmodellen har vært utsatt for kritikk fra flere hold.⁹⁰ Sarah Mendelsons artikkel fra 2002 problematiserer teorier som fokuserer på normers makt for endring i adferd, og ikke-statlige aktørers rolle i en normimplementeringsprosess, spesielt i forhold til Russland.⁹¹ Da denne oppgaven tar sikte på å dekke hele Putins presidentperiode, er målet å tilføre denne debatten noe nytt.

---

⁸⁷ Dette kapitlet er basert på en tidligere oppgave i kvalitativ metode ved Universitetet i Oslo. Jenssen 2008

⁸⁸ Gerring 2007: 37

⁸⁹ Andersen 2005: 68 og 95

⁹⁰ Se for eksempel Rolf Schwartz (2004), Eran Shor (2008), Ty Solomon (2006).

⁹¹ Mendelson, Sarah (2002). *Russian's Rights Imperiled. Has Anybody Noticed?*

3.2 Casestudier

Casestudier er preget av en stor grad av fleksibilitet. Dette er også en av de største bekymringene med casestudier. Mange casestudier kan bære preg av å være lange og detaljerte, uten klar struktur slik at man “drukner” i data.⁹² Hvorvidt man lykkes i å operasjonalisere det man ønsker å måle på en adekvat og pålitelig måte er viktig i denne forstand.⁹³ Teori og empiri må være tett sammenkoplet.⁹⁴ Nettopp dette kan være særlig vanskelig i casestudier fordi man ofte ikke klarer å etablere tilstrekkelige målingskriterier, og at datainnsamlingsprosessen kan være preget av subjektive kriterier.⁹⁵ I de foregående kapitlene presenterte jeg spørsmål som ble strukturert ut fra spiralmodellen. Disse utgjør ledetråder for undersøkelsen. Imidlertid oppdaget jeg, mens jeg arbeidet med teorikapitlet, at det så ut til å være et manglende samsvar mellom mine foreløpige observasjoner, og de teoretiske forventningene i spiralmodellen. Jeg oppdaget at det er sannsynlig at en rekke faktorer som er vesentlige for Russlands tilfelle blir oversett eller undervurdert av spiralmodellen. Dette har gjort det nødvendig å utfordre den teoretiske modellen. Momenter som er trukket fram som alternative variabler er valgt ut på bakgrunn av tidligere kritikk av spiralmodellen. Det er altså ikke subjektive kriterier og egne oppfatninger som strukturerer oppgaven.

Det teoretiske rammeverket må omfatte betingelsene for når det er sannsynlig at et fenomen vil inntreffe eller ikke.⁹⁶ Videre må det være mulig å spesifisere hvilke empiriske observasjoner som ville overbevise oss om at teorien var gal.⁹⁷ Spiralmodellen skal være universell og generaliserbar, uavhengig av spesifikke kjennetegn ved et land. Dersom denne påstanden stemmer må spiralmodellens logikk også gjelde for Russland. Mitt mål er å undersøke dette empirisk. Det synes å være en tett kopling mellom teori og empiri, samtidig som jeg stiller en rekke spørsmål basert på kritikk av modellen. Det er imidlertid liten sannsynlighet for at man kan avvise en hypotese, eller bekrefte med sikkerhet, når man studerer få enheter.⁹⁸ Når man tar i bruk etablert teori, kan et problem

---

⁹² Yin 2003: 10

⁹³ Skog 2005: 89

⁹⁴ Andersen 2005: 136

⁹⁵ Yin 2003: 35

⁹⁶ Op.cit: 47

⁹⁷ Andersen 2005: 136

⁹⁸ Gerring 2004: 350

være at det ofte er flere konkurrerende perspektiv som er like gyldige. Det blir et spørsmål om valg av analytiske briller. Dersom forholdene ikke kan beskrives gjennom spiralmodellen, vil ikke dette være tilstrekkelig for å avvise den som analyseverktøy. Imidlertid vil jeg kunne si noe om spiralmodellen med hensyn til Russland, under en bestemt tidsperiode.

3.3 Valg av case

Drapet på journalisten Anna Politkovskaja vekket min interesse for ytringsfrihet i Russland, og dannet grunnlag for valg av tema til denne oppgaven. Oppgaven har derfor en induktiv basis, det er enkeltstående iakttagelser som har vekket min interesse, heller enn generell teoretisk interesse. Videre var det kjent at Politkovskajasaken ikke var et enestående eksempel på ytringsfrihetssituasjonen i Russland. Med dette som utgangspunkt ønsket jeg å sammenligne denne hendelsen med en liknende hendelse på et tidligere tidspunkt, for å se hvordan situasjonen hadde utviklet seg. Med vissheten om Russlands søken mot Vesten i Putins tidlige periode, samt en økende avstand i den senere perioden, var ønsket å sammenligne to hendelser innenfor disse tidsspektrene. Studiet kan derfor kalles en *komparativ casestudie*. Sammenligningen av de utvalgte casene fokuserer på noen hovedvariabler, og sammenhengen mellom dem. Dette vil gi innsikt i likheter og forskjeller mellom de to casene. Vi vil få kjennskap til hva som er unikt med hver case, hva som er sammenfallende og ikke, samt generelle tendenser for den tidsperioden casene tilhører.

Innstillingen av en uavhengig TV-kanal og drap på en journalist - de faktiske forholdene for casene er ulike. I tillegg er de russiske myndighetenes rolle i sakene ulike. I det første caset foregikk det en overtagelse ovenfra, mens problemet i det andre caset har vært at myndighetene gjorde lite for å oppklare saken. Felles for de to casene er at både NTV og Politkovskaja var regimekritiske, noe som skapte misnøye hos myndighetenes. Imidlertid er det ikke bare selve hendelsene, men prosessene rundt hendelsene som er interessante og gir grunnlag for sammenligning. Case som skal sammenlignes bygger på en forutsetning om at de er varianter innen en *klasse*.⁹⁹ Grunnlaget for valg av case for

---

⁹⁹ Andersen 2005: 97

denne oppgaven er at begge de utvalgte hendelsene er viktige eksempler både på at ytringsfriheten ikke har slått rot i Russland, og en såkalt *knebling* av ytringsfriheten. Det er også to godt kjente hendelser internasjonalt, som har generert kritikk. Hendelsene er imidlertid ikke unike i den forstand at de er eksepsjonelle i Russland. Tvert i mot gir de inntrykk av å utgjøre en del av en systematisk hindring av ytringsfriheten.

Resultatenes generaliserbarhet, det vil si overføringsverdi til andre rom, tider og grupper, er en av bekymringene med casestudier – at casestudiet skårer høyt på nærhet og dybde, men lavt på representativitet og generalisering. Casestudiet innebærer nærhet til, og inngående kunnskap om det som studeres. Dersom hensikten er å bruke innsikter fra ett eller få case, til å si noe om det større samfunn eller et større univers av case, er et lite antall undersøkelsesenheter en begrensning og utfordring.¹⁰⁰ På tross av at det *alltid* er usikkerhet knyttet til generalisering i casestudier, vil jeg gå ut i fra at prosessene rundt og utfallet av hendelsene ikke bare kaster lys over hva slags påvirkning internasjonal kritikk om ytringsfrihet har hatt *kun* for disse hendelsene. Det er grunn til å tro at resultatene kan indikere hva slags innvirkning internasjonal kritikk om ytringsfrihet har hatt på Russland *generelt* under Putin; at casene illustrerer hvordan ytringsfrihetssituasjonen generelt har vært rundt de aktuelle tidspunktene; og at eventuelle forskjeller mellom casene beskriver generelle endringer fra 2000/2001 til 2006. Oppgaven vil dermed også problematisere forutsetningene for mottakelighet for internasjonale normer. Med dette vil jeg si at de utvalgte enhetene er representative for det som skal undersøkes, med generaliserbarhet innenfor et spesifisert tids – og romperspektiv, nemlig Putinregimet fra 2000-2008.

3.4 Aktører

Utgangspunktet for oppgaven er å undersøke hvordan *internasjonal kritikk* har påvirket ytringsfrihetssituasjonen i Russland. Begrepet internasjonal kritikk omfatter imidlertid ikke én felles kritikk fra det internasjonale samfunn. Det er for eksempel gjennom media vi i den vestlige verden har fått kjennskap til NTV-saken og drapet på Anna Politkovskaja. På den måten har hendelsene blitt satt på den internasjonale agenda. For *denne* oppgaven er det vestlig kritikk fra aktører som antas å ha et presspotensial overfor

---

¹⁰⁰ Andersen 2005: 10

andre stater jeg ville undersøke. Utgangspunktet er derfor først og fremst å studere kritikk fra liberale, vestlige stater, fordi disse kan sette betingelser for samarbeid, og innehar derfor et stort presspotensial. Det er den samme tankegangen som ligger bak valget av EU som aktør. EU som en samling av flere av disse statene, innehar også et stort presspotensial, med tanke på at en gruppe av stater støtter seg bak en bestemt holdning. EU kan også i mange sammenhenger betraktes som en distinkt aktør i internasjonal politikk.¹⁰¹ Med dette menes at EU har en viss uavhengighet med hensyn til medlemsstatene, og kan opptre som én enhet eller aktør utad.¹⁰² Internasjonale organisasjoner som OSSE og Europarådet, blir sett på som “vakhunder” for menneskerettigheter i Europa, med overvåkingmuligheter for overholdelse av menneskerettigheter. Russland var medlem av begge organisasjoner på tidspunktene for begge casene. Fordi medlemskapet innebærer at en rekke forpliktelser må etterfølges, antas disse organisasjonene å ha et påvirkningspotensial.

Kritikk fra de overnevnte vestlige maktene, direkte mot russiske myndigheter er altså utgangspunktet. Dette er også denne type aktører Risse m.fl.¹⁰³ forventer at presser den undertrykkende staten slik at endringer finner sted. Imidlertid ser de for seg at det er det *transnasjonale nettverkets* myke makt som ligger til grunn for vestlige makters press, og som derfor avgjørende. Deres utskjemming av målstaten, og lobbyisme mot vestlige makter er det som fører til endring. Risse m.fl.¹⁰⁴ påpeker viktigheten av å studere aktører på flere nivåer. Undersøkelsen vil derfor ta utgangspunkt i *samtalen* mellom vestlige stater og EU, samt OSSE og Europarådet på den ene siden, og på den andre siden russiske myndigheter. Her vil fokuset for det meste være rettet mot president Vladimir Putin. Årsaken til dette er at presidentmakten i Russland er så sterk. Samlet vil dette gi et inntrykk av hvordan internasjonal kritikk har påvirket ytringsfrihetssituasjonen i Russland på det nevnte tidspunktet. Videre må oppgaven også vurdere hvordan aktivistgrupper på flere nivåer har presset på internasjonale organisasjoner og vestlige stater, for at de igjen skal presse på Russland. Dermed vil oppgaven også ta hensyn til ikke-statlige aktørers aktivistarbeid både på nasjonalt og internasjonalt nivå.

---

¹⁰¹ Hovi og Underdal 2003: 29

¹⁰² Ibid

¹⁰³ 1999

¹⁰⁴ Ibid

3.5 Valg av kilder

Jeg vil hovedsakelig benytte meg av nettbaserte aviser som primærkilder, og tidsskrifter, fagartikler og bøker publisert av spesialister på området som sekundærkilder – det vil si andres forskning. Kombinasjonen av disse kildene er fruktbart, fordi det gir ytterligere informasjon om temaet som studeres, et bredere spekter av informasjon.¹⁰⁵ Gjennom hele oppgaven henvises det til hvor den aktuelle informasjonen er hentet, slik at etterprøving skal være uproblematisk. Samtidig er det viktig å huske på at nettbasert informasjon kan endres, flyttes eller forsvinne.

Materialet som undersøkes er hentet ut fra ulike nettbaserte aviser og databaser, hvorav flere er anerkjente med hensyn til informasjon om Russland, for eksempel *the Moscow Times*, *Russia Journal*, og *Johnson's Russia List*. Informasjon fra disse er uvurderlig. Nettopp på grunn av begrensninger i ytringsfriheten kan tilgjengelig russisk informasjon være en utfordring. Det er likevel viktig å være klar over at mange av uttalelsene fra slike nettsider er oversatt av andre, og kan inneholde mangler både med hensyn til skrivefeil og grammatikk. De kan også mangle deler av det som faktisk er sagt og være subjektive. Imidlertid kan informasjon fra ulike kilder kan øke informasjonens troverdighet. For eksempel, dersom jeg er usikker på om et utsagn er korrekt eller ikke, men finner det samme utsagnet i en rekke kilder, vil dette øke troverdigheten. Jeg vil også innhente informasjon fra ulike organisasjoner som for eksempel menneskerettighetsorganisasjonen *Human Rights Watch*. Her er det viktig å huske på at slike organisasjoner har sin egen agenda, og kan ha interesse av å rapportere i en gitt retning. Imidlertid er slike organisasjoners egne arkiv nyttige for å innhente informasjon om deres eget aktivistarbeid, som nettopp vil være gjenstand for undersøkelse.

3.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg redegjort for valg av metode og case for oppgaven, med der tilhørende metodiske utfordringer. Jeg har valgt å bruke en kvalitativ tilnærming med komparativ casestudie som strategi. Casene som skal studeres er valgt ut som to

---

¹⁰⁵ Yin 2003: 93

---

eksempler på den generelle ytringsfrihetssituasjonen i Russland innenfor en bestemt tidsperiode. Jeg har også begrunnet valg av aktører, som i utgangspunktet fokuserer på vestlige stater og internasjonale organisasjoner på den ene siden, og russiske myndigheter på den andre siden. Samtidig vil det være nødvendig å rette søkelys på ikke-statlige aktører på flere nivåer. Til slutt problematiserte jeg bruk av kilder for oppgaven.

4. Kneblingen av NTV og ytringsfrihetssituasjonen i Russland under Putins første periode

Det første caset som skal studeres omhandler TV-kanalen NTV, og hvordan innstillingen av denne er et eksempel på ytringsfrihetssituasjonen i Russland rundt 2000/2001. Kapitlet tar sikte på å besvare spørsmålene stilt i kapittel 2.¹⁰⁶ I det følgende vil jeg først beskrive hva som skjedde med NTV, og hvorfor denne saken er viktig med hensyn til ytringsfrihet. Deretter vil jeg gå i gjennom den internasjonale kritikken som ble rettet mot Russland og hvordan russiske myndigheter, særskilt president Putin, responderte på denne. Dette vil gi et inntrykk av hvordan internasjonal kritikk har påvirket ytringsfrihetssituasjonen i Russland på det nevnte tidspunktet. Imidlertid avhenger endring i adferd på menneskerettighetsområdet, i følge spiralmodellen, av det transnasjonale nettverkets styrke. Dermed vil kapitlet også undersøke hvordan aktivistgrupper på flere nivåer har presset på internasjonale organisasjoner og vestlige stater, for at de igjen skal presse på Russland. Momenter som underbygger kritikken av teorien vil behandles underveis. Kapitlet avsluttes med en oppsummering for å gjøre sammenligningen med det neste caset oversiktlig.

4.1 NTV – et eksempel på undertrykkelse

Oligarken Vladimir Gusinskij, eieren av NTV, regnes som “det første offeret for Kremles harde linje”.¹⁰⁷ NTV ble eid av Gusinskijs medieselskap Media-Most, og var Russlands eneste private, nasjonale TV-kanal.¹⁰⁸ Kanalen var ikke egentlig uavhengig, med sterke redaksjonelle føringer fra ledelsen, men den var uavhengig fra *myndighetene*.¹⁰⁹ Opprettelsen av NTV sies å ha vært en av de viktigste utviklingstrekkene i den russiske mediesektoren under Boris Jeltsins styre.¹¹⁰ I NTV arbeidet en rekke uavhengige journalister som ofte var kritiske til myndighetene. NTV publiserte blant annet kritiske

---

¹⁰⁶ Disse spørsmålene er oppsummert i kap. 2.5 Oppsummering.

¹⁰⁷ Lucas 2008: 60. Begrepet *oligark* refererer til “a small group of wealthy and powerful individuals who in the 1990s succeeded in taking advantage of the opening of the Russian economy to acquire ownership of Russia’s most lucrative industrial and natural resource assets” (Remington 2008: 205).

¹⁰⁸ Remington 2006: 230

¹⁰⁹ Lucas 2008: 60-61

¹¹⁰ Belin 2002: 19

synspunkter om Kremls rolle i Tsjetsjenia, og avsløringer om korrupsjon blant statlige representanter.¹¹¹ Gusinskijs medieimperium hadde tidlig uttrykt sin misnøye med Putin, men få hadde trodd at det ville føre til alvorlige problemer.¹¹²

I oppløpet mot presidentvalget i 2000 førte Media-Most, og særskilt NTV, en kraftig kampanje mot Putin.¹¹³ Putin ble blant annet gjort narr av i det satiriske dukkeprogrammet *Kuklij*, og kanalens kommentatorer kritiserte ham for myndighetenes reaksjon på senkningen av *Kursk*¹¹⁴. Etter kritikken i forbindelse med Kursktragedien hadde Vladimir Zjirinovskij, Dumaens visepresident, bedt Putin om å inndra NTVs lisens fordi programmene var “hazardous to the health of the population because of their anti-Russian character”.¹¹⁵

Tiden som fulgte har blitt beskrevet som en *krig mot det uavhengige mediet*.¹¹⁶ Etter at Putin ble valgt til president i 2000, ble Media-Mosts kontorer raidet og ransaket, og Gusinskij ble arrestert med anklager om bedrageri.¹¹⁷ Deretter ble Media-Most saksøkt av kreditorer og aksjeholdere, hvorav den største var den statskontrollerte gassgiganten Gazprom, som ville ha sine økonomiske investeringer tilbake.¹¹⁸ Gazprom vant saken og tok over Media-Most og NTV i 2001. Store deler av det gamle mannskapet i NTV samt hele programmet ble byttet ut med et nytt og mer “Putin-vennlig”.¹¹⁹ Kanalen ble dermed langt mindre kritisk til myndighetene.

NTV-saken var viktig fordi i et lukket mediesamfunn vil det ikke rettes søkelys mot overtredelser av lover og regler, slik NTV gjorde, og det vil ikke være muligheter for å protestere. Remington¹²⁰ skriver at det var klart at domstolen hadde blitt brukt for å kneble NTVs uavhengighet på grunn av dets anti-Putin profil. Hendelsene lammet ikke

¹¹¹ Wilhelmsen 2003: 14

¹¹² Lucas 2008: 61

¹¹³ Wilhelmsen 2003: 14

¹¹⁴ Lucas 2008: 61. Den russiske ubåten *Kursk* sank etter en eksplosjon i Barentshavet 12.08.00. 118 mennesker mistet livet. I følge NRK var minst 23 mennesker i live etter ulykken, men hjelpen kom for sent, 12 timer senere. Dette ble sett på som en “prøve” på de russiske myndighetenes evne og vilje til å informere allmennheten, og be andre stater om hjelp. Først 20.08.00 ba den russiske marinen om hjelp (Staude, 2005).

¹¹⁵ Duve 7.9.2000

¹¹⁶ Wilhelmsen 2003; Sakwa 2008

¹¹⁷ Wilhelmsen 2003: 14-15

¹¹⁸ Remington 2006: 230

¹¹⁹ Ibid

¹²⁰ Remington 2006: 231

bare NTV, men sendte også ut et signal til andre medieorganisasjoner om å være forsiktige i sin dekning av nyheter.¹²¹ Sakwa¹²² skriver at det er få som ville mene at Gazprom-Media har vært fordelaktig for medias uavhengighet og etterforskningsiver. Etter dette var det så å si ingen kritikk av Kreml eller et alternativt syn til det offentlige vedrørende krigen i Tsjetsjenia, på russiske TV-kanaler.¹²³ Noen av de ansatte i NTV begynte i de små uavhengige kanalene TV-6 og TV-S, som begge ble stengt i løpet av de neste to årene.¹²⁴ Siden har de fleste uavhengige medier blitt overtatt av statlige interesser, og det har aldri vært vanskelig for myndighetene å finne et rettslig grunnlag for overtakelsene.¹²⁵

4.2 “Samtalen” mellom Vesten og Russland om NTV

Spiralmodellens utgangspunkt er undertrykkelse i en stat, altså manglende samsvar mellom den internasjonale normen og den nasjonale implementeringen av denne. Avsnittet over viser at NTV-saken er et eksempel på nettopp dette. Dermed har vi et utgangspunkt for sosialiseringsprosessen. Spiralmodellen forutsetter videre at stater som er *sårbare* overfor internasjonalt press, lettere vil bevege seg framover i sosialiseringsprosessen. Stater som mottar en form for støtte eller bistand, stater som ønsker å være en del av det vestlige samfunnet av liberale stater, samt de statene som ikke vil risikere sitt internasjonale rykte, vil være mest sårbare. Dersom disse sårbarhetsfaktorene var til stede i 2000/2001, er det sannsynlig at Russland ikke ville risikere sitt forhold til Vesten, men forsøke å etterleve Vestens “befalninger”. I det følgende vil jeg først undersøke hva slags reaksjoner og press NTV-saken utløste fra vestlige stater og internasjonale organisasjoner, og hvordan russiske myndigheter reagerte på dette. Deretter vil jeg vurdere det transnasjonale aktivistarbeidet.

---

¹²¹ Remington 2006: 231

¹²² Sakwa 2008: 153

¹²³ Wilhelmsen, 2002/2003. Det finnes fortsatt uavhengige media i Russland, men de fleste av dem er små og når bare ut til få. Det eneste kritiske etermediet med en stor lytterskare som har overlevd er radiostasjonen *Ekho Moskvy*. Det finnes også eliteaviser som bringer gode reportasjer og analyser av internasjonal standard, men disse når ikke ut til mange (Kolstø 2008: 104).

¹²⁴ Lucas 2008: 62

¹²⁵ Kolstø 2008: 104. Alle aktører i russisk næringsliv bryter en eller flere lover eller bestemmelser, ofte fordi mange av lovene motsier hverandre, og det er så godt som umulig å overholde alle samtidig. Alle kan “tas” for noe, det spørs bare hvem og hvorfor (Kolstø 2008: 104).

4.2.1 Europeiske stater og EU

Gusinskij ble arrestert i juni 2000 i Spania med anklager om bedrageri. Putin befant seg også i Spania på det tidspunktet, i den første etappen på en reise i Europa.¹²⁶ Putin ble møtt med kritiske spørsmål vedrørende arrestasjonen av Gusinskij, og måtte forklare seg for journalister. I begynnelsen svarte Putin unnvikende og sa at han ikke kjente til saken, men lovet imidlertid å undersøke den.¹²⁷ På en felles pressekonferanse med statsminister José Maria Aznar, erklærte Putin at han ikke hadde fått tak i påtalemyndighetene, men ga inntrykk av å ville oppklare saken. Mens journalistene var pågående og rettet kritiske spørsmål mot Putin, var både statsminister Aznar og spanske myndigheter generelt tause.

Neste stopp på Putins reise gjennom Europa var Tyskland, hvor Putin møtte forbundskansler Gerhard Schröder. Putin ble møtt med kritiske spørsmål fra journalister og utenlandske representanter også i Tyskland, og virket pinlig berørt over hendelsen.¹²⁸ Deretter uttalte han offentlig at arrestasjonen hadde vært overdreven, men at han ikke hadde noen innflytelse over de uavhengige påtalemyndighetene.¹²⁹ Dagen etter ble imidlertid Gusinskij løslatt.¹³⁰ I følge Schröders politiske rådgiver, hadde Schröder medvirket til Gusinskij's løslatelse ved å appellere til Putin og Russlands omdømme.¹³¹ Schröder skal ha sagt til Putin at “it would be good for Russia's reputation if Mr. Gusinsky was freed as soon as possible”.¹³² I dette tilfellet så det ut som at Putin hadde tatt kritikken til etterretning, i frykt for hvordan Tyskland og Vesten ville reagere, på grunn av ønsket om å passe inn. Dette er i tråd med den sosialkonstruktivistiske tankegangen om at stater søker aksept og legitimitet, og ønsker å unngå internasjonal utskjemming.

Fra 2000 styrte Putin Russland nærmere Vesten. Forholdet til europeiske stater var en prioritet i den nye russiske utenrikspolitikken.¹³³ Dette kan forklare at sårbarhetsmomentene – ønsket om å passe inn i det vestlige samfunnet av liberale stater,

---

¹²⁶ Larina 17.6.2000

¹²⁷ Ibid

¹²⁸ Wilhelmsen 2003: 40

¹²⁹ Ibid

¹³⁰ Ibid

¹³¹ Reuters 17.6.2000

¹³² Ibid

¹³³ Sakwa 2008:271

og ønsket om et godt omdømme, var til stede da Putin var i Tyskland. Et annet viktig sårbarhetsmoment var at den største delen av Russlands gjeld etter Sovjetunionen hørte til Tyskland,¹³⁴ slik at det var sannsynlig at Tyskland hadde stor påvirkningskraft. Av økonomiske grunner var Russland nødt til å orientere seg mot Vesten, og målet var at Russland igjen skulle bli en internasjonal stormakt:

The only realistic choice for Russia is the choice to be a strong country, strong and confident in its strength, strong not in spite of the world community, not against other strong states, but together with them.¹³⁵

Spanske myndigheters manglende kritikk kan forklares ut i fra hvor viktig et godt forhold til Russland var. De våget kanskje ikke risikere dette. Den spanske statsministeren Aznar stod imidlertid overfor et dilemma etter at russiske myndigheter krevde utlevering av Gusinskij fra Spania til Russland, i slutten av 2000. En eventuell utlevering ville måtte godkjennes av den spanske regjeringen.¹³⁶ På den ene siden ønsket Aznar å bifalle Russlands krav, på den andre siden var han sterkt presset av opposisjonens advarsel mot en hestehandel med Russland.¹³⁷ I tillegg hadde EU nettopp advart Russland mot å begrense pressefriheten.¹³⁸ Spanias eget internasjonale rykte stod dermed på spill. Til slutt valgte spanske myndigheter å *ikke* etterkomme russiske myndigheters krav, på tross av risikoen dette kunne medføre for forholdet til Russland. Straffedomstolen erklærte at Gusinskij ikke skulle utleveres til Russland fordi anklagene mot han ikke ble ansett som lovstridige i Spania.¹³⁹ Gusinskijs påstand om politisk forfølgelse ble ikke godkjent, men det ble innrømmet “questionable circumstances and peculiarities” i saken.¹⁴⁰ Valget om ikke-utlevering ble sett på som et uttrykk for en del av den vestlige opposisjon mot Russland på grunn av NTV-saken.¹⁴¹

På tross av at sårbarhetsfaktorene var til stede, og på tross av tilfeller av kritikk mot Russland og Putin som nevnt ovenfor, er det generelle inntrykket at europeiske stater var *svært* måteholdne i sin kritikk av NTV-saken, særskilt i direkte møter med Putin. For

---

¹³⁴ The Moscow Times 22.7.2000

¹³⁵ The Moscow Times 22.7.2000; Putin sitert i Sakwa 2008: 267

¹³⁶ Reuters 14.12.2000

¹³⁷ Hagvaag, 2001

¹³⁸ Ibid

¹³⁹ Sime og Saunders, 2001

¹⁴⁰ The Washington Post 19.4.2001

¹⁴¹ Ibid

eksempel var Tony Blairs besøk i Moskva, knapt en måned etter drapet, fritt for kritikk. Storbritannias rolle på den internasjonale arena tilsa at det burde hatt et stort påvirkningspotensial. Imidlertid uttalte Blair at “I know people say there is a risk in being so close with Russia and President Putin, but I think this is something that is well worth doing”.¹⁴² Videre sa han “it’s important for Britain that we have a Russia that is stable, engaged in the outside world. If Britain can play a role in that, I think that’s good for the world”.¹⁴³ Dette er med på å illustrere at når vestlige staters interesser står på spill, velges gjerne det som er det beste for disse interessene - i det korte løp. Når de ikke kritiserer og presser på det undertrykkende regimet blir heller ikke incentivet stort for å endre seg.

Russland ble også invitert til G7-møtet i Okinawa i Japan i juli 2001, på tross av mangelen på en industrialisert økonomi og et robust demokrati.¹⁴⁴ I lederen i *Washington Post* i forkant av møtet ble det argumentert for at Russland ikke burde vært invitert:

There should be no place at a summit of Western democracies, or any European political council, for a government that suppressed freedom of speech, built up a secret police apparatus and waged a brutal campaign of repression like that in Chechnya.¹⁴⁵

Ønsket om å bli en del av denne gruppen, som et steg for å kunne gjenreise seg som stormakt, var en stor sårbarhetsfaktor for Russland. Det var derfor sannsynlig at deltakerne hadde store påvirkningsmuligheter. Imidlertid, i stedet for å måtte svare for den pågående tvisten om NTV, anklagene mot russiske myndigheter rundt denne saken og den generelle ytringsfrihetssituasjonen, ble Putin betraktet som en “superstjerne”, og overbeviste flere av medlemmene om at G7 var klare for å bli G8.¹⁴⁶

Gerhard Schröder hadde blitt oppfordret til å ta opp spørsmålet om NTVs uavhengighet under det kommende møtet med Putin i april 2001. Det var forventet at Schröder ville benytte seg av muligheten til å snakke om ytringsfrihetssituasjonen i Russland.¹⁴⁷ Dette hadde han også lovet, selv om det ikke ville være hovedfokus for møtet. Fordi Tyskland

---

¹⁴² The Moscow Times 22.11.2000

¹⁴³ Ibid

¹⁴⁴ Mendelson 2002: 53

¹⁴⁵ Sitert i Mendelson 2002: 53

¹⁴⁶ Malkina 24.7.2000

¹⁴⁷ Wilhelmsen 2003: 40

var Russlands største handelspartner og kreditor, var det rimelig å anta at Tyskland ville hatt stor påvirkningskraft overfor Russland.

Imidlertid ble ikke NTV nevnt direkte under møtet mellom Schröder og Putin. Under et intervju med radiokanalen *Ekho Moskvyy* ble Schröder bedt om å uttale seg om NTV-saken. Schröders svar var generelt, og ikke knyttet direkte til NTV: “my understanding of a free press is that you have to separate property on one side and an understanding of journalism on the other”.¹⁴⁸ Videre sa han at Russland trengte medier som kunne “inform the people and monitor the authorities”,¹⁴⁹ men NTV ble ikke nevnt og det kom ingen direkte kritikk av Putin. Til forskjell fra året før vektla Schröder at han ikke ønsket å blande seg inn i nasjonale affærer.¹⁵⁰ Det nære, personlige forholdet mellom Putin og Schröder har ofte blitt sett på som årsaken til manglende kritikk.¹⁵¹ At det var en forskjell fra året før kunne muligens også skyldes at saken var så fersk på det tidspunktet. I tillegg oppfattes det ofte som upassende dersom en gjest kritiserer vertskapet sitt, og i dette tilfellet var Schröder på besøk i Moskva. Også det faktum at Russland var Tysklands største handelspartner er viktig. Dette kunne gi Tyskland større påvirkningskraft, men samtidig kunne kritikk utgjøre en risiko for partnerskapet.

De samme betraktningene gjaldt for EU, hvor ønsket om et tettere samarbeid generelt sett overskygget kritikk mot Russland. EU var Russlands viktigste handelspartner, noe som var en sannsynlig sårbarhetsfaktor. Samtidig stod Russland for en stor del av EUs energiforsyninger, noe som gjorde EU sårbar. For eksempel innrømmet EU-kommisjonens president Romano Prodi, i mai 2000, at det var noen politiske saker som var så viktige at Russland ikke kunne ekskluderes fra samarbeid.¹⁵² Under et møte i Moskva i slutten av mai 2000, var det forholdet mellom Russland og EU som stod på agendaen, og den nylige raidingen av Media-Most ble ikke tatt opp. Prodi uttalte at “the

---

¹⁴⁸ CNN 10.4.2001

¹⁴⁹ Ibid

¹⁵⁰ Schwartz 14.4.2001

¹⁵¹ Kausch 1.7.2006. Putin var den første russiske lederen siden Lenin som behersket godt et vestlig språk. Dette sikret han mange venner i Tyskland (Kolstø 2008: 99).

¹⁵² Financial Times 26.5.2000

---

summit has equally great significance for the European Union and Russia [...] Moscow and the European Union are becoming key economic partners”.¹⁵³

På EU-møtet i juni 2001 i Göteborg, uttrykte europeiske ledere bekymring over ytringsfrihetssituasjonen i Russland.¹⁵⁴ Likevel ble et godt partnerskap med Russland fremhevet som den viktigste saken for EU, også på dette møtet. Dermed ser det ut til at EU hadde håpet at gjennom tett samarbeid, bistand og råd, kunne det hjelpe Russland med å bli mer åpent og demokratisk.¹⁵⁵ Dette er i tråd med en sosialkonstruktivistisk tankegang. Selv om EU uttrykte bekymring var det altså måteholden med direkte kritikk, og betingelser for samarbeid ble ikke satt. Samtidig viser fokuset på partnerskap mellom Russland og EU, og Russland som viktig medspiller, at EUs interesser var viktigere enn interne forhold i Russland.

4.2.2 USA

NTV-sakens tidlige fase førte til reaksjoner og uttrykk for bekymring fra USA. President Bill Clinton besøkte Moskva i begynnelsen av juni 2000. I et intervju med radiokanalen *Ekho Moskvy* påpekte Clinton viktigheten av demokratiske friheter.¹⁵⁶ Denne uttalelsen ble ansett som en form for symbolsk støtte for pressefrihet.¹⁵⁷ Clinton tok også opp dette i møtet med Putin senere.¹⁵⁸ Til dette svarte Putin at Russland “had no future if it applied pressure on a civic society and the free press”, og uttrykte dermed at han var enig med Clinton.¹⁵⁹

Av Putins uttalelser og svar på kritikk generelt, ser vi at han ikke benektet gyldigheten av internasjonale normer for ytringsfrihet, slik spiralmodellen forventer i den andre fasen. Tvert i mot hevdet han å støtte demokrati og ytringsfrihet. Imidlertid viser overtredelser av ytringsfriheten at slike uttrykk må forstås som en form for taktisk innrømmelse, altså for å berolige det internasjonale samfunnet og unngå press. Dette kjennetegner

---

¹⁵³ Piper 29.5.2000

¹⁵⁴ Reuters 18.6.2001

¹⁵⁵ Lucas 2008: 246

¹⁵⁶ Wines, 2000

¹⁵⁷ Heinlein 27.2.2000

¹⁵⁸ Wines, 2000

¹⁵⁹ Larina, 2000

spiralmodellens tredje fase, og støttes opp av Putins ønske om at Russland skulle bli en stormakt igjen.

Kort tid etter Clintons møte med Putin ble Gusinskij arrestert, og representanter fra Det hvite hus uttrykte bekymring. I følge USAs viseutenriksminister Strobe Talbott, viste arrestasjonen av Gusinskij et skille mellom ord og handling.¹⁶⁰ Gusinskijs løslatelse kort tid senere ble derfor godt mottatt. P.J. Crowley, talsmann for Det nasjonale sikkerhetsbyrået i Det hvite hus uttrykte følgende: “We are pleased that Mr Gusinsky has been released. President Putin and his government appear to be taking steps to close this troubling episode”.¹⁶¹ Dette underbygger Mendelsons¹⁶² argument om at vestlige stater til tider har lagt press på Russland for overtredelser av menneskerettigheter, men så lenge Russland har vist *noen* tegn på å imøtekomme menneskerettslige og demokratiske kriterier, har dette gitt de vestlige statene et insentiv for å overse overtredelser.

Imidlertid utviklet NTV-saken seg videre. I 2001 uttalte talsmann for det amerikanske utenriksdepartementet, Richard Boucher, at USA hadde fulgt NTV-saken nøye, og at utenriksminister Colin Powell hadde tatt opp saken med Russlands utenriksminister Igor Ivanov.¹⁶³ Boucher sa også at NTV-saken viste at Media-Mosts medieimperium var et klart mål for ekstraordinært press fra lovmyndighetene og russiske myndigheter, og at dette var politisk motivert.¹⁶⁴ Til dette svarte Putins kommunikasjonsrådgiver Sergej Jastrzhembskij, at NTV-saken var rent kommersiell, og anklaget også USA for å være dobbeltmoralisk fordi en liknende hendelse nettopp hadde forekommet i USA.¹⁶⁵ Jastrzhembskijs respons ligner på det som kjennetegner spiralmodellens andre fase, hvor en ikke aksepterer innblanding i nasjonal praksis. Tidligere har jeg vist hvordan Putins uttalelser kjennetegner spiralmodellens tredje fase, hvor en gjør taktiske eller overfladiske innrømmelser, for å berolige det internasjonale samfunnet. Hva kan forklare denne blandede typen respons? På dette tidspunktet vektla Putin et godt forhold til Vesten, og ville kanskje ikke utfordre dette med den samme tilbakevisningen av

---

¹⁶⁰ Larina, 2000

¹⁶¹ Reuters 17.6.2000

¹⁶² Mendelson 2002: 41

¹⁶³ Reuters 18.4.2001

¹⁶⁴ Ibid

¹⁶⁵ Reuters 21.4.2001. Jastrzhembskijs henvisning til en liknende hendelse i USA omhandlet problemer mellom TV-kanalen ABC og eieren Walt Disney.

kritikk. Samtidig har ikke Putins valg av strategi alltid sammenfalt med hva hans rådgivere har foreslått. For eksempel sammenkalte Putin sine utenrikspolitiske rådgivere etter terroranslaget mot World Trade Center i 2001, for å diskutere hvordan Russland burde reagere.¹⁶⁶ På tross av at kun et fåtall av disse mente Russland burde støtte USA, var det likevel denne strategien Putin valgte å følge.¹⁶⁷ For Putins rådgivere var det først og fremst det økonomiske motivet som veide tyngst i valget om å orientere seg mot Vesten.¹⁶⁸ Dette kan forklare at Jastrzhembskijs og Putins respons på kritikken var ulik.

Den amerikanske politikken overfor Russland har vært styrt av forholdet mellom presidentene.¹⁶⁹ Etter det første møtet mellom presidentene George W. Bush og Putin i Slovenia i juni, ble Bush kritisert av den amerikanske kongressen, etter en uttalelse om at han hadde fått *et innblikk i Putins sjel*, og bestemt seg for at Putin var til å stole på.¹⁷⁰ Under dette møtet skal pressefrihet i Russland ha blitt diskutert, men dette dominerte ikke møtet, og det ble heller ikke satt betingelser om forbedringer på dette området for videre samarbeid.¹⁷¹ Tvert i mot sa Viktor Kremnejuk, visedirektør for institutt for USA- og Canadastudier, at det hadde vært fryktet at Bush ville snakke om vanskelige ting som rakettforsvar, NATO-utvidelse og interne forhold i Russland, men at dette *heldigvis* ikke skjedde.¹⁷²

I følge Mendelson¹⁷³ snakker amerikanske, statlige representanter ofte om demokrati, men møter sjeldent de som arbeider med demokratispørsmålet. I stedet omfavner de nettopp de samme lederne som truer de institusjonene USA hevder å støtte.¹⁷⁴ I november 2001 besøkte Putin Washington, Det hvite hus og Bush' hjemsted i Texas for første gang. Møtet har blitt beskrevet som vennskapelig, og Bush uttalte at "the best diplomacy starts with getting to know each other".¹⁷⁵ Før Putin skulle besøke Bush, sendte *Human Rights Watch* et brev hvor de ba Bush om å kreve garantier for politisk

---

¹⁶⁶ Kolstø 2008: 108

¹⁶⁷ Ibid

¹⁶⁸ Wilhelmsen 2002/2003

¹⁶⁹ Mendelson 2002: 5

¹⁷⁰ The Washington Post 27.6.2001

¹⁷¹ Wilhelmsen 2003: 41

¹⁷² Zolotov, 2001 (min uthevelse). Institutt for USA- og Canadastudier ligger under Det russiske vitenskapsakademi.

¹⁷³ Mendelson 2002: 53

¹⁷⁴ Ibid

¹⁷⁵ Reuters 17.6.2000

frihet for et videre samarbeid.¹⁷⁶ Dette skjedde ikke. Mendelson skriver at dersom amerikanske beslutningstakere har vært bekymret over utviklingen i Russland, har dette generelt vært vanskelig å se.¹⁷⁷ Bush så på Russland som en partner, og applauderte Putins syn på demokratiet i Russland.¹⁷⁸ Bush brukte ikke det gode forholdet til Putin for å presse Russland på områder der russiske og amerikanske interesser kolliderte, som for eksempel den statlige kontrollen av media.¹⁷⁹ Imidlertid har USA også opprettholdt et godt forhold til andre stater med undertrykkende regimer, som for eksempel Saudi-Arabia.¹⁸⁰ Dette viser en prioritering av realpolitiske interesser over idealpolitiske hensyn. Når menneskerettigheter ikke ble promotert sterkere var det liten sannsynlighet for at Russland skulle ta til seg internasjonale menneskerettslige normer.

Betydningen av 11. september

Selv om vestlige staters kritikk har vært måteholden, ble den ytterligere dempet etter 11. september 2001. *Kampen mot terror* må ses på som en vesentlig *hindring* for at vestlige stater presset på for overholdelse av menneskerettslige forpliktelser. Den førte til at Vesten, i langt større grad enn tidligere, overså utviklingen i Russland.¹⁸¹ For det første forsvinner ofte spørsmål om ytringsfrihet i konkurransen om å sette viktige temaer på *den internasjonale agendaen*. Dette ble særlig synlig etter at begrepet *kampen mot terror* ble brakt på banen. Når det gjaldt sikkerhetsmessige temaer som islamsk ekstremisme og spredningen av atomvåpen, var Russland og Vesten på samme side mot en felles fiende.¹⁸² I løpet av det første halvåret etter 11. september beveget Russland seg fra å bli oversett i europeisk sikkerhetspolitikk, til å bli en høyst synlig aktør.¹⁸³ At Russland hadde stilt seg på USAs side ble av flere tolket som at Russland hadde valgt å være en del av Vesten.¹⁸⁴ At Russland skulle være mottakelig for vestlig kritikk og påvirkning så derfor positivt ut, men denne muligheten for å kunne påvirke tok ikke vestlige stater i mot. Tvert i mot tok president Bush i mot Putins hjelpende hånd etter 11. september, og

---

¹⁷⁶ Andersen 12.11.2001

¹⁷⁷ Mendelson 2004: 1

¹⁷⁸ Ibid

¹⁷⁹ Mendelson 2004: 5

¹⁸⁰ Mendelson 2002: 41

¹⁸¹ Lucas 2008

¹⁸² Op.cit: 71

¹⁸³ Neumann og Offerdal 2003

¹⁸⁴ Wilhelmsen 2002/2003

droppet kritikk mot Russland.¹⁸⁵ Et lite ønskelig alternativ ville vært å miste Russlands støtte. Robert Hunter, tidligere NATO-ambassadør til USA, uttalte at Russland hadde tatt en “fundamentally important grand strategic decision” når det gjaldt å samarbeide med Vesten etter 11. september.¹⁸⁶ Videre sa han “that’s something we in the West must honor so that the differences of the past will be erased”.¹⁸⁷ Også Peter Scheider, president i Europarådets parlamentarikerforsamling (PACE), nærmest hyllet Russland og Putin for sin deltagelse i kampen mot terror.¹⁸⁸

Menneskerettighetsovertredelser fører altså ikke til at en stat *ikke* kan bli partner i kampen mot terrorisme, selv om slike overtredelser nettopp kan skape et miljø som fostrer ekstremisme.¹⁸⁹ Dermed kan konflikter som blir oppfattet mot landet og/eller innbyggerne der, gjøre det lettere for stater å rettferdiggjøre undertrykkende tiltak.¹⁹⁰ Etter 11. september var det viktigere ting som stod på spill for Vesten enn ytringsfriheten i Russland. Dermed kan vi si at vektleggingen av internasjonal sikkerhet har vært en hindring for normimplementeringen i Russland. Det gjaldt også for vektleggingen av nasjonal sikkerhet i Russland. *Kampen mot terror* ga russiske myndigheter en mulighet til å knytte krigen i Tsjetsjenia til kampen mot internasjonal terrorisme, og å stemple tjsetsjenere som terrorister.¹⁹¹ Dermed kunne de lettere avvise brudd på menneskerettslige forpliktelser.

4.2.3 Internasjonale organisasjoner

Organisasjon for Sikkerhet og Samarbeid i Europa (OSSE) har lenge overvåket ytringsfrihetssituasjonen i Russland, og uttrykt bekymring over hendelser som truer ytringsfriheten.¹⁹² Representanten for pressefrihet Freimut Duve og hans stab, hadde holdt øye med Media-Mosts situasjon, og uttrykt bekymring overfor OSSEs permanente

---

¹⁸⁵ Remington 2006: 265

¹⁸⁶ Feifer, 2002

¹⁸⁷ Ibid

¹⁸⁸ The St. Petersburg Forum on Combating Terrorism, 2002.

¹⁸⁹ Mendelson 2002: 55

¹⁹⁰ Shor 2008: 112

¹⁹¹ Johansen 2006: 11

¹⁹² Wilhelmsen 2002: 42

råd. Duve påpekte at det så ut til å være et mønster i handlingene mot Media-Most, herunder raiding av kontorlokalene og arrestasjonen av Gusinskij.¹⁹³ Bekymringen over at raidingen hadde vært ulovlig, ble uttrykt i et brev til den russiske utenriksministeren.¹⁹⁴ Samtidig opptrådte Duve nærmest unnskyldende overfor Russland ved å påpeke at “these incidents, on the other hand, did not affect so far the work of the media that are part of this conglomerate”.¹⁹⁵ I tillegg ble det understreket at flere andre selskaper, hvor det var mistanke om uredelighet, også ble etterforsket.¹⁹⁶ Duve anså også Putins tale til nasjonalforsamlingen i juli 2000 som en dyp forpliktelse til pressefriheten. I denne talen sa Putin blant annet at “without a truly free media Russian democracy will not survive and a civil society will not be developed”.¹⁹⁷

Putin har ofte brukt demokratisk retorikk i sine taler for å forsikre sitt publikum om sin demokratiske posisjon.¹⁹⁸ Det er imidlertid vanskelig å kalle Russland et demokrati av vestlig standard. Delvis demokratiske stater blir gjerne referert til som *hybridregimer*, hvor de formelle, demokratiske, politiske institusjonene er til stede, mens realiteten er autoritær dominans.¹⁹⁹ Selv om Putin hadde slått fast at Russland var et demokrati, måtte man skille mellom ord og handling:

Putin not only speaks fluent German, but he is pretty good at speaking Western. We need to pay special attention not to what Putin says, but what he does.²⁰⁰

Putins uttalelser om støtte til demokrati og ytringsfrihet bør derfor tolkes som en form for taktiske innrømmelser, noe som kjennetegner spiralmodellens tredje fase.

At pressefriheten var under mer press i 2000 enn den var da Duve ble ansatt i 1998, var det første Duve poengterte på the *Human Dimension Implementatin Meeting* i Warsawa i oktober 2000.²⁰¹ Duve informerte om to nye fenomen i nye demokratier: sensur gjennom drap og strukturell sensur (økonomisk eller administrativt press) - begge brukt for å stilne

---

¹⁹³ Duve 13.7.2000

¹⁹⁴ OSSE 14.6.2000

¹⁹⁵ Duve 13.7.2000

¹⁹⁶ Ibid

¹⁹⁷ Ibid

¹⁹⁸ Tangiev 2007

¹⁹⁹ Hashim 2005: 42. Demokrati av *vestlig standard* refereres gjerne til grunnleggende rettigheter som ytringsfrihet, forsamlingsfrihet, politisk frihet, rettssikkerhet og lignende.

²⁰⁰ Mendelson sitert i Haas m.fl. 20.10.2000

²⁰¹ Duve 16-18.10.2000

kritiske stemmer i media slik at befolkningen ikke får tilgang til informasjon om visse saker, altså en begrensning av den åpne debatten.²⁰² NTV-saken må ses på som en form for strukturell sensur.

Duve hadde diskutert utviklingen i Russland både med russiske myndigheter og med OSSEs permanente råd. Samtidig påpekte han at Kursktragedien viste at ytringsfriheten *hadde* slått rot i Russland, fordi dekningen av tragedien førte til en offentlig debatt om hvordan myndighetene hadde taklet hendelsen.²⁰³ På den andre siden påpekte han at ikke alle hadde vært “happy with the combative reporting seen in the Russian media”.²⁰⁴ Duve viste deretter til Putins gjentatte støtte til ytringsfriheten og viktigheten av medias økonomiske uavhengighet, og oppfordret Putin og hans regjering til å fortsette å holde fast ved forpliktelsene som er understreket i OSSE.²⁰⁵ Som jeg vil gå nærmere inn på om litt, ser det ut til at det har vært mer oppfordringer enn press, og en noe naiv holdning til russiske myndigheter fra OSSEs side.

Europarådet blir ofte ansett som den viktigste “vakhunden” for menneskerettigheter i Europa. Europarådets parlamentarikerforsamling, PACE, har gjentatte ganger uttrykt bekymring over det økte presset på uavhengige medier i Russland. Situasjonen rundt Media-Most og Gusinskij, angrep på journalister og manglende reaksjoner fra myndighetene, ble lagt fram som eksempler på problematiske forhold.²⁰⁶ Som svar på PACEs kritikk av russiske myndigheters håndtering av NTV-saken, svarte Dimitrij Rogozin, leder for den russiske delegasjonen til Europarådet, og formann i Dumaens utenlandskomiteé, at Russland hadde en av de mest liberale medielovene i Europa.²⁰⁷ Han påpekte også at selv om Russland opplevde problemer med massemediene, var brudd på ytringsfriheten noe som skjedde i hele Europa.²⁰⁸ At brudd på ytringsfriheten forekom var ikke noe russiske myndigheter benektet. Responsen på kritikk var heller ikke aggressiv. Imidlertid viste utsagnet over et forsøk på å lede oppmerksomheten bort fra

---

²⁰² Duve 16-18.10.2000

²⁰³ Ibid

²⁰⁴ Ibid

²⁰⁵ Ibid

²⁰⁶ PACE 8.7.2000

²⁰⁷ RFE/RL 1.5.2001

²⁰⁸ Ibid

situasjonen i Russland. Igjen ser vi en forskjell i Putins svar på kritikk og svar fra andre statlige representanter.

Mendelson²⁰⁹ har hevdet at organisasjoner hvis oppgave er å overvåke menneskerettslige overtredelser har vært for tause. Både OSSEs og Europarådets makt er begrenset til *moralsk rådgivning*. Dette gjelder både overfor *problemlandet* og medlemsstatene. De har mulighet til å presse på sine medlemsstater med sin bekymring og sine observasjoner. Imidlertid er OSSE og Europarådet medlemsorganisasjoner hvor avgjørelser tas i plenum. Organisasjonene reflekterer derfor medlemsstatenes interesser. Dersom medlemsstatenes interesser overgår idealpolitiske hensyn, kan dette reflekteres i organisasjonenes handlinger. I tillegg vil troverdigheten svekkes dersom vestlige, statlige representanter og disse organisasjonene sender ut ulike signaler.

Et annet viktig poeng er pressets styrke. Dersom ikke oppfordringer, press eller utskjemming er tilstrekkelig for å få medlemsstaten til å etterfølge krav, er deres sterkeste kort trussel om, eller iverksettelse av suspensjon eller utestengelse. Europarådet trakk fram sitt sterkeste kort i april 2000, da det suspenderte Russlands stemmerett i seks måneder på grunn av menneskerettighetsbrudd i Tsjetsjenia.²¹⁰ At dette var et nyttig trekk kunne man se ut i fra Russlands vilje til å imøtekomme Europarådets krav, selv om forbedringene som ble gjort var av mer formell karakter, enn en radikal og reell endring i adferd.²¹¹

Lucas²¹² skriver at “i organisasjoner der det er betingelser for Russlands medlemskap, bør de betingelsene håndheves strengt”. Selv om OSSE og Europarådet uttrykte bekymring over NTV-saken og ytringsfrihetssituasjonen i Russland, tok de ikke i bruk det sterkeste kortet. Dermed ser det ut til at både OSSEs og Europarådets største bidrag i denne saken var bekymring. Uønsket oppførsel har som regel blitt tilgitt og ofte blitt forklart ut i fra argumenter som for eksempel at Russland er et nytt demokrati. OSSE og Europarådet har aldri truet med å utestenge Russland på grunn av overgrep på ytringsfriheten. Tvert i mot var St. Petersburg vertskap for en konferanse i mars 2002 om

---

²⁰⁹ Mendelson 2002

²¹⁰ Sundstrom 2008: 12

²¹¹ Ibid

²¹² Lucas 2008: 247

kampen mot terror, et felles initiativ av blant andre OSSEs parlamentarikerforsamling og Europarådet.²¹³ Putin ble nærmest hyllet i sin deltakelse.²¹⁴ Insentivet for å etterfølge krav blir små, når kravene ikke har en reell styrke i ryggen.

Vestlige makters påvirkning

Hensynet til eget omdømme og muligheten for samarbeid kan få stater til å respektere normer og regler. Imidlertid blir incentivet for endring lite, og kostnadene ved å bryte konvensjoner små, når det ikke fører til et sterkere engasjement fra aktører som innehar et stort presspotensial. Vestlige stater vektla viktigheten av demokrati og menneskerettigheter i Russland, men likevel var de generelt tilbakeholdne i sin kritikk av Russland, i hvert fall i direkte møter med Putin. *Samtalen* mellom Vesten og Russland om ytringsfrihet i 2000/2001, var derfor langt mindre omfattende enn jeg hadde forventet. I tillegg fortsatte vestlige makter å støtte Putin, noe som er synlig særlig etter 11. september 2001. Dette viser at spørsmål om menneskerettigheter og demokrati ble satt til side. Så lenge Russland oppfylte *noen* krav til demokrati, eller gjorde noen forbedringer på menneskerettighetsområdet, var vestlige makter ofte fornøyde. Krav til overholdelse av menneskerettighetene og styrking av demokratiet, som betingelse for samarbeid, ble ikke satt. Vestlige overvåkingsorganer som OSSE og Europarådet uttrykte mer bekymring over NTV-saken og ytringsfrihetssituasjonen i Russland, enn direkte press eller trusler. Dette støtter Stanislav Dmitrievskijs uttalelse om at “Vestens reaksjoner har som regel vært *bekymring*”.²¹⁵

Det er også mulig å spore en forskjell i den europeiske og den amerikanske tilnærmingen til Russland. For eksempel ser det ut til at EU, OSSE og Europarådet forventet en endring i Russlands adferd på menneskerettighetsområdet, gjennom å vise Russland tillitt. Dette gjenspeiler sosialkonstruktivismens vektlegging av læring og tett samarbeid, gjennom en sosialiseringsprosess, som grunnlag for normimplementering. Samtidig viste interessebaserte motiver seg i europeiske staters tilnærming, herunder ønsket om partnerskap. Dette er også den tilnærmingen USA har fulgt, noe som best illustreres med kampen mot terror. Samlet gir dette grunn til å hevde at det internasjonale presset ikke

---

²¹³ The St. Petersburg Forum on Combating Terrorism, 2002

²¹⁴ Ibid

²¹⁵ Dmitrievskij, 2008 (min uthevelse). Dmitrievskij er leder for Den russisk-tsjetsjenske vennskapsforening.

var sterkt nok til at Russland følte seg nødt til å overholde internasjonale forpliktelser med hensyn til ytringsfrihet, og at vektleggingen av internasjonal og nasjonal sikkerhet har hindret overføringen av internasjonale normer for ytringsfrihet.

Schwartz²¹⁶ hevder at press og støtte, særlig fra vestlige stormakter, er en viktig betingelse for hvorvidt en stats menneskerettslige situasjon vil bli bedre eller dårligere. Dette er realismens generelle posisjon. Risse m.fl.²¹⁷ svarer at dette er riktig til en viss grad. Imidlertid mener de at press fra stormakter som oftest er et resultat av det transnasjonale nettverkets utskjemming og lobbyvirksomhet mot stormaktene - altså at resultatet ikke kommer fra stormaktene direkte.²¹⁸ Følger vi denne logikken må også et manglende resultat skyldes det transnasjonale nettverkets arbeid. I det følgende vil jeg derfor undersøke det transnasjonale nettverkets arbeid gjennom NTV-saken.

4.3 Den transnasjonale nettverkets press

Det transnasjonale nettverket kan utøve press *ovenfra* gjennom transnasjonale sosiale nettverk, og *nedenfra* gjennom nasjonale opposisjonsgrupper. Tidligere i oppgaven beskrev jeg *bumerangmønsteret* for innflytelse. Nasjonale grupper i den undertrykkede staten finner internasjonalt allierte som presser på staten utenfra, såkalte *bumerangkast*: a) Nasjonal opposisjon og ikke-statlige organisasjoner knytter seg til transnasjonale nettverk og internasjonale ikke-statlige organisasjoner, som b) overtaler internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner og stormakter til c) å presse målstaten. I følge Risse m.fl.²¹⁹ er dette nettverket avgjørende i de tidlige fasene av sosialiseringprosessen ved at de kan starte en utskjemmingsprosess og moralsk bevisstgjøring, og gi makt til og styrke den opprinnelig svake opposisjonen.

4.3.1 Press nedenfra

I spiralmodellens første fase, altså undertrykkelse i en stat, antas den nasjonale opposisjonen å være for svak til å utgjøre en signifikant motstand mot myndighetene. En

---

²¹⁶ Schwartz 2004

²¹⁷ Risse m.fl. 1999

²¹⁸ Op.cit: 268

²¹⁹ Op.cit: 34

forutsetning for bevegelse til den andre fasen er at den aktuelle undertrykkende situasjonen settes på det transnasjonale nettverkets agenda, som kan åpne opp det internasjonale samfunnets øyne for hva som skjer i målstaten. Gjennom 1990-tallet hadde det vokst fram en rekke ikke-statlige organisasjoner i Russland, ofte med støtte fra utlandet.²²⁰ Disse gruppenes styrke var ikke penger, makt eller politisk embete, men evne til å spre informasjon.²²¹ Ved å tilføre materiale, tilby språkhjelp, samt holde informasjonskurs, fikk disse gruppene en styrket stemme. Grunnlaget for en opposisjon så ut til å være til stede. Raidingen av Media-Most og arrestasjonen av Gusinskij i 2000, ble fulgt av massive protester fra et nettverk bestående av ulike aktivistgrupper, regjeringens ombudsmann for menneskerettigheter, høytstående personer og journalistmiljøet.²²² Den sosiale mobiliseringen som kjennerteget spiralmodellens tredje fase så derfor ut til å være til stede.

For eksempel innkalte *Den Russiske Journalistunion* (RUJ) journalister og forkjempere for pressefriheten, til et krisemøte i mai 2000.²²³ På dette tidspunktet hadde NTV og Media-Mosts hovedkvarter nettopp blitt raidet. Deretter utstedte RUJ en erklæring hvor de hevdet at raidingen hadde vært et angrep på pressefriheten.²²⁴ RUJs formann Vsevolod Bogdanov uttalte at “today we are losing everything that Russian journalism has achieved”.²²⁵ RUJ erklærte at det var umulig ikke å se de politiske motivene bak hendelsen, og uttrykte særskilt bekymring over det faktum at hendelsen var kun ett av flere forsøk fra myndighetenes side på å begrense ytringsfriheten i Russland.²²⁶

På samme tidspunkt ble det utstedt en spesialutgave av avisen *Obshtsaja Gazeta*, noe som kun skjer dersom pressefriheten er i fare. 62 medievirksomheter satte sin logo på utgaven for å vise sin støtte.²²⁷ Overskriften lød “Power without a face always relies on the man in the mask”, og det ble advart om at Putin var i ferd med å bygge et diktatur.²²⁸ NTV-saken førte sammen ulike medievirksomheter som normalt ikke ville stått sammen

---

²²⁰ Mendelson 2001: 68

²²¹ Ibid

²²² Wilhelmsen 2003: 34

²²³ Karush, 2000

²²⁴ Ibid

²²⁵ Ibid

²²⁶ Ibid

²²⁷ Wilhelmsen 2003: 34

²²⁸ Coalson 12.6.2002; Sakwa 2008: 151

på grunn av deres eieres ulike interesser. Imidlertid vil vi se at det ikke nødvendigvis var støtten til ytringsfrihet som førte dem sammen. Frykten for at det samme kunne skje med dem selv skulle vise seg å være like gjeldende.

Russlands ombudsmann for menneskerettigheter Oleg Mironov uttalte at pressefriheten ikke var så godt utviklet som den burde være, et tiår etter at Sovjetunionens sammenbrudd ga journalister en ny uavhengighet.²²⁹ Mironov var én av de som kom med sterk kritikk av NTV-saken helt fra starten. I mai 2000 uttalte han at Russland kunne ende opp med å gå tilbake fra demokrati til totalitarisme.²³⁰ Ombudsmannen har imidlertid kun mulighet til å komme med råd og anbefalninger, og har lite spillerom for å kritisere statens politikk.²³¹ Dermed er han avhengig av støtte utenfra. I et møte i Europarådet i februar 2001 uttrykte Mironov sin bekymring for pressefriheten i Russland, og erklærte NTV-saken som del av en Kremlinspirert kampanje for å knuse pressefriheten i Russland.²³²

Tidligere president Mikhail Gorbatsjov reagerte også sterkt på NTV-saken og kalte det hele et angrep på den frie pressen.²³³ En av de umiddelbare reaksjonene på raidingen av Media-Most var opprettelsen av en medieovervåkingsgruppe med Gorbatsjov i spissen, hvor målet var å presse myndighetene mens NTV-saken utviklet seg.²³⁴ Gorbatsjov møtte Putin flere ganger og i april 2001, etter at Media-Most hadde blitt saksøkt av Gazprom, fortalte Putin Gorbatsjov at han ønsket å se saken løst i retten.²³⁵ At Putin ga inntrykk av å være enig i opprettholdelsen av pressefriheten og demokratiske institusjoner, kan tolkes som en tilgjort forståelse og aksept av nasjonale protestaktiviteter. Dersom dette skjer skriver Risse m.fl.²³⁶ at den nasjonale opposisjonen har en mulighet til å bli mer modig og at kritikken kan øke. Skjedde det i Russland?

Dagen etter arrestasjonen av Gusinskij gikk 17 prominente, russiske buisnessmenn, sammen om et åpent brev til påtalemyndighetene, hvor de ba om at Gusinskij måtte

---

²²⁹ The Associated Press 3.5.2002

²³⁰ Segodnya 23.5.2000

²³¹ Kolstø 2008: 135

²³² Seward, 2001

²³³ Zolotov, 2000

²³⁴ Wilhelmsen 2003: 34

²³⁵ Graff 9.4.2001

²³⁶ 1999

løslates.²³⁷ I brevet ble følgende fremhevet: “Until yesterday we believed we live in a democratic country. Today we have serious doubts about that”.²³⁸ Også flere Duma-partier, herunder *Jabloko*, *Unionen av høyrekrefter* og *Fedrelandet – hele Russland*, ba om at Gusinskij måtte løslates, og ba Putin om å avklare situasjonen.²³⁹ Flere protester fulgte. Demokratiske partier og grupper som tok NTV i forsvar arrangerte en protest i Moskva i mars 2001, hvor mer enn 10 000 mennesker samlet seg for å vise sin støtte til kampen for ytringsfrihet og NTV.²⁴⁰ Protestantene bar plakater med tekster som “We Love NTV” og “We won’t give NTV to Putin”, og var arrangert av *Journalistunionen*, *Glasnoststiftelsen*, samt de politiske partiene *Jabloko* og *Unionen av høyrekrefter*.²⁴¹ Det ble også utstedt enda en utgave av *Obshtsaja Gazeta* i april 2001, denne gangen med støtte fra omlag 160 medievirksomheter.²⁴²

Dette kan gi inntrykk av at det nasjonale aktivistmiljøet både var sammensveiset og sterkt i sitt protestarbeid, og det så ut som at NTV-saken var noe de var i mot i fellesskap. NTV-saken mobiliserte menneskerettighetsforkjempere, journalistmiljøet og andre som ønsket å støtte NTV. Samtidig viste det seg at dette fellesskapet ikke nødvendigvis var sentrert verken rundt støtte til NTV eller støtte til normen om ytringsfrihet. Noen brydde seg egentlig ikke om at Gusinskij var blitt arrestert eller at NTV ble innstilt, men protesterte i frykt for at det samme kunne skje med dem.²⁴³ Egeninteresse stod dermed, i noen tilfeller, høyere enn normen. I tillegg, selv om antallet deltakende i demonstrasjonen i Moskva var høyt, var det likevel ikke høyt sammenlignet med antallet innbyggere i Moskva. Saken møtte ikke store motforestillinger fra det russiske folk generelt.²⁴⁴ Den sosiale mobiliseringen som forventes i spiralmodellens tredje fase skjedde ikke. Mot slutten av NTV-saken viste også journalistmiljøet seg å være splittet,²⁴⁵ og protestene sank. At *Journalistunionen i Moskva* tildelte Putin en pris for *åpenhet mot pressen* i januar 2002, er et eksempel på hvor splittet journalistmiljøet

---

²³⁷ McChesney, 2000

²³⁸ Ibid

²³⁹ Zolotov, 2000

²⁴⁰ RFE/RL 2.4.2001

²⁴¹ Ibid

²⁴² Reuters 17.5.2000

²⁴³ Rykovtseva 17-23.6. 2000

²⁴⁴ I perestrojkatiden deltok russere ofte i demonstrasjoner og gatemarkeringer. Under Jeltsin og Putin stilnet det av, og en betydelig politisk apati bredte seg i befolkningen (Kolstø 2008: 107)

²⁴⁵ Wilhelmsen 2003: 34

var.²⁴⁶ Også politikere og prominente businessmenn gikk fra å støtte NTV til å støtte Gazprom.²⁴⁷ Dette caset utfordrer dermed antagelsen om spredningen av normer. Antagelsen tilsier at den nasjonale opposisjonen styrkes og at opposisjonen etableres rundt støtte til normen. Under vil jeg gå igjennom en sannsynlig årsak til at dette ikke skjedde.

Et annerledes normsett

Dersom de menneskerettslige normene avviker fra de eksisterende normene erkjenner Risse m.fl.²⁴⁸ at sosialiseringprosessen kan hindres, midlertidig. Lucas²⁴⁹ hevder at når de russiske myndighetene overdøyer kritikk utenfra, gjenspeiler dette også russeres egne preferanser. I følge Mendelson var russere generelt sett nostalgiske til Sovjetunionen og hvordan ting var da, og mer fiendtlig innstilt overfor vestlige normer.²⁵⁰ Mye av det som kjennetegner et demokrati kolliderte med den politiske arven etter Sovjetunionen.²⁵¹ Dette vil også gjenspeile seg i den russiske tankegangen. Dermed er det grunn til å anta at det ikke ville være lett, verken for nasjonale eller internasjonale menneskerettighetsforkjempere, å promotere menneskerettigheter når lokalbefolkningen var skeptisk. Kritikk utenfra ble ofte møtt med en blanding av irritasjon og forvirring fra lokalbefolkningen, og spørsmål som “hvorfor blir vi ikke rost for fremskrittene vi har gjort, i stedet for at alle maser om problemene”?²⁵²

Diligensky og Chugrov²⁵³ begrunner dette med det mislykkede resultatet av den liberale vestliggjøringen på 90-tallet. For russere generelt var den vestlige forståelsen av demokrati forbundet med kaos, noe de forsøkte og som ikke fungerte. Demokrati var heller ikke noe de russiske folkemasser historisk sett har krevd.²⁵⁴ Det russiske folket hadde liten erfaring med demokratiske styringsprinsipp som vi kjenner til i Vesten. Også

---

²⁴⁶ Wilhelmsen 2003: 35

²⁴⁷ Ibid

²⁴⁸ Risse m.fl. 1999

²⁴⁹ Lucas 2008: 57

²⁵⁰ Mendelson 2002: 59

²⁵¹ Ibid

²⁵² Lucas 2008: 59

²⁵³ Diligensky og Chugrov 2000

²⁵⁴ Johansen 2006: 10

fordi de historisk hadde vært styrt av én sterk leder, hadde de en innebygd skepsis til demokrati. Sosial sikkerhet og garantier mot kaos var viktigere enn demokrati.²⁵⁵

En slik innstilling kan være vanskelig å forstå for utenforstående, men den er ikke så merkelig sett i lys av russisk historie.²⁵⁶ Det ser ut til at mange russere var overbevist om at prinsippene for vestlig demokrati var uforenelige med russiske tradisjoner.²⁵⁷ Gitt at den sovjetiske arven fremdeles var førende, og at disse normene fortsatte å påvirke russerne, synes det klart at betingelsen var tilstede for at vestlige normer avvises.²⁵⁸

4.3.2 Press ovenfra

Risse m.fl.²⁵⁹ legger vekt på ikke-statlige aktørers muligheter for å “name and shame” undertrykkende regimer, og å presse på stater og internasjonale organisasjoner, for å ta et oppgjør med det undertrykkende regimet. I de første fasene av spiralmodellen forutsettes det at det transnasjonale nettverket får informasjon om den undertrykkende situasjonen i den aktuelle staten, og setter dette på den internasjonale agendaen. Dermed begynner nettverket å drive lobbyvirksomhet. Flere internasjonale ikke-statlige organisasjoner har representanter eller kontorer i Russland, slik at informasjon om hva som skjer når ut internasjonalt. I tillegg er informasjon om hva som foregår tilgjengelig på nettbaserte, engelskspråklige aviser og informasjonskanaler. Med all informasjon tilgjengelig har dette nettverket vært svært aktive i sin kamp for ytringsfrihet i Russland.

Internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner har arbeidet hardt for å samle inn og spre informasjon om Russlands overtredelser av menneskerettighetene. Disse organisasjonene har forsøkt å sette spørsmålet om pressefrihet på agendaen ved møter mellom Putin og vestlige ledere.²⁶⁰ *Human Rights Watch* (HRW) har for eksempel ofte appellert til USAs daværende president George Bush om at han måtte ta spørsmål om menneskerettighetsbrudd opp med Putin. I juli 2001 sendte HRW brev til Bush, med

---

²⁵⁵ Johansen 2006: 10

²⁵⁶ Ibid

²⁵⁷ Ibid

²⁵⁸ Mendelson 2002: 58

²⁵⁹ Risse m.fl. 1999

²⁶⁰ Wilhelmsen 2003: 43

oppfordring om å snakke om nedgangen i demokratiske friheter i Russland på det kommende G8-møtet, og påfølgende møte med Putin:

We fear that your June summit meeting with President Putin conveyed insufficient concern to the Russian government and the international community about attacks on democratic freedoms and continuing atrocities against civilians in that country. We recognize that you raised some of these issues privately in your meeting with President Putin. But what you say in public is in many ways more important in conveying that the United States has an interest in what kind of country Russia is becoming²⁶¹.

Dette har vi tidligere i oppgaven sett at ikke har ført fram i stor grad. *Bumerangskastet* som Risse m.fl.²⁶² forventer skjedde ikke. HRW sendte liknende brev til de andre G-8 medlemmene, med oppfordring om å presse Russland for at pressefriheten skulle forbedres²⁶³. Målet var at hendelser som fant sted i Russland, blant annet NTV-saken, skulle føre til at disse statene ville sette spørsmålstegn ved Russlands medlemskap i G-8. Dette førte heller ikke frem.

Også *Reporters Without Borders* (RWB) oppfordret Belgias statsminister Guy Verhofstadt, innehaver av EUs presidentskap i 2001, til å minne russiske myndigheter på sine forpliktelser med hensyn til menneskerettigheter, og da særskilt pressefrihet.²⁶⁴ Imidlertid var det kampen mot terror som var fokus for møtet mellom EU og Russland i oktober 2001, og overskygget RWBs bekymringer om ytringsfrihetssituasjonen i Russland.

Organisasjonene har også forsøkt å påvirke russiske myndigheter direkte, uten at dette har lyktes. Etter raidingen av Media-Mosts kontorer, i mai 2000, sendte *Committee to Protect Journalists* (CPJ) et brev til Putin, med spørsmål om Putins påståtte forpliktelse til en fri og uavhengig presse.²⁶⁵ CPJ informerte om at de håpet Putins uttalelser om hvor viktig ytringsfrihet og frie medier var, ville bli fulgt av handlinger som støttet dette, det vil si, en nøye etterforskning av hvorfor raidet hadde blitt gjennomført.²⁶⁶ Ettersom saken utviklet seg, sendte de nye brev til Putin både i juli 2000 og januar 2001.²⁶⁷ Likevel

---

²⁶¹ HRW 12.7.2001

²⁶² Risse m.fl. 1999

²⁶³ Andersen 16.7.2001

²⁶⁴ RWB 10.10.2001

²⁶⁵ CPJ 12.05.2000

²⁶⁶ Ibid

²⁶⁷ CPJ 2000, rapport

skjedde det motsatte av hva CPJ hadde bedt om: et ytterligere press på Gusinskij og NTV. I april 2001 sendte CPJ nok et brev til Putin, hvor de hevdet at hendelsene rundt Media-Most var et forsøk på å få kritikere av Putins styre til å tie.²⁶⁸ CPJ henviste igjen til Putins påståtte støtte til medias uavhengighet og ba om at Putins ord måtte sikres av hans handlinger.²⁶⁹

De ikke-statlige organisasjonene har også forsøkt å få internasjonale organisasjoner til å presse Russland. I følge RWBs generalsekretær Robert Menard har organisasjonen arbeidet for å påvirke det internasjonale miljøet: “We decided to fight alongside our Russian colleagues and try to draw the attention of international organizations to this problem”.²⁷⁰ I juni 2001 oppfordret RWB europeiske organisasjoner, blant annet Europarådet, til både å kritisere og å ta i bruk sanksjoner mot Russland på grunn av økende trusler mot pressefriheten.²⁷¹ RWBs generalsekretær, Robert Menard, begrunnet dette med at “the situation with regards to press freedom in Russia hasn’t been this serious since the 1980’s”.²⁷² RWBs oppfordringer ble ikke tatt til etterretning, da ingen stater eller internasjonal organisasjoner har tatt i bruk sanksjoner på grunn av ytringsfrihetssituasjonen i Russland.

Når det gjelder presset *ovenfra* så vi at det transnasjonale nettverket rettet kritikk og press både mot internasjonale organisasjoner, vestlige stater og direkte mot russiske myndigheter. Førte det frem? Løslatelsen av Gusinskij, samt det faktum at prosessen med overtakelsen av NTV tok lang tid²⁷³ kan gi inntrykk av det. Imidlertid er det generelle inntrykket at de internasjonale ikke-statlige organisasjonenes forsøk på å påvirke vestlige stater og internasjonal organisasjoner ikke førte frem. Jeg sikter ikke bare til at NTV-saken fikk et negativt utfall og at TV-kanalen ble innstilt. Gjennomgangen av vestlige staters og internasjonale organisasjoners engasjement tidligere i oppgaven, viser at disse ikke lot seg påvirke av det transnasjonale nettverket. Under vil jeg oppsummere sannsynlige årsaker til det transnasjonale nettverkets manglende evne til å påvirke.

---

²⁶⁸ CPJ 30.4.2001

²⁶⁹ Ibid

²⁷⁰ Ekho Moskvj 14.6.2001

²⁷¹ United Press International 15.6.2001

²⁷² Ibid

²⁷³ Wilhelmsen 2003: 34

Svakt press fra vestlige makter

Det transnasjonale nettverket mangler den tradisjonelle formen for makt som kjennetegner stater, som militærmakt og økonomiske ressurser.²⁷⁴ Det må derfor benytte seg av *myk makt* som informasjon, ekspertise og moralsk autoritet.²⁷⁵ At det transnasjonale nettverket overbeviser vestlige stater, om å bruke observasjoner og informasjon som pressmiddel, er avgjørende. Argumentet om at internasjonale, ikke-statlige organisasjoners innflytelse har vært overvurdert, virker plausibelt. Mengden arbeid som ble utført av disse organisasjonene for å overbevise Vesten om å presse på Russland, var langt større enn det presset Vesten virkelig la på Russland.²⁷⁶ Spiralmodellen forutsetter at den undertrykkede situasjonen i målstaten settes på *den internasjonale agendaen*. I realiteten finnes det *flere* internasjonale agendaer og konkurrerende prioriteringer.²⁷⁷ At vestlige stater hadde langt flere interesser å ta hensyn til når det gjaldt Russland underbygger dette.²⁷⁸ Selv om vestlige stater og internasjonale organisasjoner uttrykte bekymring, var presset mot Russland og Putin svakt. Bumerangkastene som forventes, altså at det transnasjonale nettverket presser på vestlige makter for at disse skal kritisere og presse målstaten, skjedde ikke.

For eksempel hadde USA erklært at “the consolidation of democratic institutions and values in Russia over the long term is a vital U.S. national security interest”.²⁷⁹ I tillegg hadde de brukt store summer på å skape og støtte demokratiske institusjoner i Russland, også transnasjonale nettverk.²⁸⁰ Imidlertid lot de seg ikke overtale av de samme institusjonene til å presse Russland. Strategisk samarbeid overskygget brudd på menneskerettighetene. Et eksempel på en slik instrumentell holdning er en amerikansk diplomat som skal ha implisert at USA ikke ville risikere forholdet til Russland på grunn av Tsjetsjenia.²⁸¹ Etter 11.september 2001 ser man også hvordan Putin tilbød USA strategisk bistand gjennom blant annet å åpne russisk luftrom for amerikansk overflyving

---

²⁷⁴ Mingst 2004: 185

²⁷⁵ Ibid

²⁷⁶ Wilhelmsen 2003: 43

²⁷⁷ Mendelson 2002: 52

²⁷⁸ Wilhelmsen 2003: 43

²⁷⁹ Mendelson 2002: 41

²⁸⁰ Ibid

²⁸¹ Mendelson 2002: 51

og å øke militærhjelp til Afghanistan.²⁸² Dette er en faktor som viser at Russlands størrelse og geografiske plassering, var av stor strategisk viktighet.

Svakt sivilsamfunn

Cardenas²⁸³ fremhever at etterlevelse av menneskerettigheter er sterkere i demokratier, hvor interessegrupper har tilgang til det politiske systemet og kan gjøre det kostbart for beslutningstakerne å bryte internasjonale forpliktelser. Russland var langt mer demokratisk i 2000/2001 enn under Sovjetunionen, men likevel manglet mye av det som kjennetegner liberale demokratier. Blant annet var store deler av befolkningen ekskludert fra politiske prosesser. Russland har vært karakterisert av en avstand mellom staten og samfunnet, et såkalt *dual Russia*.²⁸⁴ Denne avstanden har vist seg fra begge sider. På den ene siden har for eksempel meningsundersøkelser vist, at mange russere mente at politisk aktivitet var forgjeves, og at regjeringen ikke tjente deres interesser.²⁸⁵ Dette har blitt betegnet som “a resigned acceptance of an incomplete democracy”.²⁸⁶

På den andre siden er det nettopp slik at aktivistgrupper ikke har hatt tilgang til de politiske beslutningstakerne.²⁸⁷ Selv om slike organisasjoner kunne være aktive, nådde de ikke opp til det politiske systemets høyere nivå, og hadde derfor ikke mulighet til å forme eller påvirke myndighetene.²⁸⁸ Myndighetene har også forsøkt å inkorporere slike organisasjoner inn i statens administrative strukturer og beslutningstaking.²⁸⁹ I 2001 forsøkte for eksempel presidentadministrasjonen å opprette en paraplyorganisasjon, *Det sivile forum*, for at samfunnsorganisasjoner kunne rette sine krav gjennom denne.²⁹⁰ Formålet var “to integrate civil society organizations throughout Russia into a single corporatist body that would allow them an official consultative role with the government”.²⁹¹

---

²⁸² Remington 2006: 265

²⁸³ Cardenas 2004: 217

²⁸⁴ Remington 2010: 92

²⁸⁵ Ibid

²⁸⁶ Richard Rose sitert i Remington 2010: 137

²⁸⁷ Wilhelmsen 2003: 36

²⁸⁸ Gill 2004: 45

²⁸⁹ Op.cit: 44

²⁹⁰ Remington 2006: 168 (min oversettelse)

²⁹¹ Evans 2005a: 109

Dette må ses på som et forsøk på å statliggjøre, og kunne kontrollere slike organisasjoner. Resultatet var at organisasjonenes kampsaker, med unntak av en eller to saker, ikke ble tatt til etterretning i myndighetenes planlegging.²⁹² Derfor er det heller ikke grunn til å tro at protestbrev fra grupper som *Committee to Protect Journalists* og *Reporters Without Borders*, ble tatt til vurdering.

Det transnasjonale pressets utfall

I spiralmodellens tredje fase forventes det at den nasjonale opposisjonen styrkes og at utskjemming av målstaten både *nedenfra* og *ovenfra* fører frem. Resultatet i dette caset tilsier at dette ikke var tilfelle. Når det gjelder presset *ovenfra*, klarte ikke det transnasjonale nettverket å overbevise vestlige makter, om å rette sterkere press på Russland. Når det gjelder presset *nedenfra*, så vi at protestene sank mot slutten, og at den allerede marginale opposisjonen ble splittet.

4.4 Oppsummering

Dersom vi tar utgangspunkt i spiralmodellens forutsetninger, og spørsmålene jeg stilte i kapittel 2, vil jeg konkludere med at forutsetningene for endring i adferd på ytringsfrihetsområdet bare *delvis* var til stede i 2000/2001. Den første forutsetningen om målstatens sårbarhet var til stede, og det var grunn til å tro at Russland ville være medgjørelig og rette seg etter internasjonale krav om ytringsfrihet. Putin gjorde taktiske innrømmelser (fase 3) for å berolige det internasjonale samfunnet, samtidig viste representanter for russiske myndigheter mer aggressivitet og tilbakeviste kritikk i større grad (fase 2).

Den andre forutsetningen for endring på menneskerettighetsområdet er et sterkt *transnasjonalt nettverk*. Dette nettverket var aktivt gjennom NTV-saken og gir inntrykk av å ha vært sterkt. At NTV *ble* nedlagt viser imidlertid at det ikke var sterkt *nok* til at russiske myndigheter til slutt ga etter for presset. Det transnasjonale nettverket klarte ikke å overbevise vestlige makter om å presse Russland. Det klarte heller ikke å styrke den marginale opposisjonen, noe som kjennetegner spiralmodellens tredje fase.

---

²⁹² Remington 2006: 168

Risse m.fl. erkjenner at tilbakeslag til tidligere faser, eller hindringer for videre utvikling i spiralmodellen, er særlig mulig i fase 3. Det var flere momenter som både hindret internaliseringen av ytringsfriheten, og som hindret det transnasjonale nettverkets påvirkningskraft. For det første var det russiske normsettet forskjellig fra det vestlige normsettet. Dette førte til at protestene rundt NTV-saken sank. Når den russiske folkelige støtten til menneskerettigheter var så liten, var det vanskelig å skape en motstandsdyktig opposisjon.

Samtidig så vi at flere momenter var til stede, som Risse m.fl.²⁹³ ikke vurderer. For det første så vi at den marginale opposisjonen ikke hadde tilgang til det politiske systemet. Den andre, og kanskje den viktigste forklaringen på manglende normimplementering, var vestlige makters toleranse og manglende ”straff” mot Russland, på grunn av overtredelser av menneskerettslige forpliktelser, til tross for at Russland på dette tidspunktet innfridde sårbarhetskriteriene. Mens det transnasjonale nettverket kunne skjemme ut målstaten, var det vestlige makter som hadde makt til å kunne “påtvinge” overholdelse av normene. Her så vi en markant forskjell før og etter 11. september. Vektleggingen av internasjonal og nasjonal sikkerhet førte til at spørsmål om ytringsfrihet ble satt til side. Russlands geografiske beliggenhet og størrelse gjorde at Russland ikke kunne overses som en samarbeidspartner.

Mitt argument er at dette er faktorer som Risse m.fl.²⁹⁴ ikke tar tilstrekkelig hensyn til. Både argumentet om at det legges for stor vekt på staters sårbarhet, og Schwartz²⁹⁵ argument om at spiralmodellen legger for stor vekt på det transnasjonale nettverkets styrke, virker plausibelt.

---

²⁹³ 1999

²⁹⁴ Risse m.fl. 1999

²⁹⁵ 2004

5. Anna Politkovskaja og ytringsfriheten i Russland under Putins andre periode

Det andre caset som skal undersøkes omhandler drapet på Anna Politkovskaja i 2006, og vil vise hvordan denne saken er nok et eksempel på ytringsfrihetens kår under Putins styre. Kapitlet er strukturert på samme måte som det forrige kapitlet, og tar sikte på å besvare spørsmålene stilt i kapittel 2. Samtidig vil funn fra forrige kapittel settes opp mot dette caset. På den måten vil vi få et innblikk i hvordan ytringsfrihetssituasjonen i Russland har utviklet seg fra 2000 til 2006, og eventuelt hva slags endringer som har funnet sted.

5.1 Anna Politkovskaja – nok et eksempel på undertrykkelse

Anna Politkovskaja var journalist i den frittalende ukeavisen *Novaja Gazeta*, og verdenskjent for sin journalistikk fra krigen i Tsjetsjenia og arbeid for menneskerettigheter. Hun var kjent som en sterk kritiker av russiske myndigheter, og særskilt av president Vladimir Putin. Politkovskaja nådde ut til et bredt internasjonalt publikum, og har fått stor anerkjennelse for sitt arbeid for menneskerettigheter. Hun har bl.a. mottatt *Den Norske Forfatterforeningens Ytringsfrihetspris*, OSSEs pris for *Journalism and Democracy*, samt *Olof Palmeprisen*.²⁹⁶ De siste årene av sitt liv skal hun ha levd i konstant frykt grunnet overvåking, i tillegg til at hun hadde dårlig helse som følge av at hun ble forgiftet på flyet da hun var på vei for å dekke gisselaksjonen i Beslan.²⁹⁷

Politkovskaja foretrakk å fortelle sannheten selv om det skulle koste henne livet, og uttalte at “selv når jeg skriver sannheten, er det mange som ikke tror meg, men hvis jeg klarer å overbevise ti personer, så har jeg gjort jobben min”.²⁹⁸ Politkovskaja ble skutt og drept 7. oktober 2006 på vei inn i heisen til leiligheten sin i Moskva. Dermed havnet hun på listen over drepte journalister i Russland. Organisasjonen *Committee to Protect*

---

²⁹⁶ Westersund, 2003; OSSE 7.10.2006; Heyerdahl, 2006

²⁹⁷ Mannes 2007: 10

²⁹⁸ Jensen 2006: 8; Aale, 2005

Journalists (CJP) skriver at Russland er det tredje dødeligste landet i verden for journalister.²⁹⁹

Man vil nok aldri få vite hvem som stod bak drapet, men det har vært mange spekulasjoner. De aller fleste mener drapet var politisk motivert. I alle tilfeller viste drapet hvor utsatte de kritiske og uavhengige kreftene i Russland var,³⁰⁰ og hvordan det stod til med ytringsfriheten – seks år etter innstillingen av NTV.

5.2 “Samtalen” mellom Vesten og Russland om Politkovskaja

I det forrige caset så vi at Russland så ut til å befinne seg mellom spiralmodellens andre og tredje fase. Putin kom med taktiske innrømmelser mot den kritikken som ble rettet mot Russland, mens statlige representanter var mer tilbakevisende i sin kritikk. Vi så også at Russland innfridde spiralmodellens forutsetninger om en stats sårbarhet for internasjonalt press. Imidlertid ble det transnasjonale presset hindret av flere faktorer, blant annet vestlige maktors manglende press mot Russland. Drapet på Anna Politkovskaja er et eksempel på at ytringsfriheten i Russland fremdeles ikke var rotfestet rundt 2006. I dette caset vil jeg vurdere hvorvidt de overnevnte momentene også var til stede i 2006, om det har skjedd endringer mellom de to tidspunktene og hva som eventuelt kan forklare dette.

5.2.1 Europeiske stater og EU

Nyheten om drapet på Anna Politkovskaja kunne leses i aviser verden over. Samme dag som Politkovskaja ble drept ble det sendt ut en pressemelding hvor utenriksminister Jonas Gahr Støre beklaget drapet på det han kalte “en av Russlands fremste undersøkende og frittalende journalister”³⁰¹. Både Det hvite hus og EUs presidentskap la fram sine reaksjoner på drapet på sine nettsider dagen etter.³⁰² Kommentarene uttrykte hvor viktig Politkovskaja og hennes arbeid var, og hvordan drapet på én kvinne var en

---

²⁹⁹ Johannessen, 2006

³⁰⁰ Den Norske Helsingforskomité, rapport 2009

³⁰¹ Støre 7.10.2006

³⁰² Bush 8.10.2006; EU 8.10.2006

tragedie for en hel verden. Imidlertid var utenlandske representanter tidligere ute med sine kommentarer enn Putin. Putin ga ingen kommentar før tre dager etter drapet, da han befant seg i Tyskland. På pressekonferansen etter møtet med forbundskansler Angela Merkel i Dresden, uttrykte Merkel sin forferdelse over drapet og poengterte at Putin hadde lovet at saken skulle etterforskes.³⁰³ På spørsmål fra salen om ytterligere kommentarer uttrykte Merkel at hun var overbevist om at “everything will be done to ensure that this dreadful murder is investigated”.³⁰⁴ Putin selv uttrykte at hendelsen var forferdelig og at de ansvarlige måtte straffes, uavhengig av motivene for drapet.³⁰⁵ Som i 2000/2001 ser vi at Putin gjorde taktiske innrømmelser. Han benektet ikke viktigheten av hendelsen, men viste sin støtte for å berolige omgivelsene. Det var stor oppmerksomhet rundt drapet, og Putin ble møtt med demonstrasjoner hvor noen bar plakater med påskriften *morder*.³⁰⁶ Etter tre dager i taushet, kunne ikke Putin unngått å kommentere hendelsen. Det ville ha satt både Putin og Merkel i en pinlig situasjon.

Alt tatt i betraktning dominerte ikke hendelsen møtet, og Merkel så ut til å være fortrolig med Putins lovord. Demonstrasjonen utenfor forsuret heller ikke møtet. Merkel fremhevet møtet både som et tegn på det nære forholdet mellom EU og Russland, og også forholdet mellom Tyskland og Russland, og uttalte “Germany is Russia’s biggest trading partner, or practically the biggest, and we of course talked about expanding these relations in the future”.³⁰⁷

Med henblikk på forholdet mellom Russland og Tyskland, og resten av den vestlige verden for øvrig, hadde det skjedd en endring i avhengighetsforholdet siden 2000/2001. Putin fremhevet selv at Russland hadde tilbakebetalt gjelden fra Sovjetunionen både for seg og for tidligere sovjetrepublikker, og at Russland var blitt en av verdens største økonomier.³⁰⁸ Putin påpekte at dette var bare begynnelsen:

Everyone is used to seeing Russia recieve humanitarian aid and here it is suddently investing or ready to invest billions of dollars. I think that public opinion is still getting

---

³⁰³ Kreml 11.10.2006

³⁰⁴ Ibid

³⁰⁵ Ibid

³⁰⁶ Kreml 11.10.2006

³⁰⁷ Ibid

³⁰⁸ Putin 10.2.2007

---

used to this idea, but this is the reality today and this process is only going to gather momentum.³⁰⁹

Den voksende økonomien ga Russland en ny rolle som en global økonomisk makt, og ga Russland ny selvtillit på den internasjonale arena. Hvordan denne nye selvtilliten utspant seg vil vi se videre utover kapitlet. Dermed hadde Russland mistet et viktig sårbarhetsmoment for utenlandsk påvirkning, samtidig som Vesten hadde mistet en mulighet for påvirkning.

På EU-parlamentets møte kort tid etter drapet, ble det gjort klart at EU ikke kunne overse spørsmål om menneskerettigheter og demokrati i sin samhandling med Russland.³¹⁰ I det forrige caset så vi hvordan EUs vektlegging av partnerskaper med Russland, overskygget fremmingen av ytringsfrihet i Russland. Med erklæringen fra EU-parlamentets møte, så det ut til at EU hadde innsett at dette ikke var riktig tilnærming, og ville endre dette. Som vi vil se under ble likevel ikke det tilfellet.

Under møtet mellom EU og Russland i Lahti i Finland, i oktober 2006, ble bekymringen rundt drapet på Politkovskaja tatt opp. Møtet viste imidlertid at medlemsstatene ikke var enige i hva slags konsekvenser denne hendelsen burde ha for EUs tilnærming til Russland. I en uformell debatt i forkant av møtet ytret EU-parlamentets medlemmer sine synspunkt på drapet, mens andre utbroderte hendelsen ytterligere og knyttet den opp til forholdet mellom EU og Russland. Vytautas Landsbergis (Litauen) og Daniel Cohn-Bendit (Tyskland) kom med skarp kritikk av EUs vilje til å overse menneskerettighetsbrudd i Russland, på grunn av avhengigheten av russisk energi.³¹¹ Europas avhengighet av, blant annet russisk gass, er et moment som, til en viss grad, har snudd avhengighetsforholdet på hodet. 60 % av Europas gassforbruk er importert, og nesten halvparten kommer via Russland.³¹² Foruten flere tidligere sovjetstater som i 2006 var så å si ett hundre prosent avhengige av russisk gass, var land som Tyskland, Italia og Frankrike også avhengig av den russiske gassen.³¹³ Dette er også de statene som har

---

³⁰⁹ Johannessen, 2006

³¹⁰ Europaparlamentet 13.10.2006

³¹¹ Europaparlamentet 11.10.2006

³¹² Lucas 2008: 191

³¹³ Ibid

prioritert et forhold til Russland basert på strategisk realisme.³¹⁴ For eksempel avtok den tidligere franske kritikken av menneskerettighetsbrudd og særlig krigen i Tsjetsjenia i oktober 2000, da oljeprisene steg og vinteren nærmet seg.³¹⁵ Energispørsmålet hadde blitt langt viktigere rundt 2006, på grunn av en verdensomspennende økning i prisen på olje og gass, og var en av årsakene til uenighet innenfor EU om hvordan man burde forholde seg til Russland.

Mens bl.a. Bogdan Klich (Polen) så det forestående møtet mellom EU og Russland som en *mulighet* til å uttrykke bekymring over utviklingen av det russiske demokratiet og menneskerettighetssituasjonen, uttrykte Cohn-Bendit sin misnøye med at Putin skulle delta i møtets påfølgende middag: “We must, I think, negotiate with Putin, but that does not mean that we have to dine with him like mates together”.³¹⁶ Parlamentsmedlemmene hadde ikke bare delte meninger om Putins deltakelse på selve møtet, men også om hvordan EU burde forholde seg til Russland generelt. Klich, for eksempel, la fram et ønske om at respekt for menneskerettigheter ble satt som betingelse for videre politisk dialog med Russland, mens Martin Schulz (Tyskland), mente at det var viktig å ikke tale nedsettende, eller å skulle *belære* Russland om hvordan deres demokrati skulle fungere.³¹⁷ Uenigheter om EUs tilnærming til Russland kom også fram på selve møtet. Frankrikes president Jaques Chirac mente for eksempel at man ikke skulle blande moral og økonomi når det gjaldt Russland: “There are economic questions and there are human rights and these are two different issues that should not be connected”.³¹⁸ Estlands statsminister Andrus Ansip, på sin side, oppfordret EU til å presse Russland når det gjaldt menneskerettigheter: “We have to find a good balance between values and economic interests. But it is totally wrong to pay attention only to interests”.³¹⁹ I en pressekonferanse før møtet hadde Europaparlamentets president Josep Borrell, uttalt at “the EU cannot trade human rights for energy”.³²⁰

---

³¹⁴ Kausch 1.7.2006

³¹⁵ Mendelson 2002: 56

³¹⁶ Europaparlamentet 11.10.2006

³¹⁷ Ibid

³¹⁸ Bilefsky, 2006. Chirac har tidligere vært en av de europeiske lederne som har vært mest kritisk til Russland på grunn av menneskerettighetsbrudd. Imidlertid endret den franske policyen mot Russland seg etter 2002. Chirac ble dermed en av de europeiske lederne med størst vilje til å dempe kritikken mot Russlands autoritære trekk (Bilefsky, 2006).

³¹⁹ Kausch 1.7.2006

³²⁰ Borrell 20.10.2006

Ut i fra dette ser vi at EUs medlemsstater ikke var enige om hvordan de skulle håndtere Russlands menneskerettighetsbrudd. Dette er med på å svekke EUs troverdighet overfor Russland. Dersom medlemsstatene taler med én stemme og fellesskapet med en annen, er det vanskelig å fremstå som troverdig. Europeiske staters vektlegging av interesser er viktig i så henseende. Uttalelsen fra Finlands statsminister Matti Vanhanens under en tale i Lahti, om at Russland var en strategisk partner for EU, illustrerer dette.³²¹ Det samme gjør EU-kommisjonens president Jose Manuel Barrosos uttalelse om at “Russia needs Europe just as Europe needs Russia”.³²²

Det vi ser er at Russlands sårbarhet hadde endret seg fra 2000/2001 til 2006. Fra å være gjeldstynget og avhengig av Vesten, hadde Vestens avhengighet av Russlands energiforsyninger begynt å spille en større rolle. Noen ville hevdet at dette bare var en ny sårbarhetsfaktor for Russland, på grunn av avhengigheten av dets europeiske “kunder”. Imidlertid hadde Russland i flere år blitt vant til at Vesten ikke utestengte eller straffet det på grunn av autoritære trekk, og brudd på menneskerettslige forpliktelser. Det var derfor sannsynlig at en slik adferd ikke ville fått noen følger. For eksempel hadde Russland fått bli med i G-8, og holdt både G8s og Europarådets formannskap i 2006. Neste steg var *World Trade Organisation* (WTO). Både EU og USA har vært store forkjempere for Russlands deltagelse i WTO, på tross av gjentatte brudd på menneskerettslige forpliktelser. Dermed var incentivet lite for at Russland skulle rette seg etter internasjonal kritikk.

Som nevnt ovenfor utgjorde medlemsstatenes uenighet et troverdighetsproblem for EU. EU ga ikke inntrykk av å være samlet. Imidlertid kunne troverdighetsproblemet blitt større dersom EU hadde vært mer håndfast i sin kritikk. Da ville spriket mellom EUs medlemsstaters holdning til Russland, og EUs felles holdning til Russland vært større. Men, som i 2000 og særlig 2001, var den direkte kritikken både fra Europa og EU minimal, også rundt 2006. Med tanke på hyppigheten av sammenkomster mellom europeiske makter og Russland, og mulighetene for å uttrykke sin misnøye dette medførte, er det mulig å si at kritikken har vært mindre enn i det forrige caset.

---

³²¹ Kreml 20.10.2006

³²² Ibid

Både Finlands statsminister Matti Vanhanen og EU-kommisjonens president Jose Manuel Barroso, skal ha uttrykt EUs bekymring over drapet på Politkovskaja til Putin under den påfølgende middagen på møtet i Lahti.³²³ Under den oppsummerende pressekonferansen etterpå uttalte Vanhanen at drapet på Politkovskaja hadde blitt tatt opp.³²⁴ Imidlertid hadde det ikke blitt lagt ytterligere press på Putin, og selv om ytringsfriheten og Politkovskajasaken hadde vært gjenstand for debatt, dominerte ikke dette møtet.³²⁵ Dette kan forklare hvorfor Putin, i motsetning til Vanhanen, lot være å kommentere drapet da han overtok talerstolen etter Vanhanen.³²⁶ Det er sannsynlig at Putin ikke lenger følte seg forpliktet til å forsvare seg på menneskerettighetsområdet, noe han måtte i større grad i 2000.

I november 2006 ble det holdt møte mellom EU og Russland i Helsingfors. I den påfølgende rapporten skrev Benita Ferrero-Waldner, kommissær for eksterne forbindelser, at spørsmålet om, og bekymring over menneskerettigheter og drapet på Anna Politkovskaja, var blitt brakt på banen under møtet.³²⁷ Hun skrev også at Putin hadde forsvart situasjonen i Russland,³²⁸ uten å utbrodere ytterligere på hvilken måte Putin hadde forsvart seg. På en felles pressekonferanse etter møtet bekreftet Putin at de hadde snakket om menneskerettigheter og den humanitære delen av samarbeidet, inkludert drapet på Anna Politkovskaja.³²⁹ Til svar på spørsmålet om hvordan det gikk med Politkovskaja-etterforskningen, svarte Putin følgende:

[...] we should not forget that such crimes do not only happen in Russia. In other European countries there are well-known political murders that have not yet been resolved [...] Maybe this problem is somewhat sharper in Russia with respect to our country's present level of development. We are not about to deny this and together with our European colleagues we are preparing to fight against this and to change the situation. I am confident that we will be able to do so. It would be unfortunate if we endlessly politicised these issues or stigmatise only Russia for this. The same thing happens in many other countries. Ms Politkovskaya was a critic of the Russian authorities, that is true, but Mr Paul Khlebnikov was also an American journalist, as I said before [...] He criticised precisely those people who are leading an armed struggle against the federal authorities. He was also killed. Is it correct to forget about him? I

---

³²³ Europaparlamentet 13.10.2006; Lobjakas, 2006

³²⁴ Kreml 20.10.2006

³²⁵ Lobjakas, 2006

³²⁶ Ibid

³²⁷ Ferrero-Waldner 29.11.2006

³²⁸ Ibid

³²⁹ Johnson's Russia List 24.11.2006

think not. Let us not politicise these questions but join our forces in the struggle against this evil. And as to the investigation into this affair, hundreds of people are being interrogated, hundreds. I want to express my hope that the work is not only being conducted in the most active way but will also be brought to completion.³³⁰

Som i 2000/2001 ser vi at Putin ikke benektet gyldigheten av den internasjonale normen for ytringsfrihet. Tvert i mot utbroderte Putin støtten til denne på en taktisk måte. Imidlertid rettet han oppmerksomheten både bort fra Politkovskaja og bort fra Russland, for å vise at denne hendelsen ikke var unik og at slike hendelser også fant sted andre steder. Dette er en mye klarere tilbakevisning av kritikk enn i det forrige caset, og kjennetegner spiralmodellens fase 2, hvor innblanding i nasjonale affærer ikke er ønskelig. Senere vil vi se at denne type respons blir mer fremtredende.

Ferrero-Waldner uttrykte også bekymring over drapet på pressekonferansen, men fokuserte på viktigheten av et tettere samarbeid mellom EU og Russland gjennom den nye *rammeverksavtalen*.³³¹ I en senere tale, i 2007, uttalte Ferrero-Waldner at demokratiet beveget seg i riktig retning til tross for “ups and downs” i 2006.³³² Dette viser at Russland som en strategisk partner for EU var viktigere enn menneskerettigheter og demokrati, på samme måte som i 2000/2001. For eksempel ble Fraser Cameron, direktør for EU-Russland senteret i Brussel, i et intervju spurt om hva slags innflytelse EU hadde.³³³ Cameron svarte til dette at EU ikke hadde så mye innflytelse fordi det ikke ville risikere sine økonomiske interesser for at endringer internt i Russland skulle finne sted.³³⁴

Sett under ett, selv om Putin ble konfrontert med drapet på Politkovskaja og ytringsfrihetssituasjonen i Russland, dominerte ikke saken møtene mellom Russland og Europa, og det forsuret verken møter eller partenes forhold i særlig grad. Flere faktorer som gjorde Russland sårbar i 2000/2001, hadde blitt svakere i 2006. Likevel skulle man kunne tro at EU, som en strategisk viktig partner for Russland, hadde mulighet til å

---

³³⁰ Johnson's Russia List 24.11.2006. Paul Khlebnikov var en amerikansk journalist som ble drept i Russland, som også skrev om den problematiske situasjonen i Tsjetsjenia.

³³¹ Ferrero-Waldner 23.10.2006. Rammeverksavtalen skulle erstatte den eksisterende PCA-avtalen (Partnership and Cooperation Agreement) mellom Russland og EU, fra 1997. PCA-avtalen tok for seg hele spekteret av samarbeid. Den nye rammeverksavtalen skulle være en fornyet utgave av PCA-avtalen, tatt i betraktning endringer som hadde skjedd både i Russland og EU siden 1997 (Ferrero-Waldner 23.10.2006).

³³² Ferrero-Waldner 19.2.2007

³³³ Makarov 2.7.2008

³³⁴ Ibid

presse Russland ved å sette visse betingelser for videre samarbeid. EU-kommisjonens president Barroso uttalte følgende på møtet mellom EU og Russland i Samara, i mai 2007:

Let us be honest. Difficulties exist, we discuss them honestly and openly; we discuss these difficulties candidly. Madam Chancellor and I discuss them openly with President Putin [...] However, we must not allow the difficulties to pollute or contaminate - if I may put it that way - progress towards good collaboration [...]³³⁵

I forrige kapittel beskrev jeg hvordan EU hadde håpet at et tett samarbeid med Russland var løsningen for å hjelpe Russland med å bli mer åpent og demokratisk. Dette er i tråd med en sosialkonstruktivistisk tankegang om endring i adferd gjennom en sosialiseringssprosess. Gjennom de ti årene EU har fulgt denne tilnærmingsmåten, har Russland imidlertid beveget seg i motsatt retning.³³⁶

5.2.2 USA

President George W. Bush fordømte drapet på Anna Politkovskaja i en skriftlig uttalelse fra Det hvite hus etter drapet: “We urge the Russian Government to conduct a vigorous and thorough investigation to bring to justice those responsible for her murder”.³³⁷ I en telefonsamtale skal Putin ha lovet Bush at en uavhengig etterforskning ville gjennomføres.³³⁸ I slutten av oktober 2006 møtte USAs utenriksminister Condoleezza Rice, det russiske journalistmiljøet og Politkovskajas sønn Ilja Politkovskij, i Moskva.³³⁹ Rice fremhevet hvor viktig den uavhengige pressen var for demokratisk utvikling. Hun informerte også om at amerikanske myndigheter hadde fortalt den russiske regjeringen at dette drapet, og drapene på andre journalister, måtte bli nøye etterforsket.³⁴⁰ I tillegg fortalte hun Ilja Politkovskij at: “People are watching. People are pressing for a full investigation and for punishment of those who have committed these crimes. You are not alone in your struggle”.³⁴¹

---

³³⁵ Kreml 18.5.2007

³³⁶ Lucas 2008: 246

³³⁷ Regnum 09.10.2006

³³⁸ AP, 2006

³³⁹ US Department of State 23.10.2006

³⁴⁰ Ibid

³⁴¹ Ibid

Imidlertid var det ingen offentlig uttalelse om at saken hadde blitt tatt opp under det korte møtet mellom Bush og Putin på Moskvas flyplass knapt en måned senere. På pressekonferansen etter møtet mellom president Bush og Putin i juni 2007, uttalte Bush at han så fram til at Putin skulle komme på besøk til hans foreldre i juli.³⁴² *Human Rights Watch* (HRW) hadde oppfordret Bush til å ta opp spørsmål om menneskerettigheter under denne sammenkomsten, og gjøre det klart for Putin at USA ikke vil overse menneskerettighetsbrudd i Russland.³⁴³ På tross av den tidlige amerikanske støtten så ikke saken ut til å ha lagt bånd på samarbeidet mellom USA og Russland, for HRWs oppfordring ble ikke tatt til følge.

Når det er sagt, så har USAs innflytelse og mulighet til å påvirke Russland sunket generelt etter 2001. For eksempel har menneskerettighetsbrudd i forbindelse med krigen i Tsjetsjenia blitt sammenliknet med krigen i Irak – USA har altså ingenting de skulle ha sagt.³⁴⁴ Som vil vi se har dette hatt en negativ effekt på USAs rolle som promotør av demokrati og menneskerettigheter.

Den republikanske presidentkandidaten John McCain uttalte i oktober 2007 at han ønsket å utestenge Russland fra G8 på grunn av minskende politiske friheter, manipulering av Europas behov for olje og gass og Georgiasaken.³⁴⁵ På tidligere spørsmål om hva Putin syntes om rykter om at Russland ikke lenger burde være medlem av G8, på grunn av manglende demokratiske trekk, hadde Putin svart følgende:

I would say that this is the usual stupidity and perhaps motivated by a desire to draw attention to oneself, perhaps to gain some political goals, aggravate problems, or to attract special attention to these issues. We ourselves did not ask to join the G8. It was offered to us and we are delighted to be there.³⁴⁶

Deretter pekte han på at USA var ansvarlige for opprettelsen av Guantanamo, tortur og hjemløse, og deretter på europeiske staters behandling av demonstranter rundt om i Europa,³⁴⁷ for å poengtere to ting: det første poenget var at menneskerettighetsbrudd også skjedde andre steder, og at udemokratiske trekk ikke bare gjaldt for Russland. Det andre

---

³⁴² Kreml 7.6.2007

³⁴³ Cartner 27.2.2007

³⁴⁴ Mendelson 2007: 2

³⁴⁵ Holland, 2007

³⁴⁶ Putin sitert i Kreml 4.6.2007

³⁴⁷ Ibid

poenget var at kritikk fra land hvor slike hendelser finner sted, var upassende og dobbeltmorsk:

Let's not be hypocritical about democratic freedoms and human rights [...] Amnesty International has concluded that the U.S is now the principal violator of human rights and freedoms worldwide. I have the quote here, I can show you. And there is argumentation behind it. There are similar claims about Great Britain, France or the Federal Republic of Germany. The same could be said of Russia. But let us not forget that other countries in the G8 have not experienced the dramatic transformations that the Russian Federation has undergone.³⁴⁸

Nettopp at representanter fra land, hvor menneskerettighetsbrudd også fant sted, kritiserte Russland for det samme, har vist seg å bli et stort irritasjonsmoment for Russland. Under den kjente talen på sikkerhetskonferansen i München i februar 2007, uttalte Putin at:

Incidentally, Russia - we - are constantly being taught about democracy. But for some reason those who teach us do not want to learn themselves.³⁴⁹

Talen har blitt karakterisert som et *gufs fra den kalde krigen*. Putin gikk særlig hardt ut mot USA og USAs rolle i verdenspolitikken:

One state and of course, first and foremost the United States, has overstepped its national borders in every way. This is visible in the economic, political, cultural and educational policies it imposes on other nations. Well, who likes this? Who is happy about this?³⁵⁰

Dette viste, for det første, at forholdet mellom Russland og USA hadde kjølnet siden 2000/2001, men særlig siden 2001, da forholdet mellom dem nært. For det andre var det lite sannsynlig at Russland ville ta til seg kritikk fra USA. Forholdet til amerikanerne hadde først surnet da Russland ikke ville støtte Bush' krig mot Irak i 2003.³⁵¹ Det samme gjaldt Russlands motstand mot det nye rakettskjoldet, som amerikanerne ville bygge over Europa.³⁵² Det ble opplevd som at Russland hadde strukket seg langt for å gjøre vestmaktene til lags, men at disse, og særlig USA, førte en politikk som gikk på tvers av

³⁴⁸ Putin sitert i Kreml 4.6.2007

³⁴⁹ The Washington Post 10.2.07

³⁵⁰ Putin 10.2.2007

³⁵¹ Kolstø 2008: 109

³⁵² Ibid. Både krigen i Irak og rakettskjoldet var også mange europeiske land skeptiske til. Det tydet i utgangspunktet på at Russland ville velge en mer pro-europeisk og mindre pro-amerikansk profil. Men etter hvert ble forholdet også til Europa mer anspent (ibid). Dette ser vi i uttalelsen tilhørende fotnote 348.

russiske interesser.³⁵³ Aggressiviteten i talen viser også at Russland ikke lenger var så redd for sitt internasjonale rykte, en av sårbarhetsfaktorene som legges til grunn for bevegelse i sosialiseringprosessen.

Putin har sagt at han satt pris på “a fresh look from the side” når det gjaldt vestlig innblanding i Russlands interne anliggender.³⁵⁴ Imidlertid har han også sagt at demokrati var noe som ikke kunne overføres fra utsiden, men heller var noe som måtte bygges opp innenfra. Råd, informasjon og andre lands erfaring kunne være nyttig i denne forbindelse, men Putin har påpekt at dette ikke måtte brukes som pressmiddel mot Russland: “OK, you do this, and in return we’ll make sure you are accepted into the WTO. This is absolutely unacceptable”.³⁵⁵ Putin skal ha sagt at “vi måtte finne vår egen vei for å bygge et demokratisk, fritt og rettferdig samfunn”.³⁵⁶ Dermed ga Russland uttrykk for at det ønsket å skape sin egen form for demokrati. Som den russiske politikeren Sergei Ivanov sa det, “dersom det finnes et vestlig demokrati burde det også finnes et østlig demokrati”.³⁵⁷

Den nye ideologien som har vokst fram siden 2004 kalles *suverent demokrati*.³⁵⁸ Tiden da Putin uttalte at Russland hørte til det demokratiske Vesten var forbi. I nyttårstalen til folket i 2006 framstilte Putin Russland som noe eget, ikke som en del av Europa, og fremhevet styrkingen av landet de siste årene.³⁵⁹ Begrepet *suverent demokrati* er vanskelig å definere. Hovedsakelig impliserer begrepet to elementer: suverenitet som går ut på ikke-innblanding i interne forhold, og Russlands særegne verdisett.³⁶⁰ Kritikere av Putins Russland påpeker at begrepet har som funksjon å kle Putins autoritære regime med “demokratiske klær” for å styrke seg internasjonalt og hindre internasjonal kritikk.³⁶¹ Ut i fra dette ser vi at suverenitetsprinsippet hadde vokst frem, og gjort seg langt mer gjeldende enn i 2000/2001. Russlands hevdelse av suverenitetsprinsippet og

---

³⁵³ Kolstø 2008: 110. Blant annet tok vestmaktene, og særlig USA, aktivt parti for postsovjetske stater som lå i konflikt med Russland. Amerikansk motvilje mot å forlenge ABM-avtalen og NATOs vedtak om ytterligere utvidelse østover, gjorde ikke forholdet bedre (Kolstø 2008: 109; Blakkisrud, 2007).

³⁵⁴ Kreml 9.5.2005

³⁵⁵ Ibid

³⁵⁶ Johansen 2006: 9

³⁵⁷ Popescu, 2006 (min oversettelse)

³⁵⁸ Lucas 2008: 148

³⁵⁹ Putin 31.12.2006

³⁶⁰ Popescu, 2006

³⁶¹ Ibid

den nye selvtiliten, fikk følger for hvordan Russland oppførte seg på den internasjonale arena. Putin ble mer uavhengig, frittalende, til og med aggressiv. Putin var ikke redd for å henge ut andre stater.

I juni 2007 bemerket en journalist fra *Der Spiegel*, at det så ut som at Russlands forholdet til Vesten utviklet seg negativt.³⁶² Putin svarte at et av de store problemene i dag var at *visse* medlemmer av det internasjonale samfunnet, var overbevist om at deres mening var den eneste riktige, og at “[...] we do not want confrontation; we want to engage in dialogue. However, we want a dialogue that acknowledges the equality of both parties’ interests”.³⁶³ Putin opplevde at Russland ikke ble behandlet som det fortjente. På spørsmål fra *Kommersant* så det ut til at Putin ikke klarte holde tilbake en opparbeidet irritasjon. Også denne journalisten påpekte et vaklende forhold til Vesten, og spurte om ikke Putin kunne tenke seg å snakke om og delta i kompromisser?³⁶⁴ Putin svarte:

Frankly, I find this question quite strange and unexpected. An arms race really is unfolding. Well, was it we who withdrew from the ABM-treaty? We must react to what our partners do [...] But we warned them. No, they did not listen to us [...] whoever is not with us is against us? What is that? Is it a dialogue or a search for compromise? [...] ³⁶⁵

Vi ser at Putin både forholdt seg langt mer taus og var mildere stemt overfor Vesten i det forrige caset. Her ser vi en forskjell fra 2000/2001 til 2006. Suverenitetsprinsippet var på langt nær gjeldende i samme grad i 2000/2001 som rundt 2006. I det forrige caset så Russland til å befinne seg mellom fase 2 og 3, med en helning mot fase 3. Suverenitetsprinsippet illustrerer at Russland hadde tatt et skritt tilbake til fase 2. I det forrige caset ville en slik egendefinert utvikling vært vanskelig på grunn av Russlands svake økonomiske posisjon.³⁶⁶ Som vi har sett i denne gjennomgangen hadde den økonomiske situasjonen endret seg. Selv om Russland fremdeles var sårbar fordi det hadde et sterkt ønske om å bli med i WTO, gjorde tidligere erfaring det lite sannsynlig at forkjempere for dette, USA og EU, skulle skifte posisjon. Dermed hadde Russland like lite insentiv for å endre adferd rundt 2006 som i 2000/2001. *Den Norske*

---

³⁶² Kreml 4.6.2007

³⁶³ Ibid

³⁶⁴ Ibid

³⁶⁵ Ibid

³⁶⁶ Lucas 2008: 20

Helsingforskomité skrev i ett notat fra 2009 at europeiske stater måtte øke sitt engasjement for å støtte opp om det russiske demokratiet.³⁶⁷ Denne gjennomgangen av det både det europeiske og det amerikanske engasjementet støtter dette argumentet.

5.2.3 Internasjonale organisasjoner

Fungerende formann i OSSE, den belgiske utenriksministeren Karel De Gucht uttrykte i en pressemelding 7. oktober, sjokk over nyheten om at Politkovskaja var drept: "This is a tragic and profoundly shocking loss, and I call upon the Russian authorities to track down those responsible as quickly as possible".³⁶⁸ Miklos Haraszti, OSSEs representant for pressefrihet, la til hvor viktig det var å komme ut av mønsteret for manglende etterforskning av drap på journalister. Haraszti kalte overgrep mot journalister en *krig* mot journalistikken, og uttalelsen under underbygger motivasjonen for denne oppgaven:

There is only one thing more intimidating for free speech than harassment, physical attacks and murder of media workers, and that is when governments tolerate harassment, attacks and murders.³⁶⁹

Haraszti fulgte Politkovskajasaken nøye. Politkovskaja hadde tidligere mottatt OSSEs *pris for journalistikk og demokrati*.³⁷⁰ I oktober 2006 oppfordret Haraszti russiske myndigheter om å etterforske saken, og uttalte at det ville vært en særskilt stolthet for det russiske demokratiet dersom de ansvarlige for drapet ble tatt, og dermed demonstrere at det klarte å beskytte media fra vold og trusler.³⁷¹

It is extremely important to break the circle of inconclusive investigations into recent murders of journalists in Russia. The violent death of any member of the media stifles the free spirit of journalism. But in this case, the expediency of action is crucial because Anna Politkovskaya was an outspoken critic of government policies.³⁷²

I det forrige caset fant jeg grunn til å støtte argumentet om at organisasjoner, hvis oppgave er å overvåke menneskerettslige overtredelser, var for tause mot Russland. OSSEs gjentatte bekymringer og oppfordringer førte ikke frem, men det tok ikke i bruk sterkere pressmidler som trusler om, eller iverksettelse av suspensjon eller utestenging.

---

³⁶⁷ Den Norske Helsingforskomité, rapport 2009

³⁶⁸ OSSE 7.10.2006

³⁶⁹ Haraszti 28.5.2007

³⁷⁰ Haraszti 24.10.2006

³⁷¹ Ibid

³⁷² Ibid

Harasztis utsagn ovenfor viser at OSSE fremdeles brukte gulrot og ikke kjepp i 2006, på tross av utfallet i 2000/2001. Da det var klart hvordan Russland hadde utviklet seg siden det forrige caset, og OSSE fremdeles ikke tok i bruk hardere pressmidler, viser dette OSSEs maktesløshet.

I mars 2007 ventet Haraszti fremdeles på informasjon fra russiske myndigheter angående progresjon i saken.³⁷³ Først i april 2007 fikk han svar om at saken fremdeles var under etterforskning.³⁷⁴ I november 2007 uttalte Haraszti at, til tross for at han hadde bedt om en nøye og uavhengig etterforskning av Politkovskajasaken, hadde etterforskningen bare delvis vist progresjon.³⁷⁵ Et år senere beklaget Haraszti at man fremdeles ikke kunne si hvem som stod bak drapet. Imidlertid var han glad for at rettsaken hadde startet 19.november 2008, og til slutt for åpne dører (til å begynne med hadde rettsaken vært lukket).³⁷⁶

I sin siste rapport til det permanente rådet, i 02.april 2009, fremhevet Haraszti at ikke bare Politkovskajasaken, men også lignende saker, ikke hadde ført til at de ansvarlige ble straffet.³⁷⁷ Pressefriheten var fortsatt truet når journalister fryktet for å dekke saker om korrupsjon og menneskerettighetsbrudd - dersom ikke straffeutmålingen for vold mot journalister ble endret.³⁷⁸ Imidlertid trakk han fram møtet mellom nåværende president Medvedjev og Mikhail Gorbatsjov, én av *Novaja Gazetas* eiere, samt Muratov, avisens redaktør. Han så på dette møtet som det første symbolske steget fra Russlands statsoverhode når det gjelder å anerkjenne problemet med vold mot journalister.³⁷⁹

Samlet gir dette inntrykk av at lite har endret seg siden 2000/2001. Reaksjonene på overtredelser av ytringsfriheten har for det meste vært bekymring og oppfordringer, deretter skuffelser når ikke målstaten tar det til etterretning, og lettelse dersom *noen* tegn til forbedring forekommer.

---

³⁷³ Haraszti 29.3.2007

³⁷⁴ Haraszti 21.6.2007

³⁷⁵ Haraszti 15.11.2007

³⁷⁶ Ibid

³⁷⁷ Haraszti 2.4.2009

³⁷⁸ Ibid

³⁷⁹ Haraszti 2.4.2009

I årene etter Russlands innlemmelse har *Europarådet* konstant oppfordret Russland om å overholde den forpliktende avtalen som ble underskrevet i 1996. Som presidenten i Parlamentarikerforsamlingen PACE, Renè van der Linden, uttalte i april 2006, var ikke Russland ved veis ende når det gjaldt menneskerettigheter, rettstat og demokrati.³⁸⁰ Det var enighet om at Russland så vidt oppfylte minimumskravene for å kunne kalle seg et demokrati. Samtidig oppfordret van der Linden Russland til å bruke det kommende formannskapet for Europarådets ministerkomité, til å styrke det europeiske partnerskapet, og sin egen rolle på den internasjonale scenen.³⁸¹ Dette kan tolkes på to måter. På den ene siden ser det ut som at Europarådet hadde håpet at Russland ville lære seg, og anta Vestens felles normsett, nettopp slik sosialkonstruktivistene ser for seg sosialiseringssprosessen. På den andre siden kan man sette spørsmålstegn ved hvor viktig dette egentlig var for Europarådet. Som vi så i det forrige caset har Europarådet kun brukt sitt sterkeste kort ved *ett* tilfelle, menneskerettsbrudd i Tsjetsjenia i 2000. Det samme har *ikke* vært tilfelle for brudd på ytringsfriheten, selv om avtalen slår fast at medlemslandene må anerkjenne de grunnleggende demokratiske prinsipper.³⁸² Ville vi nå kunne se en forskjell på Europarådets tilnærming til Russland?

Europarådets menneskerettighetskommisjonær, Thomas Hammarberg, uttalte at drapet på Anna Politkovskaja signaliserte en krise for ytringsfriheten og journalisters sikkerhet i Russland:

The Russian authorities already failed at investigating previous murder attempts and death threats on her life. They now have no excuse to not thoroughly investigate the circumstances of her death, and punish those who committed this deplorable crime.³⁸³

Det så dermed ut som at Europarådet *ville* bruke sterkere røst enn det hadde gjort tidligere. På *Forum for demokratiets fremtid* i Moskva i oktober 2006 uttalte van der Linden at “We cannot accept a situation where the most courageous individuals make themselves possible targets because of their commitment to the principle of freedom of

---

³⁸⁰ PACE 19.5.2006

³⁸¹ Ibid

³⁸² ‘Europarådet’ 22.9.09

³⁸³ CJES 13.10.2006

media.³⁸⁴ Han oppfordret russiske myndigheter om å gjennomføre en uavhengig etterforskning for å straffe de ansvarlige.³⁸⁵

I januar 2007 oppfordret PACE på nytt russiske myndigheter til å overvåke etterforskningen av Politkovskajasaken, og holde myndighetene ansvarlige ved manglende etterforskning eller ansvarliggjøring.³⁸⁶ Ett år etter drapet på Politkovskaja var drapsgåten fremdeles uløst, og van der Linden kom med ny appell til de russiske myndighetene om at de måtte gjøre alt som stod i deres makt for å løse saken.³⁸⁷ PACE inviterte blant andre *Reporters Without Borders*, til å rapportere angrep på ytringsfriheten i Europa, og myndighetenes etterforskning av dette.³⁸⁸ Dette kunne vært fruktbart dersom PACE hadde brukt denne informasjonen mot Russland i større grad. Som i 2000/2001 ser det likevel ut til å ha vært mer oppfordringer enn press og trusler. Russland får hele tiden nye sjanser. For eksempel, da Russland skulle overta Ministerkomiteens formannskap i mai 2006, poengterte van der Linden at man ikke bare måtte fokusere på manglende framgang, men også fokusere på, og støtte den framgangen som forekommer.³⁸⁹

Vestlige makters påvirkning

Vi har sett at vestlige makters engasjement ikke hadde blitt sterkere fra 2000/2001 til 2006. Selv om Politkovskajasaken for eksempel førte til mer diskusjoner innad i EU, var utfallet av diskusjonene lite kritikk og press direkte mot russiske myndigheter. Vi så også at flere av Russlands sårbarhetsfaktorer hadde endret seg fra 2000/2001 til 2006, og til en viss grad snudde avhengighetsforholdet mellom Russland og Vesten på hodet. Dette må ses på som en årsak til manglende press. Eksempelvis overskygget den europeiske avhengigheten av russisk gass og økte gasspriser, brudd på menneskerettslige forpliktelser i Russland.³⁹⁰ Dermed minsket den direkte kritikken mot russiske myndigheter. Europeiske stater og EU vektla et tettere samarbeid med Russland uten ytterligere betingelser. Det samme gjaldt for OSSE og Europarådet, som fulgte

---

³⁸⁴ PACE 25.1.2007

³⁸⁵ Ibid

³⁸⁶ Ibid

³⁸⁷ PACE 6.10.2007

³⁸⁸ PACE 25.1.2007

³⁸⁹ PACE 19.5.2006

³⁹⁰ Europeerne oppdaget sin sårbarhet da russerne vinteren 2006 stengte gasskranene til Ukraina. Dette fikk konsekvenser fordi rørledningene til Europa går gjennom Ukraina (Johansen 2006: 18).

situasjonen nøye, men lot være å intervenere. USAs troverdighet som promotør av demokrati og menneskerettigheter hadde også sunket. Derfor vil jeg konkludere med at det internasjonale presset, også rundt 2006, ikke var sterkt nok til at Russland følte seg nødt til å overholde internasjonale forpliktelser med hensyn til ytringsfrihet. Tvert i mot, så det ut til forholdet mellom Russland og Vesten var fundert på Russlands premisser, og at vestlige makters engasjement hadde minket.

5.3 Det transnasjonale nettverkets press

I det forrige caset så vi det transnasjonale aktivistnettverket ikke klarte å overbevise vestlige makter om å presse Russland for at endringer skulle finne sted. I det følgende vil jeg undersøke om det hadde skjedd en endring i det transnasjonale pressets styrke fra 2000/2001 til 2006.

5.3.1 Press nedenfra

I forbindelse med NTV-saken etablerte det seg en aktiv opposisjon med representanter fra journalistmiljøet, menneskerettighetsgrupper og forsvarere av ytringsfriheten. Imidlertid var denne opposisjonen marginal, og protestene sank mot slutten. Vi så også at fellesskapet ikke nødvendigvis hadde etablert seg rundt normen om ytringsfrihet - noe spiralmodellens tredje fase forventer. Drapet på Anna Politkovskaja utløste harme i det samme miljøet. Tidligere president Mikhail Gorbatsjov, aksjeeier i Novaja Gazeta, kalte drapet “et politisk drap, en blodhevn”, og “et slag mot pressefriheten og mot dem som kjemper for demokrati i landet vårt”.³⁹¹ Lev Ponomarev, formann i aktivistgruppen *For Menneskerettigheter* uttalte at rettighetssamfunnet var knust etter tapet av Politkovskaja og beskrev henne som “a person who was always on the front line”.³⁹² I minnemarkeringen deltok flere offentlige figurer som Grigorij Javlinskij fra det politiske partiet *Jabloko*, samt menneskerettighetsaktivister og journalistkolleger.³⁹³ Russlands ombudsmann for menneskerettigheter, Vladimir Lukin, talte i begravelsen. Han sa at han flere ganger hadde forsøkt å vise de russiske myndighetene, hvor viktig det var å

---

³⁹¹ Johannessen, 2006

³⁹² RFE/RL 8.10.2006

³⁹³ Schrek, 2006

beskytte journalister, hvilken farlig situasjon de levde i.³⁹⁴ Lukin kritiserte også etterforskningen av drapet:

The murder of Anna Politkovskaya is a human tragedy, a personal tragedy for the family and friends, but it is also an indication of the fact that not all is well in our society. Unfortunately, this tragedy is not the only one. Prior to it and after it many things have happened that cause serious concern.³⁹⁵

Dagen etter drapet deltok hundrevis av mennesker i en protestaksjon mot drapet. På plakater kunne man lese ytringer av typen “Kreml har drept ytringsfriheten”.³⁹⁶ 10. oktober ble hun begravet i Moskva, med flere tusen mennesker i følget, og i tillegg ble det holdt markeringer verden rundt, som var uttrykk for sorg og fordømmelse.³⁹⁷ Dette kan umiddelbart gi inntrykk av en sterk russisk folkereaksjon på drapet. Imidlertid var antallet deltakende i protestaksjonen minimalt i forhold til Moskvas befolkning, og langt lavere enn deltakende i protestaksjonene for NTV. De som protesterte var, som i 2000/2001, journalister, menneskerettighetsaktivister og sympatisører, heller enn alminnelige russere. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til.

Som vi har sett kom det både internasjonale og nasjonale oppfordringer om å gjennomføre en uavhengig og nøye etterforskning. Imidlertid ble nettopp etterforskningen gjenstand for debatt. Blant annet anklaget *Novaja Gazetas* redaktør Dimitrij Muratov, og Politkovskajas sønn Ilja, myndighetene for å lede en dårlig etterforskning.³⁹⁸ De kritiserte også påtalemyndighetene for at etterforskningen hadde blitt politisert.³⁹⁹ Med dette mente de for eksempel riksadvokat Jurij Tsjaikas uttalelse på en pressekonferanse i august 2007, om at Politkovskajas drap hadde blitt bestilt av personer som var fiendtlige overfor Russland.⁴⁰⁰ *Novaja Gazeta* kjørte derfor sin egen etterforskning, i tillegg til å bistå i den offisielle etterforskningen, og utlovte dusør til den som kunne bistå med informasjon. Siden august 2007 var 12 mennesker blitt anholdt i

---

³⁹⁴ RFE/RL 10.10.2006

³⁹⁵ Interfax 6.10.2008

³⁹⁶ FoxNews 8.10.2006

³⁹⁷ Jensen 2006

³⁹⁸ Levy, 2008

³⁹⁹ The Independent 31.8.2007; Weir, 2007

⁴⁰⁰ Ibid

forbindelse med saken, men senere løslatt.⁴⁰¹ To år etter drapet var tre menn mistenkte i saken⁴⁰². Spørsmålet ble så hvorvidt rettsaken skulle holdes for åpne dører eller ikke, og dette førte til en broket rettssak. Politkovskajas familie argumenterte for at saken måtte holdes for åpne dører, slik at verden kunne følge saken, men dommeren ombestemte seg flere ganger med hensyn til dette, før rettsaken til slutt ble holdt for åpne dører.⁴⁰³ Dette kan gi inntrykk av at dommeren hadde tatt presset til etterretning.

I de påfølgende årene ble det arrangert gjentatte minnemarkeringer og demonstrasjoner i forbindelse med drapet. I august 2007 gikk flere hundre mennesker i tog for å markere det som skulle vært Politkovskajas bursdag.⁴⁰⁴ Både ett, to og tre år etter drapet ble det avholdt minnemarkeringer. Til forskjell fra NTV-saken, så det ut til at protestene opprettholdt seg. En annen forskjell er at protesten så ut til å være fundert rundt støtte til det frie ord. Opposisjonen var imidlertid forbeholdt en liten gruppe. Dermed ser det ut til at opposisjonen mot menneskerettighetsbrudd hadde blitt sterkere siden 2000/2001, men bare innenfor en liten gruppe. Protest mot menneskerettighetsbrudd fra den *jevne russer* så *ikke* ut til å ha blitt sterkere siden 2000/2001, heller tvert i mot.

I spirallmodellens tredje fase forventes det at den nasjonale opposisjonen styrkes, og utskjemming av målstaten både *nedenfra* og *ovenfra* fører frem. I det forrige caset så vi at presset nedenfra sank mot slutten av saken, og at opposisjon ikke nødvendigvis var etablert rundt støtten til den internasjonale normen om ytringsfrihet. Dette caset viser imidlertid at det var en *vedvarende* støtte til saken, sentrert rundt normen om ytrings – og pressefrihet. Imidlertid var opposisjonen, igjen, begrenset til en liten gruppe fra journalistmiljøet, menneskerettighetsaktivister og lignende, i begge tilfeller. Generelt for begge casene var det liten folkelig oppslutning både med støtte til sakene, og til demokratiske og menneskerettslige verdier generelt. Den største årsaken til dette er sannsynligvis fremdeles den russiske kulturen, herunder et annerledes normsett.

---

⁴⁰¹ Amnesty International 19.2.09

⁴⁰² Levy, 2008

⁴⁰³ Ibid

⁴⁰⁴ Ponomarev, 2007

Annerledes normsett - fremdeles

I det forrige caset så vi at russere hadde et ambivalent forhold til demokrati og menneskerettigheter. Dette gjaldt også i 2006. I en spørreundersøkelse fra desember 2006 svarte om lag halvparten av de spurte at de ønsket demokrati som styreform, men av en egen type forskjellig fra det vestlige demokratiet, fordi den vestlige formen for demokrati ikke passet til Russland.⁴⁰⁵

Siden Putin kom til makten har Putins visjon om en sterk stat og en sentralisering av makt hindret styrkingen av demokratiet. Samtidig har dette hatt bred støtte i befolkningen.⁴⁰⁶ Dermed er det sannsynlig at oppfordringer om å støtte opp om vestlige, demokratiske normer ikke vil tas i mot.

Det russiske folk hadde gjennomgått harde prøvelser siden Sovjetunionens fall. Det var derfor de grunnleggende behovene som var de viktigste, for eksempel en økning i levestandard. Levestandarden hadde forbedret seg for mange mennesker under Putin, på grunn av den enorme økonomiske veksten, og hans popularitet ble derfor bare sterkere i løpet av presidentperiodene hans. Putin brukte også landets nye økonomiske muskler til å gjøre Russland respektert i utlandet som en stormakt igjen.⁴⁰⁷ Han hadde gitt mange russere tilbake en tro på seg selv og en stolthet over landet sitt, som de ikke hadde følt siden Sovjetunionens velmaktsdager.⁴⁰⁸

En viktig årsak til dette er nettopp det oppgaven handler om: knebling av ytringsfriheten. Det er fjernsynet som er den dominerende informasjonskanalen i Russland. Når nyhetsbildet har blitt innskrenket får ikke folk flest se den samme kritiske rapporteringen som i utlandet. Et eksempel på dette er *Committee to Protect Journalists'* rapport fra 2000, hvor det ble konstatert at under Tsjetsjeniakonflikten hadde de fleste russiske medier demonisert Tsjetsjenere og fremhevet Russlands militære suksess.⁴⁰⁹ De samme mediene hadde også oversett ødeleggelser av landsbyer, flyktningstrømmen og påstander

---

⁴⁰⁵ Russia Votes 2000-2009

⁴⁰⁶ Wilhelmsen 2009. Denne innstramningen av makt ser vi bl.a. i innskrenkningen av Dumaens rolle, begrenset ytrings- og organisasjonsfrihet, statlig kontroll over media og avskaffelsen av direkte valg av presidenter og guvernører i føderasjonssubjektene, som nå utpekes av presidenten (Wilhelmsen 2009).

⁴⁰⁷ Kolstø 2008: 116

⁴⁰⁸ Ibid

⁴⁰⁹ Duve 30.3.2000

om vold og tortur utført av russiske tropper.⁴¹⁰ Med unntak av enkelte medier som våget å fortelle sannheten, fikk de fleste russere et fordreid bilde av krigen.⁴¹¹ Dermed ble ikke den samme protesten mot menneskerettighetsbrudd utløst i Russland som i Vesten.

Fiendtlig innsirkling

Selv om vestlige aktører har investert mye penger for at ikke-statlige organisasjoner i Russland skulle kunne utvikle seg, har disse likevel opplevd motgang. Én årsak til dette er russeres motvilje mot å delta.⁴¹² Remington⁴¹³ har også påpekt at slike organisasjoner ofte er motvillige til å dele informasjon, og at arbeidet blir hemmeligholdt. Årsaken til dette er både mangelen på midler for å få spredd eller publisert innhentet informasjon, og også frykt for truende behandling fra myndighetene. For eksempel har russiske myndigheter anklaget journalister for å være utenlandske spioner, og også frivillige organisasjoner for å være dekkorganisasjoner for utenlandsk spionasje.⁴¹⁴

President Putin har gjentatte ganger uttrykt sin støtte til et sterkt sivilsamfunn, men har også forsøkt å begrense organisasjoners uavhengighet. I 2006 underskrev Putin loven om nye, strenge forskrifter for registrering og kontroll av ikke-statlige organisasjoner.⁴¹⁵ Både nasjonale og internasjonale ikke-statlige organisasjoner måtte registreres på nytt, og muligheten for finansiell støtte fra utlandet ble begrenset. I følge Mendelson⁴¹⁶ hadde Russlands styrkede suverenitetsprinsipp gjort at myndighetene spredde en frykt for utenlandsk innflytelse. Også Remington⁴¹⁷ har påpekt at en stor del russere trodde at Russland hadde utenlandske fiender som kunne gå til angrep, hvorav USA som største trussel, deretter islamske eller arabiske stater. For eksempel var en av Putins forklaringer på den nye organisasjonsloven at den ville “secure our political system from interference from outside, as well as our society and citizens from the spread of terrorist ideology”.⁴¹⁸

⁴¹⁰ Duve 30.3.2000

⁴¹¹ Remington 2006: 74

⁴¹² Få russere er medlem i ikke-statlige organisasjoner. Remington forklarer at dette delvis skyldes dårlig erfaring etter tvangsdeltakelsen i statlige foreninger under Sovjetunionen (Remington 2010: 93)

⁴¹³ Remington 2006: 168

⁴¹⁴ Lucas 2008: 21

⁴¹⁵ Remington 2010: 171. Årsaken til at dette var så problematisk var at for eksempel at registreringen innebar at organisasjonene måtte rapportere adresser og passnummere til alle sine medlemmer. Flere organisasjoner ble nektet registrering fordi registreringsskjemaene var fylt ut feil. Loven ga myndighetene mulighet til å nekte registrering til grupper som ikke var ønsket (Remington 2010: 171).

⁴¹⁶ Mendelson 24.5.2007

⁴¹⁷ Remington 2006: 263

⁴¹⁸ Op.cit: 244

I spiralmodellens andre fase, erkjennes det at målstaten kan mobilisere nasjonalistiske følelser for å få støtte til kritikk. Det er nettopp det vi ser her, og viser igjen at Russlands utvikling i sosialiseringsprosessen hadde gått tilbake.

Denne *fiendtlige innsirklingen* gjaldt ikke bare terrorister. For befolkningen, og særskilt eliten, hadde også særlig USA blitt en negativ styrke, noe som viste seg i Putins tale i München.⁴¹⁹ En undersøkelse fra 2007 konstaterte at 80 % av de spurte mente at “United States is trying to impose its norms and way of life in the rest of the world”.⁴²⁰ Ved å fremstille Russland som en festning som er omringet av ondsinnede hyklere, en *fiendtlig innsirkling*, var det lett å forklare folket at det var nødvendig å ofre ytringsfriheten.⁴²¹ Edward Lucas forenkler det slik: “Demokrati er lik kaos, og det fremmes av Russlands fiender”.⁴²² I spiralmodellens andre fase, erkjennes det at målstaten kan mobilisere nasjonalistiske følelser for å få nasjonal støtte mot kritikk.

5.3.2 Press ovenfra

Drapet på Anna Politkovskaja kom som et sjokk, og reaksjonene lot ikke vente på seg. Organisasjoner som blant annet *Amnesty International*, *International PEN*, og *Committee to Protect Journalists* publiserte sine reaksjoner og minneord om Politkovskaja, og minnemarkeringer ble holdt. Generalsekretær i *Amnesty International*, Irene Kahn, kom med en offentlig uttalelse 13. Oktober:

Anna Politkovskaya's death is a serious blow for freedom of expression in Russia. Her murder sends a chilling message about the dangers that face all those in Russia who dare to speak out as she did. It makes it all the more imperative for all of us to press the Russian authorities to recognise the legitimate and important role of civil society, and in particular human rights defenders and independent journalists in Russia, and to insist that they are protected from harassment, intimidation and threats. Such attacks are unacceptable and must stop.⁴²³

Som i 2000/2001 forsøkte internasjonale ikke-statlige organisasjoner å drive lobbyvirksomhet mot russiske myndigheter direkte, vestlige stater og internasjonale organisasjoner. Fordi det tok flere dager før Putin offentlig kommenterte drapet, ba *den*

⁴¹⁹ Mendelson 2007: 2

⁴²⁰ Op.cit: 254

⁴²¹ Lucas 2008: 151

⁴²² Op.cit: 140

⁴²³ PACE 25.01.07

Internasjonale Helsingforskomiteen for Menneskerettigheter samt *Moskvas Helsinki Group*, Putin offentlig om å fordømme drapet.⁴²⁴ De mente at Putins stillhet ga inntrykk av medskyldighet eller likegyldighet til drapet.⁴²⁵ Etter at Putin hadde gitt sin kommentar, sendte *International PEN* brev til Putin 12. oktober, hvor det uttrykte hvor viktig det var at Putin hadde forsikret verden om at en etterforskning hadde startet.⁴²⁶ Etterforskning og straff for de ansvarlige ville ikke bare være passende for en så alvorlig hendelse, men ville også vise russiske myndigheters vilje til å få slutt på drap på journalister i Russland.⁴²⁷ Det ble påpekt at straffefrihet for drap på over 40 journalister siden 1992 var en skam for Russland.⁴²⁸ PEN reagerte ikke bare på selve drapet, men også sterkt på Putins offentlige kommentar om at Anna Politkovskaja var *ubetydelig* som journalist.⁴²⁹ PEN informerte også om at det ville overvåke etterforskningen og rapportere til de respektive myndigheter, med oppfordring om å la ytringsfrihet være grunnlaget for fremtidig samarbeid med Russland⁴³⁰.

Andre organisasjoner forsøkte og påvirke myndighetene direkte. For eksempel møtte en delegasjon fra *Committee to Protect Journalists* i New York, representanter fra Det russiske utenriksdepartementet og rettighetsaktivister 23. januar 2007, for å presse de russiske myndighetene til å jobbe hardere for å løse en rekke drap som de mente har gjort Russland til et av verdens mest farlige land for journalister.⁴³¹ Drapet på Anna Politkovskaja stod høyt på agendaen.

Reporters Without Borders (RWB) oppfordret europeiske statsledere til å bruke Russland-EU møtet i Helsingfors i november 2006, til å minne russiske myndigheter om at det internasjonale miljøet forventet at drapet ble oppklart.⁴³² *Human Rights Watch* (HRW) hadde også håpet “that the EU will reverse years of speaking softly to Russia,

---

⁴²⁴ RFE/RL 10.10.2006

⁴²⁵ Ibid

⁴²⁶ International PEN 12.10.06

⁴²⁷ Ibid

⁴²⁸ Ibid

⁴²⁹ International PEN 12.10.06 (min uthevelse). Putin har ved flere anledninger vektlagt at Politkovskaja ikke var godt kjent og betydningsfull i Russland. Han la også vekt på at drapet gjorde større skade for myndighetene, og særlig de tsjetsjenske myndighetene, enn journalistikken hennes. Se for eksempel Kreml 10.10.2006

⁴³⁰ International PEN 12.10.06

⁴³¹ Nowak 23.1.2007

⁴³² RWB 24.11.06

and use a big stick”.⁴³³ Alexander Petroc, visedirektør for HRW i Moskva, understreket at press fra utsiden var den eneste måten å hindre Putin fra å lede Russland tilbake til fortiden, men at europeiske regjeringer ikke virket særlig engasjerte.⁴³⁴ Dette argumentet støttes opp av gjennomgangen av den minimale vestlige kritikken.

RWB overleverte, i desember 2006, over 12000 underskrifter til presidenten i PACE, René van der Linden,⁴³⁵ som et symbol på reaksjonene på drapet. Organisasjonen støttet også opposisjonen i Russland ved blant annet å delta på minnemarkeringer i Russland. Representanter fra RWB hadde planlagt å delta på tre-årsmarkeringen av Politkovskajas drap. Generalsekretær i RWB, Jean-Francois Juillard, uttalte at “it was extremely important for us to be in Russia alongside Anna Politkovskaya’s colleagues and family on the third anniversary of her murder”.⁴³⁶ Representantene ble imidlertid nektet visum og fikk ikke delta.⁴³⁷ “Moscow does not want us to address the Russians directly. But we will not give up”, uttalte Juillard.⁴³⁸ RWB kritiserte også etterforskningen av saken:

This trial has seen major anomalies since it began more than two months ago. The press and public have been repeatedly excluded. Hearings have often been postponed. And the lack of evidence against Politkovskaya's alleged killers deprives it of any significance.⁴³⁹

Når det gjelder presset *ovenfra* ser vi at det transnasjonale nettverket, som i 2000/2001, rettet kritikk og press både mot internasjonale organisasjoner, vestlige stater og direkte mot russiske myndigheter. Igjen er det generelle inntrykket at de internasjonale ikke-statlige organisasjonenes forsøk på å påvirke vestlige stater og internasjonal organisasjoner ikke førte frem. *Den Internasjonale Helsingforskomiteen for Menneskerettigheter* og *Moscow Helsinki Group* ba Putin om å fordømme drapet. Det er likevel lite sannsynlig at *deres* oppfordring var årsaken til at han så gjorde det. Putin kunne ikke ha unngått å kommentere drapet sammen med Angela Merkel i Dresden. Ettersom Putin hadde underskrevet den nye loven om forskrifter for registrering og kontroll av ikke-statlige organisasjoner, var det også lite sannsynlig at han ville tatt ikke-

---

⁴³³ Petrov, 2006

⁴³⁴ Ibid

⁴³⁵ RWB 15.12.2006

⁴³⁶ RWB 6.10.2009

⁴³⁷ Ibid

⁴³⁸ Ibid

statlige aktørers oppfordringer til etterretning. Lucas⁴⁴⁰ trekker frem en rekke eksempler på internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner i Russland som Human Rights Watch, Amnesty International og PEN, som har vært tvunget til å legge ned virksomheten i en periode, fått frosset bankkontoen sin og lignende. Tilsynelatende skal russiske myndigheter ha vært redde for et folkelig opprør tilsvarende den Oransje Revolusjon i Ukraina. Vestlige aktivistgrupper blir sett på som en trussel som kan bygge opp et slikt opprør.⁴⁴¹

Det transnasjonale pressets utfall

I det forrige caset så vi at Russland så ut til å befinne seg mer i spiralmodellens fase 3 enn 2, selv om vi så elementer fra begge fasene. Spiralmodellens tredje fase går for å være den mest prekære, og det er her man kan se tilbakegang til tidligere faser. Dette caset viser nettopp dette. Dette innebærer at det transnasjonale nettverket hadde blitt svakere. Momenter spiralmodellen ikke tar hensyn til var medvirkende til denne tilbakegangen. Nettverket drev lobbyvirksomhet mot internasjonale organisasjoner, vestlige stater og mot russiske myndigheter direkte. Igjen forholdt vestlige makter seg tause. Samtidig så vi en mangel på sosial mobilisering i målstaten. Presset *ovenfra* hadde ikke støtte i den russiske befolkningen.

5.4 Oppsummering

Ut i fra det foregående ser vi at flere sårbarhetsmomenter som var tilstede i 2000/2001 hadde forsvunnet i 2006. Putin hadde tidligere gitt uttrykk for at han var opptatt av hva Vesten mente om Russland. Imidlertid hadde en ny uavhengighet og selvtillitt gjort Russland mindre sårbar for press. Den økonomiske situasjonen hadde endret seg og Russland hadde fått styrket sin rolle på den internasjonale arena. Russiske myndigheters svar på kritikken som ble utløst viste at Russland fremdeles gjorde taktiske innrømmelser, men med en ny selvtillit som samtidig ga beskjed om at innblanding i interne forhold ikke var velkommen.

---

⁴³⁹ RWB 30.2.2009

⁴⁴⁰ Lucas 2008

⁴⁴¹ Lucas 2008: 96

Dette viser tilbakesteg i sosialiseringsprosessen fra 2000/2001 til 2006, og kjennetegner spiralmodellens fase 2. Selv om det fremdeles var i Russlands interesse å bli med i internasjonale fora som for eksempel WTO, hadde Putin gjort det klart at Russland ikke ville rette seg etter internasjonale krav for å kunne bli medlem. Den europeiske energiavhengigheten, og USAs svekkede påvirkningskraft, er med på å illustrere et endret påvirkningspotensial. Forutsetningene spiralmodellen legger til grunn for at et land skal være medgjørlig og rette seg etter internasjonale krav, ser ut til å være svake. Med et slikt utgangspunkt ville Risse m.fl.⁴⁴² forvente at normimplementeringen ville vært vanskeligere, enn dersom sårbarhetsmomentene var til stede. Dette ser ut til å stemme, men som vil vi se, var det også andre momenter som sannsynligvis har medvirket til manglende internalisering av normene, og som spiralmodellen ikke vurderer.

Når det gjelder forutsetningen om et sterkt transnasjonalt nettverket, så vi at både det internasjonale og det russiske aktivistmiljøet reagerte kraftig på drapet på Anna Politkovskaja. Det transnasjonale nettverket virket kanskje enda mer aktivt enn i 2000/2001. Imidlertid er det forståelig at et drap kan vekke sterkere følelser og engasjement enn innstillingen av en TV-kanal. Samtidig hadde Putin vedtatt en ny lov om registrering av ikke-statlige organisasjoner i Russland som begrenset deres handlingsfrihet. Selv om den nasjonale støtten til saken var vedvarende og sentrert rundt normen om ytringsfrihet, ble den utløst av en minimal opposisjon. Drapet vekket ikke sterkere engasjement fra det russiske folk generelt. Presset *ovenfra* og *nedenfra* førte ikke frem – heller ikke i dette caset lot russiske myndigheter seg presse. Vi ser at det transnasjonale nettverkets styrke ikke hadde blitt sterkere siden 2000/2001.

Ut i fra spiralmodellens antagelser kunne den manglende sårbarheten og det svake transnasjonale nettverket, legges til grunn for manglende normimplementering. I tillegg erkjenner Risse m.fl.⁴⁴³ at faktorer som et personalistisk styre og et lukket samfunn kan hindre normimplementeringsprosessen. Dette er kjennetegn ved Russland rundt 2006. Putins personlistiske styre og fokus på sentralisering av makt bidro til å hindre

---

⁴⁴² 1999

⁴⁴³ 1999

---

sivilsamfunnets uavhengighet. Samtidig så vi at momenter som gjorde seg gjeldende i 2000/2001 fremdeles var til stede, i tillegg til at en rekke andre momenter hadde gjort seg mer gjeldende. Dette er momenter som ser ut til å hindre normimplementering generelt, og også det transnasjonale nettverkets arbeid. I 2000/2001 så vi at vestlige ideer om menneskerettigheter og demokrati ikke var forenelige med det russiske normsettet. Den utviklingen som hadde funnet sted siden den tid, styring av informasjonsbildet, en økende hevdelse av suverenitetsprinsippet, og endret retorikk mot Vesten, bidro til at dette ikke endret seg til 2006. Tvert i mot så det ut til at de nasjonale normene som kolliderer med de vestlige normene var sterkere enn i 2000/2001, slik at påvirkning var vanskeligere.

Vi så også at vestlige makter, som i det forrige caset, rettet lite press på Russland, som i det forrige caset. Her må det også tas med i betraktning at det var en forskjell i kritikken før og etter 11. september 2001. Ettersom Russland utover 2000-tallet hadde fått en styrket rolle på den internasjonale arenaen, og avhengighetsforholdet hadde endret seg, minket kritikken ytterligere. Realpolitiske vurderinger lå bak deres holdninger, og gjorde det mindre mulig å vise idealpolitiske hensyn. Vesten toleranse for brudd på menneskerettslige forpliktelser, ga Russland lite insentiv for å skulle rette seg etter vestlig kritikk. Sannsynligvis ville det ikke få noen følger dersom de ikke gjorde det. Dette viste seg i den økte stormaktsposisjonen og suverenitetsprinsippet, og innskrenkingen av demokratiske friheter. Dette er faktorer som ikke kan utelates i forklaringen på manglende rotfestelse av ytringsfriheten.

6. Funn og konklusjon

Formålet med oppgaven var å svare på to spørsmål. Det ene var *hva slags innvirkning har internasjonal kritikk hatt på ytringsfrihetssituasjonen i Russland under Putins styre?* Det andre spørsmålet var *dersom Russlands mottakelighet for internasjonale normer har endret seg under Putins styre, hva kan forklare dette?* I dette avsluttende kapitlet vil jeg strukturere funnene fra de to casene opp mot hverandre, slik at de kan fortelle oss noe om hva slags innvirkning internasjonal kritikk hadde på ytringsfrihetssituasjonen i Russland på de aktuelle tidspunktene. Slik vil jeg kunne si noe om spiralmodellens forklaringskraft for utviklingen i Russland på ytringsfrihetsfeltet. Samtidig vil funnene kunne forklare hvordan Russlands mottakelighet for internasjonale normer har endret seg fra det ene til det andre tidspunktet. Dette vil også kunne gi et bilde av Russlands forhold til Vesten under Putin. Til slutt vil jeg redegjøre for noen tanker om hvorvidt det er mulig at mine resultater kan generaliseres utover Russland.

6.1 Ytringsfrihetssituasjonen 2000/2001 vs. 2006

Det umiddelbare svaret på spørsmålet om hva slags innvirkning internasjonal kritikk har hatt på ytringsfrihetssituasjonen i Russland, er at den *ikke* har hatt noen innvirkning, fordi begge casene viste negative utfall. *Innvirkning* kan imidlertid både være delvis og fullstendig, og både positiv og negativ. Som svar på den internasjonale kritikken fra vestlige makter, så vi at russiske myndigheter gjorde taktiske innrømmelser både i 2000/2001 og 2006. Uttalelsene ble imidlertid ikke fulgt av *vesentlige* positive endringer, og utviklingen generelt har vært negativ. I tillegg var det en endring i den russiske responsen fra 2000/2001 til 2006. Putin ga inntrykk av å velge sine ord med omhu for å berolige det internasjonale samfunnet i 2000/2001. Begrunnelsen for dette var blant annet å kunne få innpass i internasjonale fora. Spiralmodellens forventninger om å bli fanget i sin egen retorikk, skjedde likevel ikke. Uttalelser og respons rundt 2006 var langt mer aggressive, og med klare beskjeder om at kritikk ikke var velkommen. Dette viser et tilbakesteg med hensyn til spiralmodellen fra 2000/2001 til 2006. I det følgende vil jeg ta for meg årsaker som ser ut til å ha medvirket til den negative utviklingen.

Russland innfridde spiralmodellens forutsetninger om sårbarhet i 2000/2001. Russland stod i økonomisk gjeld til vestlige land, brydde seg om sitt internasjonale omdømme og ønsket innpass i vestlige fora. I 2006 så vi at sårbarheten hadde endret seg. Russland var ikke økonomisk avhengig av Vesten, og var ikke lenger redd for sitt internasjonale omdømme. Tvert i mot hadde Russland fått en ny og styrket rolle på den internasjonale arena, som viste seg i en økt selvtillitt, aggressivitet og tilbakevisning av kritikk. **Russland var derfor mindre sårbar for internasjonalt press i 2006 sammenlignet med i 2000/2001.**

Det er vanskelig å bedømme det transnasjonale nettverkets styrke fordi dette innebærer aktører på flere nivåer. Med bumerangmønsteret som utgangspunkt, kan vi konstatere at internasjonale ikke-statlige organisasjoner var aktive i sine protester i begge casene, men klarte ikke å påvirke vestlige makter til å rette press mot Russland. Samtidig klarte det ikke å gi styrke og makt til den svake, nasjonale opposisjonen. Den nasjonale opposisjonen i begge casene var forbeholdt en liten gruppe innenfor journalistmiljøet og menneskerettighetsforkjempere. I det første caset så vi også at støtten til NTV sank mot slutten. I det siste caset opprettholdt støtten seg, men innenfor en marginal gruppe. Felles for begge casene var mangelen på støtte fra lokalbefolkningen. **Det transnasjonale nettverket hadde derfor ikke blitt sterkere i 2006 enn i 2000/2001.**

Det er flere årsaker til at en motstandsdyktig opposisjon med støtte i lokalbefolkningen ikke lot seg opprette. Først og fremst viste dette seg i den russiske kulturen. I forbindelse med NTV-saken argumenterte jeg for at russere generelt var skeptiske til vestlige normer, mye på grunn av den mislykkede vestliggjøringen på 90-tallet. I Politkovskajasaken viste jeg at dette fremdeles var førende, men i en større grad. Her så vi at troen på Russland særegenhet og mistanker om vestlige makters hensikter, var langt mer førende. **Det russiske normsettet var en årsak til manglende internalisering av ytringsfriheten. Normene som kolliderte med de internasjonale normene for ytringsfrihet så ut til å ha styrket sin stilling i det russiske samfunnet fra 2000/2001 til 2006.**

Det er flere årsaker til manglende støtte til demokratiske og menneskerettslige normer, fra lokalbefolkningen. Under Putins styre har det foregått en konsolidering av makt og innskrenking av demokratiske verdier, som ytringsfrihet. Dette viste seg allerede i

2000/2001, men på dette tidspunktet så man muligheter for en styrking av demokratiet, på grunn av Putins vestvending. Utviklingen viste seg imidlertid å gå i motsatt retning. I stedet for at demokratiet ble styrket viste Russland mer og mer autoritære trekk. Dette har igjen fått følger for ytringsfriheten. **Mangelen på et konsolidert demokrati har vist seg gjennom manglende internalisering av ytringsfriheten. Det russiske demokratiet har blitt svekket i styrke fra 2000/2001 til 2006.**

I stedet for en styrking av demokratiet har Russland støttet seg på sin egen form for demokrati forskjellig fra den vestlige forståelsen, nemlig *suverent demokrati*. Dette var noe som ble synlig etter 2004. I 2006 så vi derfor en langt sterkere tilbakevisning av kritikk, og argumenter om ikke-innblanding i nasjonale affærer enn i 2000/2001. **Russlands sterke hevdelse av suverenitetsprinsipp gjorde det mindre sårbart for internasjonal kritikk i 2006, men ikke 2000/2001. Dermed har det vært en endring i hvor sterkt Russland hevder sin suverenitet fra 2000/2001 til 2006.**

11. september 2001 og kampen mot terror synliggjorde Russlands geopolitiske posisjon i langt større grad enn i 2000. Russlands geografiske plassering og utstrekning var en betydningsfull årsak til at det var nyttig å ha Russland som medspiller, ikke motspiller. Også Russlands energiforsyninger, herunder europeisk avhengighet av russisk gass, var en faktor som viste risikoen ved å fornærme Russland. Sammen viser dette at, på tross av at Russland på dette tidspunktet innfridde spiralmodellens forutsetninger om sårbarhet for internasjonal kritikk, satt Russland også på motvåpen som gjorde vestlige stater sårbare. Dette hadde blitt mer tydelig i 2006, da Russland hadde endret sin holdning til Vesten, og energi hadde blitt et maktinstrument. **Russlands geopolitiske posisjon i det internasjonale samfunnet svekket dets sårbarhet for internasjonal kritikk. Betydningen av Russlands geopolitiske posisjon ble mer synlig fra 2000 og til 2001, og deretter fra 2000/2001 til 2006.**

Løslatelsen av Gusinskij i 2000 er et eksempel på en positiv respons på kritikken. Imidlertid var det vestlige presset videre svakt, slik at insentivet for endring var lite. Det manglende engasjementet fra vestlige makter må ses på som en årsak til den negative utviklingen. Her så vi at betydningen av handelsinteresser og sikkerhetsinteresser var viktigere enn normen om ytringsfrihet. Russland virket åpen for påvirkning i 2000/2001, men sterkere press ble ikke utløst. Tvert i mot ble Russland blant annet tatt med inn i det

vestlige fellesskapet G-8. Russland opparbeidet seg en ny rolle på den internasjonale arenaen, som bidro til å styrke Russlands selvtilitt. Denne selvtilitten hadde kommet til syne i 2006. **Presset fra vestlige makter har ikke vært sterkt nok til at Russland har følt seg nødt til å overholde internasjonale forpliktelser med hensyn til ytringsfrihet. Dette presset ble svekket fra 2000 til 2001, og deretter fra 2000/2001 til 2006.**

En annen sannsynlig årsak til det svake presset fra vestlige makter, prioriteringen av sikkerhetssamarbeid. Etter 11. september 2001 så vi at behovet for russisk deltakelse i kampen mot terror, var viktigere enn interne forhold i Russland eller Russlands politikk vis avis sine republikker. Dette ble også sett på som et avgjørende steg i “riktig retning”. Dette førte til at den internasjonale kritikken mot Russland ble svekket, fordi *viktigere* ting stod på spill en Russlands interne utvikling. 11. september viste også at vektleggingen av nasjonal sikkerhet i Russland, førte til at Russland kunne rettferdiggjøre undertrykkende tiltak, blant annet ved å vise til krigen i Tsjetsjenia som en del av kampen mot terrorisme. Dette er en faktor som opprettholdt seg. **Vektleggingen av nasjonal og internasjonal sikkerhet har vært et hinder for overføringen av menneskerettslige normer for ytringsfrihet. Denne vektleggingen ble mer synlig etter 2001. Vektleggingen av den nasjonale sikkerheten i Russland har økt i styrke fra 2000 og 2001, og fra 2001 til 2006.**

6.2 Vurdering av funnene

6.2.1 Betydningen av den internasjonale kritikken

Vestlige maktens *ambivalente* holdning til Russland viste seg i russisk frustrasjon og aggresjon rundt 2006. Vestlige makter hadde kritisert Russland av og til, men sjelden rettet kritikk mot myndighetene direkte. Derimot ønsket de Russland velkommen inn i det vestlige samfunnet av liberale stater, samtidig som de fortsatte å kritisere av og til, men uten større krav. I tillegg ble noen av statene som kritiserte Russland, for eksempel USA, selv gjenstand for kritikk for menneskerettighetsovergrep. Denne selvmotsigende adferden førte til forvirring om hva vestlige makter egentlig ønsket, hvor viktig menneskerettigheter egentlig var, og at kritikken ikke fremstod som troverdig. Dersom vi ser for oss at Russland hadde blitt utestengt fra, for eksempel Europarådet på grunn av

Politkovskajasaken, herunder manglende tiltak mot gjentatte angrep på kritiske journalister, ville Russland antageligvis reagert med sinne. Samtidig ville det også ført til en *klarhet* om hva Europarådets medlemmer ønsket av Russland, hva som ikke var akseptert adferd, og at Europarådet tok betingelsene for medlemskap på alvor. Denne formen for krav har imidlertid ikke blitt rettet mot Russland på grunn av brudd på ytringsfriheten. Derimot vil jeg hevde at vestlige makters gjentatte toleranse, til en viss grad, bidro til Russlands nye maktposisjon og den økende selvtiliten, og at de dermed brøt ned sine egne muligheter for påvirkning. Dette skapte et miljø for at russiske myndigheter egentlig har kunnet styre Russland akkurat som de ville. Dermed er det mulig å si at vestlige makters manglende engasjement til en viss grad bidro til den negative utviklingen. Sett under ett hadde internasjonal kritikk en negativ innvirkning på ytringsfrihetssituasjonen i Russland. Etter drapet på Anna Politkovskaja har flere kritiske journalister og menneskerettighetsforkjempere i Russland blitt truet eller drept, blant annet menneskerettighetsforkjemperen Natalja Estemirova. Mulighetene for endring etter Putins styre har ikke blitt vurdert i denne oppgaven, men det synes klart et sterkere engasjement fra vestlige makter er en forutsetning.

6.2.2 Russlands mottakelighet for internasjonale normer

Spiralmodellens forutsetninger om sårbarhet innebærer økonomisk avhengighet, ønske om innpass i det vestlige samfunnet av liberale stater og ønsket om et godt omdømme. Vi har sett at disse forutsetningene var til stede i 2000/2001, men at de, til en viss grad, hadde forsvunnet i 2006. Russland ønsket fremdeles innpass i WTO, men hadde gjort det klart at dette måtte skje på Russlands premisser. Dermed kan vi si at Russlands mottakelighet for internasjonale normer hadde endret seg og blitt svakere fra 2000/2001 til 2006. Imidlertid behøver ikke en økonomisk oppblomstring og økt selvtilitt på den internasjonale arena, nødvendigvis føre til en nedgang i mottakelighet for internasjonale normer. Spørsmålet om *identitet* er viktig i så henseende. Sosialkonstruktivistene antar at staters interesser reflekterer staters identitet. I 2000/2001 viste Russland en klar utenrikspolitisk vestligvending. Putin brukte den første tiden som president på å reise rundt og styrke forholdet til vestlige statsledere. Etter 11. september 2001 viste Putin en klar støtte til det vestlige fellesskapet. I 2006 hadde imidlertid Putin styrt Russland lengre

bort fra Vesten. Vesten ble ikke lenger sett på som et forbilde, eller som en moralsk autoritet, og forholdet både til USA og Europa var anspent.

Hvorfor styrte Putin Russland bort fra Vesten? Spådommen fra en kommentator i avisen *Nezavisimaja Gazeta* i 2002 er en illustrasjon: “den nye romansen mellom Russland og Vesten kommer til å ende som de tidligere – med skuffelse”.⁴⁴⁴ Med den økonomiske oppblomstringen og den økende synligheten på den internasjonale arenaen, hadde Russlands stormaktsstatus blitt gjenreist. Imidlertid ble det opplevd at Vesten ikke forholdt seg til Russland som en stormakt. Russlands synspunkter ble ikke tatt til etterretning, og særlig USA viste en adferd som ikke var i tråd med Russlands interesser.

6.2.3 Vurdering av spiralmodellen og normers makt

Sett under ett viser oppgaven at spiralmodellens forventninger om spredningen av normer, utfordres. Det samme gjelder for antagelsen om normers makt og styrke i internasjonal politikk:

- Gjennom oppgaven viste påvirkningsaktørenes økonomiske, handels- og sikkerhetsinteresser, seg å være langt viktigere enn den interne utviklingen i Russland. Spiralmodellens antagelse om spredningen av normer gjennom en sosialiseringsprosess utfordres, fordi påvirkningsaktørenes realpolitiske vurderinger ser ut til å ha overgått idealpolitiske hensyn.
- Internasjonale menneskerettslige normer har vist seg å være mindre robuste enn det som ofte antas. Spiralmodellen tar for gitt at vestlige makter, som påvirkningsaktører, prioriterer menneskerettigheter og selv overholder disse. Når for eksempel USA selv ikke overholder menneskerettslige forpliktelser, viser dette at normene ikke er så robuste. Dette utfordrer tidligere antagelser om idealpolitikkens økte betydning over realpolitikken. Dette viser også at det ikke bare er normer som påvirker aktører, men også aktører selv kan påvirke normene.
- Spiralmodellen virker for optimistisk. Den tar ikke tilstrekkelig hensyn til nødvendige eksterne og interne hindringer for spredningen av normer. For

---

⁴⁴⁴ Sitert i Kolstø 2008: 110

eksempel har Jonas Gahr Støre påpekt at “Russland ikke kan velges bort”.⁴⁴⁵ Dette tilsier at stater ikke vil risikere sitt forhold til Russland ved å kritisere dem. Russlands størrelse, geografi og ressurser er faktorer som ligger bak dette argumentet.

- Jeg vil påstå at spiralmodellen legger for stor vekt på ikke-statlige aktører og det transnasjonale nettverket. Ikke-statlige aktørers myke makt *er* betydningsfull, men det er stater og internasjonale organisasjoner som har makten til sette betingelser og krav, og dermed kunne påtvinge etterfølgelse av menneskerettslige forpliktelser.

6.2.4 Sluttcommentar

Spiralmodellen har vist seg som et nyttig redskap for å undersøke hvordan internasjonal kritikk har påvirket Russlands ytringsfrihetssituasjon. Imidlertid har vi sett at den ikke fanger opp alle momenter som kan hindre endring på menneskerettighetsområdet i Russland. Modellen skal være universell på tross av kulturelle, politiske eller økonomiske forskjeller mellom land. Tilfellet Russland fører til at man kan stille spørsmålstegn ved modellens universelle gyldighet. Landene som var gjenstand for undersøkelse i Risse m.fl.’s⁴⁴⁶ undersøkelser, var ikke store eller dominerende stater verken historisk, geografisk, eller ressursmessig. Dermed vil det være interessant å føre debatten videre, med spørsmål om spiralmodellens gyldighet for andre, liknende stater.

---

⁴⁴⁵ Støre, 2008

⁴⁴⁶ 1999

7. Litteratur

- Amnesty International (19.2.2009). *Russian Federation: Anna Politkovskaya's trial closes – but the investigation must continue* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.amnesty.org/en/for-media/press-releases/russian-federation-anna-politkovskaya-s-trial-closes-investigation-must-> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Amnesty International Norge (29.9.2002). *Russland mellom øst og vest* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.amnesty.no/web.nsf/ac1a1a01ea7194a3c1256a07004fad10/26464b06ff2a9d8bc1256c430053c859?OpenDocument> [Sist besøkt 30.10.2009]
- Andersen, Elizabeth (16.7.2001). *G-8 Leaders Must Address Jeopardized Democracy* [Internett], Human Rights Watch. Tilgjengelig fra: <http://www.hrw.org/en/news/2001/07/16/russia-g-8-leaders-must-address-jeopardized-democracy>. [Sist besøkt 29.10.2009]
- (12.11.2001). *Human Rights in the New Russia-U.S. Relationship* [Internett], Human Rights Watch. Tilgjengelig fra: <http://www.hrw.org/en/news/2001/11/12/human-rights-new-russia-us-relationship>. [Sist besøkt 30.10.2009]
- Andersen, Svein S. (2005). *Case-studier og generalisering. Forskningsstrategi og design*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Belin, Laura (2002). 'Russian media policy in the first and second Chechen campaigns'. Presentert på den 52 konferansen for the Political Studies Association. Aberdeen, 5-8.april. Konferansepapir. Også tilgjengelig på: http://www.infoamerica.org/documentos_pdf/rusia.pdf [Sist besøkt 30.10.2009]
- Bilefsky, Dan (2006). Putin rejects EU demands that Russia ratify energy charter. *New York Times*, 20.10.2006 [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.nytimes.com/2006/10/20/world/europe/20iht-eu.3238961.html?_r=2 [Sist besøkt 29.10.2009]
- Blakkisrud, Helge (2007). *Russisk utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik og fremtidige hovedutfordringer i Norges forhold til Russland* [Internett], Utenriksdepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/refleks/innspill/sikkerhet/blakkisrud.html?id=493970> [Sist besøkt 19.11.2009]
- Borrell, Josep (20.10.06). *President Borrell in Lahti: the EU cannot trade human rights for energy* [Internett], Europaparlamentet. Tilgjengelig på: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&type=IM-PRESS&reference=20061016IPR11683> [Sist besøkt 30.10.2009]
- Bush, George W. (8.10.2006). *Statement on the Murder of Russian Journalist Anna Politkovskaya* [Internett], Det hvite hus. Tilgjengelig på: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/10/20061008.html> [Sist besøkt 29.10.2009]

-
- Cardenas, Sonia (2004). Norm Collision: Explaining the Effects of International Human Rights Pressure on State Behaviour. *International Studies Review*, 6 (2), s. 213-31.
- Cartner, Holly (27.2.2007). *Russia: Bush Should Press Putin on Human Rights Abuses* [Internett], Human Rights Watch. Tilgjengelig fra: <http://www.hrw.org/en/news/2007/> [Sist besøkt 30.10.2009]
- Checkel, Jeffrey (2000). Compliance and Conditionality. *ARENA working paper*, 15.september, no.18.
- CJES (Center for Journalism in Extreme Situations)(13.10.2006). *Commissioner Hammarberg deplores murder of Russian journalist Anna Politkovskaya* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.lenta.cjes.ru/?m=10&y=2006&lang=eng&nid=1113> [Sist besøkt 30.10.2009]
- Coalson, Robert (12.6.2002). *Bandit as usual?* [Internett], RadioFreeEurope/RadioLiberty. Tilgjengelig fra: <http://tchetchenienieparis.free.fr/text/ru-media-12-6-02.htm>. [Sist besøkt 29.10.2009]
- CPJ (Committee to Protect Journalists) (2000). *Attacks on the Press 2000: Russia* [Internett]. Rapport. Tilgjengelig fra: <http://cpj.org/2001/03/attacks-on-the-press-2000-russia.php> [Sist besøkt 3.11.2009]
- (12.5.2000). *Russia: Raid on Media-Most* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://cpj.org/2000/05/russia-raid-on-mediainmost.php> [Sist besøkt 3.11.2009]
  - (30.4.2001). *State takeover of news outlets threatens press freedom* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://cpj.org/2001/04/state-takeover-of-news-outlets-threatens-press-fre.php#more> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Den Norske Helsingforskomité (2009). *Veien til en russisk rettsstat: En menneske-rettighetspolitikk for Russland* [Internett]. Oslo, Den Norske Helsingforskomité. Tilgjengelig fra: www.nhc.no/php/files/documents/land/Russland/2007/Notat,%20mr-politikk%20for%20Russland.doc. [Sist besøkt 1.2.2009]
- Devold, Thomas A. (2000). *Mot demokratiske konsolidering i Russland? En studie av politisk kultur og demokratisering i det postsovjetiske Russland*. Oslo: Universitetet i Oslo. Hovedoppgave.
- Diligensky, Guerman og Chugrov, Sergei (2000). *"The West" in Russian Mentality* [Internett], Brussel, Office for Information and Press; Moskva, Institute of World Economy and International Relations. Tilgjengelig fra: <http://www.nato.int/acad/fellow/98-00/diliguenski.pdf> [Sist besøkt 28.10.2009]
- Dmitrievskij, Stanislav (2008). Russland må straffes. *Dagbladet*, 07.10.2008 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.dagbladet.no/kultur/2008/10/07/549388.html> [Sist besøkt 6.9.2009]

-
- Duve, Freimut (30.3.2000). *Report to the Permanent Council* [Internett], Wien, OSSE. Tilgjengelig på: http://www.osce.org/documents/rfm/2000/03/2302_en.pdf [Sist besøkt 30.10.2009]
- Duve, Freimut (13.7.2000). *Report to the Permanent Council* [online]. Wien, OSSE. Tilgjengelig på: http://www.osce.org/documents/rfm/2000/07/2288_en.pdf [Sist besøkt 30.10.2009]
- (07.09.2000). *Statement at the Permanent Council* [Internett], Wien, OSSE. Tilgjengelig fra: http://www.osce.org/documents/rfm/2000/09/225_en.pdf [Sist besøkt 30.10.2009]
  - (16-18.10.2000). *Statement at the OSCE/ODIHR* [Internett], Warszawa, OSSE. Tilgjengelig på: http://www.osce.org/documents/rfm/2000/10/206_en.pdf. [Sist besøkt 30.10.2009].
- EU (8.10.2006). *EU Presidency Statement on the killing of Anna Politkovskaya* [Internett], Merikasarmi, Det finske utenriksdepartementet. Tilgjengelig på: <http://www.formin.fi/Public/default.aspx?contentid=81692&nodeid=15145&contentlan=2&culture=en-US> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Europaparlamentet (13.10.2006). *Anna Politkovskaya (1958-2006) - a tribute by the European Parliament* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20061012STO11637+0+DOC+XML+V0//EN> [Sist besøkt 29.10.2007]
- (11.10.2006). *Informal summit in Lahti and EU-Russia relations following the murder of journalist Anna Politkovskaya (debate)* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20061011+ITEM-014+DOC+XML+V0//EN&language=EN> [Sist besøkt 29.10.2009]
- 'Europarådet' (29.9.2009). *Store Norske Leksikon* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/Europar%C3%A5det> [Sist besøkt 26.10.2009]
- Evans, Alfred B. Jr. (2005a). A Russian Civil Society? I: White, Stephe, Gitelman, Svi og Sakwa Richard. Red. *Developments in Russian Politics 6*. Durham, Duke University Press, s. 96-113
- Evans, Rebecca (2005b). *The Promise and Limitations of International Human Rights Activism* [Internett], Denver, Human Rights & Human Welfare. Tilgjengelig fra: http://findarticles.com/p/articles/mi_7056/is_5/ai_n28319752/ [Sist besøkt 28.10.2009]
- Feifer, Gregory (2002). A forum Argues Over Russia's Place. *The Moscow Times*, 31.5.2002 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/246194.html> [Sist besøkt 3.11.2009]

-
- Ferrero-Waldner, Benita (23.10.2006). *Recent Press Releases and Speeches* [Internett], Europakommisjonens delegasjon. Tilgjengelig fra: http://www.delrus.ec.europa.eu/en/news_833.htm [Sist besøkt 4.11.2009]
- (29.11.2006). *Recent Press Releases and Speeches* [Internett], Europakommisjonens delegasjon. Tilgjengelig fra: http://www.delrus.ec.europa.eu/en/news_855.htm [Sist besøkt 29.10.2009]
  - (19.1.2007). *Speech* [Internett]. Europa. Tilgjengelig fra: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/07/29&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en> [Sist besøkt 4.11.2009]
- Gerring, John (2007). *Case Study Research. Principles and Practices*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Gill, Graeme (2004). Russia's Stunted Civil Society and the Presidential Regime. I: Flikke, Geir, red. *The Uncertainties of Putin's democracy*. Oslo: NUPI, s. 41-61
- Goble, Paul (2001). Russia: Analysis From Washington - Declaring War On The Media. *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 12.07.2001 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.hrw.org/en/news/2001/07/12/g-8-press-russia-media-freedoms-and-end-atrocities-chechnya-g-8-summit> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Graff, Peter (9.4.2001). *Putin calls for court to resolve NTV dispute* [Internett], Johnson's Russia List [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/5193.html##9> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Haas, Richard; Mendelson, Sarah E.; Zakheim, Dov; Yurii Shchekochikhin; Curt Weldon, Dimitri Simes og Ariel Cohen (20.10.2000). *Putin's Russia: How Should the U.S. respond?* [Internett], Heritage Lecture. Tilgjengelig fra: <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/HL690.cfm> [Sist besøkt 3.11.2009]
- Hagvaag Einar (2001). Turisten som plager Spania. *Dagbladet*, 22.4.2001 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2001/04/22/253584.html> [Sist besøkt 26.10.2009]
- Haraszti, Miklós (24.10.2006). *Regular Report to the Permanent Council* [Internett], OSSE. Tilgjengelig fra http://www.osce.org/documents/rfm/2006/10/21890_en.pdf [Sist besøkt 30.10.2009]
- (29.3.2007). *Regular Report to the Permanent Council* [Internett], OSSE. Tilgjengelig fra: http://www.osce.org/documents/rfm/2007/03/23842_en.pdf [Sist besøkt 30.10.2009]
  - (28.5.2007). *Keynote Speech by Miklos Haraszti* [Internett], OSSE. Tilgjengelig fra: http://www.osce.org/documents/rfm/2007/06/24811_en.pdf [Sist besøkt 4.11.2009]

-
- Haraszti, Miklós (21.6.2007). *Regular Report to the Permanent Council* [Internett], OSSE. Tilgjengelig fra http://www.osce.org/documents/rfm/2007/06/25255_en.pdf [Sist besøkt 30.10.2009]
- (15.11.2007). *Regular Report to the Permanent Council* [Internett], OSSE. Tilgjengelig fra http://www.osce.org/documents/rfm/2007/11/28110_en.pdf [Sist besøkt 30.10.2009]
  - (2.4.2009). *Regular Report to the Permanent Council* [Internett], OSSE. Tilgjengelig fra http://www.osce.org/documents/rfm/2009/04/37083_en.pdf [Sist besøkt 30.10.2009]
- Hashim, S. Mohsin (2005). Putin's Etatization Project and Limits to Democratic Reforms in Russia. *Communist and Post-Communist Studies*, 38, s. 25-48.
- Heinlein, Peter (27.2.2000). *Russia-Gusinsky* [Internett], Moskva, Global Security. Tilgjengelig fra: <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/russia/2000/000727-rus1.htm> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Hellevik, Ottar (2002). *Forskningsmetode i Sosiologi og Statsvitenskap*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Heyerdahl, Nicolai (2006). Russisk journalist skutt og drept. *Aftenposten*, 7.10.2006 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1487104.ece>. [Sist besøkt 29.10.2009]
- Holland, Steve (2007). McCain would exclude Russia from G8 nations. *Reuters*, 15.10.2007 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.reuters.com/article/politicsNews/idUSN1536962020071015> [Sist besøkt 28.10.2009]
- Hovi, John og Underdal, Arild (2000). *Internasjonalt Samarbeid Og Internasjonal Organisasjon*. Oslo, Universitetsforlaget.
- HRW (Human Rights Watch) (12.07.2001). *G-8: Press Russia for Media Freedoms and an End to Atrocities in Chechnya at G-8 Summit* [Internett], Human Rights Watch. Tilgjengelig fra: <http://www.hrw.org/en/news/2001/07/12/g-8-press-russia-media-freedoms-and-end-atrocities-chechnya-g-8-summit> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Hønneland, Geir og Jørgensen, Jørgen Holten (2006). *Moderne russisk politikk: en innføring i Russlands politiske system*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Høstmælingen, Njål (2005). *Hva er Menneskerettigheter?* Oslo, Universitetsforlaget.
- International PEN (12.10.2006). *Brev til president Putin* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.pen.org.au/docs/Politkovskaya%20letter%2012%2010%2006.pdf> [Sist besøkt 26.10.2009]

-
- Jensen, Kjell Olaf (2006) Til Anna Politkovskajas minne. I: Anna Politkovskaja. *En reise i helvete*. Oslo, Pax Forlag, s. 7-8.
- Jenssen, Anne Margit (2008). *Utfordringer med casestudier og kvalitative intervjuer*. Oslo: Universitetet i Oslo. Kvalitativ kvalifiseringsoppgave i STV 4020.
- (2009). *EUs innlemmelse av de sentraleuropeiske og baltiske statene. Normer eller makt?* Oslo: Universitetet i Oslo. Kvalifiseringsoppgave i STV 4229B.
- Johannessen, Randi (2006). Gorbatsjov: - Blodhevn. *Aftenposten*, 9.10.2006 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1488948.ece> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Johansen, Jan (2006). *Putins Russland og utenverdenen* [Internett]. Den Norske Atlanterhavskomiteé. Tilgjengelig fra: http://www.atlanterhavskomiteen.no/Publikasjoner/Sikkerhetspolitisk_bibliotek/Arkiv/2006/SPB%207-2006_Jahn%20Otto%20Johansen.pdf [Sist besøkt 29.10.2009]
- Jordan, Pamela A. (2003). Russia's Accession to the Council of Europe and Compliance with European Human Rights Norms. *Demokratizatsiya* 11 (2), s. 281-196.
- Karush, Sarah (2000). Journalists Protest Media-MOST Raid. *The Moscow Times*, 13.5.2000 [Internett]. Tilgjengelig på: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/263333.html> [Sist besøkt 26.10.09]
- Kausch Kristina (1.7.06). *Russia: the G8 summit and beyond* [Internett], FRIDE. Tilgjengelig fra: <http://www.fride.org/publication/133/russia-the-g8-summit-and-beyond> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Keck, Margaret E. og Sikkink, Kathryn (2002). Transnational Advocacy Networks in International and Regional Politics. *International Social Science Journal*, 51 (159), s. 89-101.
- Kjølberg, Anders (2002). *Mulige russiske reaksjoner på ulike former for Nato-utvidelse*. Kjeller: FFI. Rapportnr. 2002/04120
- Kollontai, Vladimir (2002). Social Transformations in Russia. *International Social Science Journal*, 51 (159), s. 103-21.
- Kolstø, Pål (2008). *Russland*. Oslo, H. Aschehoug & Co.
- Kreml (9.5.2005). *Interview Given by Vladimir Putin to CBS anchor Mike Wallace* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://cdi.org/russia/johnson/9144-14.cfm> [Sist besøkt 22.5.2009]
- (10.10.2006). *Interview with the German Newspaper Suddeutsche Zeitung Dresden* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/2006-229-6.cfm> [Sist besøkt 5.11.2009]

-
- Kreml (20.10.2006). *Joint Press Conference with Finnish Prime Minister Matti Vanhanen and President of the European Commission Jose Manuel Barroso* [Internett]. Tilgjengelig fra: http://eng.kremlin.ru/speeches/2006/10/20/1739_type82914type82915_112793.shtml [Sist besøkt 29.10.2006]
- (11.10.2006). *Joint Press Conference with Federal Chancellor of Germany Angela Merkel* [Internett]. Tilgjengelig fra: http://eng.kremlin.ru/speeches/2006/10/10/2027_type82914type82915_112383.shtml [Sist besøkt 29.10.2009]
  - (18.5.2007). *Press Statement and Answers to Questions During the Joint Press Conference with President of the European Commission Jose Manuel Barroso and German Chancellor Angela Merkel Following the Russia-European Union Summit Meeting* [Internett]. Tilgjengelig fra: http://eng.kremlin.ru/speeches/2007/05/18/2256_type82914type82915_129689.shtml [Sist besøkt 29.10.2009]
  - (4.6.2007) *Interview with Newspaper Journalists from G8 Member Countries* [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/06/04/2149_type82916_132716.shtml [Sist besøkt 30.10.2009]
  - (7.6.2007). *Press Statement Following the Meeting with American President George W. Bush* [Internett]. Tilgjengelig på: http://eng.kremlin.ru/speeches/2007/06/07/2305_type82914type82915_133228.shtml [Sist besøkt 29.10.2009]
- Lamarque, Kevin (2006). Putin, Bush meet at Moscow airport as part of Asia trip. *USAToday*, 15.11.2006 [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.usatoday.com/news/world/2006-11-15-bush-asia_x.htm [Sist besøkt 26.10.2009]
- Larina, Ekaterina (17.6.2000). *All eyes on Putin's next move in Gusinsky arrest* [Internett], The Russia Journal. Tilgjengelig via <http://www.russiajournal.com/node/3344> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Levy, Clifford J. (2008). Russian Trial in Killing of Journalist Open to Public. *The Moscow Times*, 17.11.2008 [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.nytimes.com/2008/11/18/world/europe/18russia.html?_r=2 [Sist besøkt 26.10.2009]
- Lobjakas, Atho (2006). EU: Bloc's Energy Talks With Putin End Inconclusively. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, 21.10.2006 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.rferl.org/content/article/1072192.html> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Lucas, Edward (2008). *Den Nye Kalde Krigen. Kremles grep om Russland og Vesten*. Oslo, Gyldendal.

-
- Makarov, Viktor (2.7.2008). *We can only go upwards* [Internett], Politika.lv. Tilgjengelig på: http://www.politika.lv/en/topics/world_politics/16102/ [Sist besøkt 30.10.2009]
- Malkina, Tatyana (24.7.2000). *Putin Accepted by the Seven* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig via <http://www.cdi.org/russia/johnson/4420.html##3> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Mannes, Siri-Lill (2007). Forord. I: Politkovskaja, Anna. *Mitt russiske testament*. Oslo, Cappelen Damm AS, s. 7-12.
- Matlary, Janne Haaland (2001). Utenrikspolitikk mellom realpolitikk og idealpolitikk: Må vi velge? I: Baldersheim, Harald, Hagtvedt, Bernt og Heidar, Knut. red. *Statsvitenskapelige utsyn. Politiske tema og tenkemåter i en oppbruddstid*. Kristiansand S: Høyskoleforlaget AS.
- McChesney, Andrew (2000). 17 CEOs Demand Release of Gusinsky. *The Moscow Times*, 15.6.2000 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/262023.html> [Sist besøkt 3.11.2009]
- Mendelson, Sarah E. (2001). Democracy Assistance and Political Transition i Russia. *International Security*, 25 (4), s. 68-106.
- (2002) Russian's Rights Imperiled. Has Anybody Noticed? *International Security*, 26 (4), s. 39-69.
  - (2004). Democracy Assistance and Political Transition in Russia. *International Security*, 25 (4), s. 68-106.
  - (24.5.2007). Russia: In Transition or Intransigent? [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/2007-120-31.cfm> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Mingst, Karen A. (2004). *Essentials of International Relations*. New York, W.W Norton & Company.
- Neumann, Iver og Offerdal, Kristine (2003). *Russland er tilbake*. Oslo: Den Norske Atlanterhavskomiteé. 7-2003.
- Nowak, David (23.1.2007). *Kremlin Pressed on Killings of Reporters* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/2007-16-11.cfm> [Sist besøkt 28.10.2009]
- OSSE (14.6.2000). *Concern expressed to Russian Federation on the arrest of media owner Vladimir Gusinsky* [Internett]. Pressemelding. Tilgjengelig fra: <http://www.osce.org/item/4854.html> [Sist besøkt 3.11.2009]
- (7.10.2006). *OSCE Chairman shocked by murder of Russian journalist Anna Politkovskaya* [Internett]. Pressemelding. Tilgjengelig fra: <http://www.osce.org/item/21232.html?print=1> [Sist besøkt 29.10.2009]

PACE (8.7.2000). *Freedom of the media in Russia* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc00/EDOC8803.htm> [Sist besøkt 29.10.2009]

- (19.5.2006). *European partnership at the heart of meeting between Vladimir Putin and PACE President* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://assembly.coe.int/ASP/Press/StopPressView.asp?ID=1771> [Sist besøkt 29.10.2009]

- (25.1.2007). *Murder of Anna Politkovskaya* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://assembly.coe.int/ASP/APFeaturesManager/defaultArtSiteView.asp?ID=694> [Sist besøkt 29.10.2009]

- (18.4.2007). *PACE calls for 'zero tolerance' of human rights violations in Europe* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1120505&Site=COE> [Sist besøkt 29.10.2009]

- (6.10.2007). *Murder of Anna Politkovskaya: a time to know the truth, says PACE President* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://assembly.coe.int/ASP/Press/StopPressView.asp?ID=1966> [Sist besøkt 29.10.2009]

Petrov, Alexander (23.11.2006). *If not the EU, then who?* [Internett], Human Rights Watch. Tilgjengelig fra: <http://www.hrw.org/en/news/2006/11/23/if-not-eu-then-who> [Sist besøkt 29.10.2009]

Piper, Elizabeth (29.5.2000). *Putin faces high hopes of European Union officials* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/4331.html#4> [Sist besøkt 4.11.2009]

Ponomarev, Sergey (30.8.2007). *Russia Politkovskaya* [Internett], High Beam Research. Tilgjengelig fra: <http://www.highbeam.com/doc/1A2-43aa3916-2d3f-4465-be67-b799f409ca6b.html> [Sist besøkt 29.10.2009]

Popescu, Nicu (26.10.2006). *Russia's Soft Power Ambitions* [Internett], Center for European Policy Studies. Tilgjengelig fra: http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1388 [Sist besøkt 29.10.2009]

Putin, Vladimir (31.12.2006). *A New Year Address to the Nation* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/2007-1-2-cfm> [Sist besøkt 26.10.2009]

- (01.2.2007). *Transcript of [Putin] Press Conference with the Russian Foreign Media* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/2007-26.cfm> [Sist besøkt 26.10.2009]

- (10.2.2007). *Speech at the 43rd Munich Conference on Security Policy* [Internett]. Securityconference. Tilgjengelig fra: http://www.securityconference.de/konferenzen/2007/putin_2007.php?menu_2007=&menu_konferenzen=&sprache=en& [Sist besøkt 22.6.2009]

- Remington, Thomas F. (2006). *Politics in Russia*. New York, Pearson Education.
- Russia Votes (2000-2009). *National Issues* [Internett], Levada Center surveys. Tilgjengelig fra: http://www.russiavotes.org/national_issues/national_issues_trends.php#616 [Sist besøkt 2.11.2009]
- Rykovtseva, Yelena (17-23.6.2000). *Gusinsky's arrest brings Russian media together* [Internett], Johnson's Russia List [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/4374.html##13> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Sakwa, Richard (2008). *Putin. Russia's Choice*. New York, Routledge.
- Schreck, Carl (2006). Thousands Bid Farewell to Politkovskaya. *Johnson's Russia List*, 11.10.2006 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/2006-229-10.cfm> [Sist besøkt 30.10.2009]
- Schwartz, Rolf (2004). The Paradox of Sovereignty, Regime Type and Human Rights Compliance. *The International Journal of Human Rights* 8 (2), s. 199-215.
- Schwarz, Peter (14.4.2001). *German-Russian summit in St. Petersburg: big expectations, little achieved* [Internett], World Socialist Web Site. Tilgjengelig via <http://www.wsws.org/articles/2001/apr2001/germ-a14.shtml> [Sist besøkt 25.10.2009]
- Segodnya (23.5.2000). *Russian Rights Ombudsman Warns of Danger of Totalitarianism* [Internett]. Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/4331.html#3> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Seward, Deborah (2001). Doors Re-Open for Mikhail Gorbachev. *Johnson's Russia List*, 27.2.2001 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/5122.html##1> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Shor, Eran (2008). Conflict, Terrorism, and the Socialization of Human Rights Norms: The Spiral Model Revisited. *Social Problems* 55 (1), s. 117-38.
- Simes, Dmitry og Saunders, Paul J. (2001). Understanding Russia. *Johnson's Russia List*, 14.5.2001 [Internett]. Tilgjengelig via <http://www.cdi.org/russia/johnson/5237.html##1> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Skog, Ole-Jørgen (2004). Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming. Oslo, Gyldendal.
- Solomon, Ty (2006). Norms and Human Rights in International Relations. *Political Studies Review* 4 (1), s. 36-47.
- Staude, Tone (2005). Smertefull dag for Kursk-familiene. *NRK*, 12.08.2005 [Internett]. Tilgjengelig fra <http://www.nrk.no/nyheter/utenriks/4964601.html> [Sist besøkt 3.11.2009]
- Støre, Jonas Gahr (2008). Russland kan ikke velges bort. *Aftenposten*, 26.11.2008.

-
- Støre, Jonas Gahr (7.10.2009). *Utenriksminister Jonas Gahr Støre beklager drapet på den russiske journalisten Anna Politkovskaja* [Internett]. Utenriksdepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/nyheter/2006/utenriksministeren-beklager-drapet-pa-de.html?id=448497> [Sist besøkt 26.10.2009]
- Sundstrom, Liza McIntosh (2008). *Braking the Backslide: Which International Mechanisms Can Best Assist Russian Civil Society?* [Internett]. Presentert på the Comparative-Canadian Workshop UBC Department of Political Science, mars 2008. Tilgjengelig på: http://www.politics.ubc.ca/fileadmin/template/main/images/departments/poli_sci/Gra duate/Cdn_Com/CompCan_paper_Sundstrom_2008.pdf. [Sist besøkt 26.10.2009]
- Tangiev, Murad (2007). Political Leadership and Transitional Democracy in the Russian Federation: Challenges and Prospects. *Journal of Peace Conflict & Development*, 11 (11).
- The St. Petersburg Forum on Combating Terrorism (2002). 27-28.mars. *Konferansepapir*. Tilgjengelig fra: http://assembly.coe.int/Conferences/2002StPetersburg/StPetersBurg_Report_e.pdf [Sist besøkt 24.10.2009]
- Thomas, Daniel (2001). *The Helsinki Effect. International Norms, Human Rights and the Demise of Communism*. New Jersey, Princeton University Press.
- Risse, Thomas, Ropp Stephen C. og Sikkink Kathryn, red (1999). *The Power of Human Rights. International Norms and Domestic Change*. Cambridge, Cambridge University Press.
- US Department of State (23.10.2006). *Secretary of State Condoleezza Rice with Novaya Gazeta's Editor-in-Chief Dmitriy Muratov, Deputy Editor Andrey Lipskiy Ilya Politkovskiy, and Reporter Zoya Yaroshok* ([Internett]. Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/2006-237-23.cfm> [23.10.2009]
- Utenriksdepartementet (2004). *Noregs deltaking i Europarådet i 2003 og 2004*. St.meld. nr 38 (2004-2005). Oslo, Utenriksdepartementet. Også tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/20042005/stmeld-nr-38-2004-2005-/3.html?id=407802> [Sist besøkt 30.10.2009]
- Vadcar, Praveen (2000). *Cencepts, Theories and Practice Og Human Rights*. New Dehli, Rajat Publications.
- Weir, Fred (29.8.2007). *Suspicion of Kremlin's tack in Politkovskaya murder case* [Internett], High Beam. Tilgjengelig fra: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-168115064.html> [Sist besøkt 30.10.2009]
- Westersund, Kari (2003). Norsk ytringsfrihetspris til russisk journalist. *Aftenposten*, 11.3.2003 [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.aftenposten.no/kul_und/article506138.ece [Sist besøkt 5.11.2009]

- Wilhelmsen, Julie (2002/2003). *Russland Og Vesten Etter 11. September*. Den Norske Atlanterhavskomiteé. Foredrag i forbindelse med Den norske Atlanterhavskomiteens lektorkurs i internasjonal politikk. ISSN-nummer: 1502-5373.
- (2003). *Norms: The Forgotten Factor in Russian-Western Rapprochement; a Case Study of Freedom of the Press under Putin*. Oslo: FFI. 2003/00457
- Wines, Michael (2000). Clinton in Moscow: The State of Democracy; Questions About Civil Rights Follow Government Confrontations With Critics. *The Moscow Times*, 5.6.2000 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.nytimes.com/2000/06/05/world/clinton-moscow-state-democracy-questions-about-civil-rights-follow-government.html?pagewanted=all> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Wyller, Thomas Chr. (2007). *Ytringer*. Oslo, Forlaget Transit.
- Yin, Robert (2003). *Case Study Research. Design and Methods*. California, Sage Publications.
- Zolotov, Andrei (2000). NTV Chief's Arrest Provokes Storm. *The Moscow Times*, 15.6.2000 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/262024.html> [Sist besøkt 4.11.2009]
- (2001). Putin, Bush Talks Get Thumbs Up. *The Moscow Times*, 19.6.2001 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/253050.html><http://www.themoscowtimes.com/news/article/253050.html> [Sist besøkt 30.10.2009]
- Østerud, Øyvind (2002). *Statsvitenskap. Innføring i Politisk Analyse*. Oslo, Universitetsforlaget.
- red (2007). *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Aale, Per Kristian (2005). Med livet som innsats. *Aftenposten*, 5.12.2005 [Internett]. Tilgjengelig via <http://www.aftenposten.no/amagasinet/article1164174.ece> [Sist besøkt 29.10.2009]

7.1 Nyhetsartikler

- CNN (10.04.2001). *Schroeder avoids NTV debate* [Internett]. Tilgjengelig fra <http://premium.edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/04/10/media.ntv.02/index.html> [Sist besøkt 29.10.2009]
- Ekho Moskvyy(14.06.2001). *International media watchdog lists Russia as enemy of press freedom* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/5301.html#11> [Sist besøkt 28.10.2009]

FoxNews (08.10.2006). *Prosecutors Investigating Whether Russian Writer Killed Because of Reporting* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.foxnews.com/story/0,2933,218539,00.html> [Sist besøkt 26.10.2009]

Financial Times (26.05.2000). *Moscow's mandate for change* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/4326.html##7> [Sist besøkt 29.10.2009]

Interfax (6.10.2008). *Russian rights ombudsman disappointed with Politkovskaya murder probe* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/2008-182-23.cfm> [Sist besøkt 29.10.2009]

Johnson's Russia List (9.5.2005). *Interview Given by Vladimir Putin to CBS anchor Mike Wallace* [Internett]. Tilgjengelig på: <http://www.cdi.org/russia/johnson/9144-14.cfm>. [Sist besøkt 30.10.2009]

- (24.11.2006). *Joint Press Conference with Prime Minister of Finland Matti Vanhanen, President of the European Commission Jose Manuel Barroso, Secretary General of the EU Council and EU High Representative for the Common Foreign and Security Policy Javier Solana, Prime Minister of Norway Jens Stoltenberg and Prime Minister of Iceland Geir Haarde following the Russia-EU summit meeting* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/2006-266-8.cfm> [Sist besøkt 30.10.2009]

RFE/RL (RadioFreeEurope/RadioLiberty) (2.4.2001). *Newsline* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.rferl.org/articleprintview/1142374.html> [Sist besøkt 29.10.2009]

- (01.05.2001). *Russia: Rogozin Claims Media Laws Are Among 'Most Liberal' In Europe* [Internett]. High Beam. Tilgjengelig på: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-73889824.html> [Sist besøkt 28.10.2009]
- (08.10.2006). *Russia: Prominent Journalist, Kremlin Critic, Shot Dead In Moscow* [Internett]. Tilgjengelig på: <http://www.rferl.org/content/article/1071874.html> [Sist besøkt 26.10.2009]
- (10.10.2006). *Russia: Where's Putin?* [Internett]. Tilgjengelig via <http://www.rferl.org/articleprintview/1071936.html> [Sist besøkt 26.10.2009]

RWB (Reporters Without Borders) (10.10.2001). *Call For EU Pressure For Press Freedom In Russia* [Internett], High Beam. Tilgjengelig på: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-79020944.html> [Sist besøkt 29.10.09]

- (24.11.2006). *Helsinki summit: Europe urged to remind Russia of its human rights commitments* [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.rsf.org/spip.php?page=article&id_article=19887. [Sist besøkt 26.10.2009]

Ria Novosti (05.06.2006). *Update: Putin urges greater media responsibility at Moscow press summit* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig via <http://www.cdi.org/russia/johnson/2006-130-6.cfm> [Sist besøkt 23.10.2009]

Regnum (09.10.2006). *George Bush presents condolences on murder of Anna Politkovskaya* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.regnum.ru/english/718897.html> [Sist besøkt 04.11.2009]

RWB (Reporters Without Borders) (15.12.2006). *List of Politkovskaya petition signatories handed over to head PACE* [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.rsf.org/spip.php?page=impression&id_article=20194 [Sist besøkt 26.10.2009]

- (06.10.2009). *Reporters Without Borders prevented from going to Moscow for third anniversary of Anna Politkovskaya's murder* [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.rsf.org/spip.php?page=article&id_article=34650 [Sist besøkt 26.10.2009]
- (30.02.2009). *Irregularities and flawed investigation render Politkovskaya murder trial meaningless* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.unhcr.org/refworld/publisher,RSF,,RUS,498ab63017,0.html> [Sist besøkt 26.10.2009]

Reuters (17.05.2000). *Russians Denounce Threat to Freedom of Speech* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/4309.html#3> [Sist besøkt 29.10.2009]

- (17.06.2000). *Putin back in Moscow faces media magnate scandal* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/4372.html##1> [Sist besøkt 28.10.2009]
- (14.12.2000). *Spanish prosecutor favours Gusinsky extradition* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/4688.html##2> [Sist besøkt 28.10.2009]
- (18.04.2001). *Takeover Troubles U.S. Government* [Internett], The Moscow Times. Tilgjengelig fra: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/253952.html> [Sist besøkt 28.10.2009]
- (21.04.2001). *Russia chides US "double standards" on free press* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/5215.html##2> [Sist besøkt 28.10.2009]
- (18.06.2001). *EU shows concern over Chechnya, Media* [Internett], The Moscow Times. Tilgjengelig fra: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/253065.html> [Sist besøkt 03.11.2009]

The Moscow Times (22.07.2000). *Debt Questions Hang Over Putin's G-7 Debut* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/260435.html> [Sist besøkt 30.10.2009]

- (22.11.2000). *Bair and Putin Hit The Pub For Beers* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/257306.html> [Sist besøkt 30.10.2009]

-
- The Independent (31.08.2007). *Protest raises fears over death of Politkovskaya* [Internett], High Beam. Tilgjengelig fra: <http://www.highbeam.com/doc/1P2-7574034.html> [Sist besøkt 28.10.2009]
- The Associated Press (3.5.2002). *Human rights ombudsman criticizes media freedom in Russia* [Internett], Johnson's Russia List. Tilgjengelig fra: <http://www.cdi.org/russia/johnson/6222.txt> [Sist besøkt 29.10.2009]
- (2006). *Russia to Probe Murder of Journalist* [Internett], High Beam. Tilgjengelig fra: <http://www.highbeam.com/doc/1Y1-98965931.html> [Sist besøkt 4.11.2009]
- The Washington Post (19.4.2001). *Spain Won't Extradite Russian; Court Repudiates Campaign Against Media Mogul Gusinsky* [Internett], High Beam. Tilgjengelig fra: <http://www.highbeam.com/doc/1P2-435638.html> [Sist besøkt 28.10.2009]
- (27.6.2001). *Bush Explains 'Trust' of Putin* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/252876.html> [Sist besøkt 3.11.2009]
  - (10.2.2007). *Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy* [Internett]. Tilgjengelig fra <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html> [Sist besøkt 28.10.2009]
- United Press International (15.06.2001). *Media Group Calls For Russia Sanctions* [Internett]. High Beam. Tilgjengelig via <http://www.highbeam.com/doc/1P1-45233346.html> [Sist besøkt 28.10.2009]